

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

NATAŠA BIZJAK

KOLIZIJA INTERESOV NA JUŽNEM KAVKAZU

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2005

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Nataša Bizjak

Mentor: doc. dr. Vladimir Prebilič

KOLIZIJA INTERESOV NA JUŽNEM KAVKAZU

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

KAZALO

1. UVOD	I
2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	3
2.1 Namen in cilji analize	3
2.2 Hipoteze	3
2.3 Struktura analize in uporabljene metode	4
2.4 Temeljni pojmi	5
3. GEOGRAFSKI IN ZGODOVINSKI ORIS KAVKAZA	9
3.1 Geografske značilnosti kavkaških držav	9
3.1.1 Gruzija	10
3.1.2 Armenija	11
3.1.3 Azerbajdžan	12
3.2 Zgodovinski oris kavkaških držav	14
3.2.1 Pregled gruzinske zgodovine	14
3.2.1.1 Dogajanje na ozemlju današnje Gruzije do 18. stoletja	14
3.2.1.2 Gruzija pod rusko nadvlado (19. in 20. stoletje)	15
3.2.1.3 Gruzija skozi devetdeseta leta	16
3.2.2 Pregled armenske zgodovine	18
3.2.2.1 Zgodovina Armenije do konca 18. stoletja	18
3.2.2.2 Armenija kot del Rusije	19
3.2.2.3 Neodvisna Armenija	19
3.2.3 Pregled azerbajdžanske zgodovine	21
3.2.3.1 Zgodovina Azerbajdžana do 20. stoletja	21
3.2.3.2 Azerbajdžan v okviru Rusije	21
3.2.3.3 Azerbajdžan po razpadu SZ	21
4. GEOPOLITIČNI DEJAVNIKI IN NJIHOV VPLIV	23
4.1 Strateški geografski položaj Kavkaza	24

4.2 Suverenost, varnost in (ne)stabilnost	25
4.2.1 Konflikti v Abhaziji, Gorskem Karabahu in Južni Osetiji	28
4.2.1.1 Abhazija	29
4.2.1.2 Gorski Karabah	31
4.2.1.3 Južna Osetija	32
4.2.1.4 Skupne značilnosti konfliktov	33
4.3 Ekonomski dejavnik	34
4.3.1 Energetska infrastruktura na Kavkazu	36
5. SPECIFIČNI INTERESI IN POLITIKA AKTERJEV NA KAVKAZU	39
5.1 Kavkaške države: Armenija, Gruzija in Azerbajdžan	39
5.1.1 Armenija	40
5.1.2 Gruzija	45
5.1.3 Azerbajdžan	48
5.2 Separatistične pokrajine: Gorski Karabah, Južna Osetija in Abhazija	52
5.3 Rusija	53
5.4 Turčija	56
5.5 Iran	57
5.6 Izvenregijski akterji	58
5.6.1 ZDA	59
6. ZAKLJUČEK IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ	62
6.1 Verifikacija hipotez	64
SEZNAM UPORABLJENIH VIROV	67

KAZALO SLIK

Slika 3.1: Južni Kavkaz	9
Slika 4.2: Območja konfliktov na Kavkazu	29
Slika 4.3: Naftovodi Kaspijske regije	38

SEZNAM KRATIC

BDP – bruto domači proizvod

BTC – naftovod Baku–Tbilisi–Ceyhan

BTE – plinovod Baku–Tbilisi–Erzurum

EU – Evropska unija

KGB – Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti (Komite državne varnosti)

KVSE – Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi

NATO (Nato) – North Atlantic Treaty Organization (Organizacija severnoatlantskega sporazuma)

OZN – Organizacija združenih narodov (UN – United Nations)

OVSE – Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

RF – Ruska federacija

SND – Skupnost neodvisnih držav (CIS – Commonwealth of Independent States)

SZ – Sovjetska zveza

TRACECA – Transport Corridor Europe–Caucasus–Central Asia (Transportni koridor Evropa–Kavkaz–Srednja Azija)

UNOMIG – United Nations Observer Mission in Georgia (Opazovalna misija Združenih narodov v Gruziji)

VB – Velika Britanija

ZDA – Združene države Amerike

ZN – Združeni narodi (OZN)

ZSSR – Zveza sovjetskih socialističnih republik

1. UVOD

Kavkaz, kot pomembna povezava med Azijo in Evropo, most med Vzhodom in Zahodom, je območje poseljeno z narodi, ki imajo zelo dolgo in bogato zgodovino, kulturo in tradicijo, države, v katerih živijo, pa so dejansko nove. Za imperialistične sile je bil Kavkaz zanimiv že od začetka 20. stoletja dalje, predvsem zaradi zalog nafte in zemeljskega plina v Kaspijskem morju. In prav nadzor nad temi energetskimi zalogami ter izvoznimi potmi postaja ena glavnih tem politike po hladni vojni na tem območju.

Podobna »veliki igri« s konca 19. in začetka 20. stoletja med Veliko Britanijo (VB) in carsko Rusijo se danes na območju Kavkaza odvija nova geopolitična igra, začetek katere je zaznamoval razpad Sovjetske zveze (SZ) leta 1991. Kavkaškim državam se je takrat ponudila enkratna priložnost ne le, da kot samostojne države igrajo novo in pomembno vlogo med Rusijo, Turčijo in Iranom, temveč da postanejo enakovreden del mednarodne skupnosti. Pred tem so bile Armenija, Gruzija in Azerbajdžan, z izjemo obdobja med letoma 1918 in 1920, ko so bile za kratek čas samostojne, skoraj dve stoletji pod carsko in nato komunistično rusko vladavino, še pred tem pa so bile večinoma le del drugih velikih imperijev, in sicer perzijskega, rimskega in otomanskega. Ker je to območje skozi celotno zgodovino veljalo kot strateško zelo pomembno prehodno območje, je bilo prav zaradi tega že od nekdaj privlačno za naselitev. Narodi, ki so se tu naselili, so v dolgih stoletjih preživeli več asimilacijskih pritiskov s strani svojih večjih sosed, ki so želele pridobiti nadzor nad tem območjem, vendar pa so bile prav bridke izkušnje tiste, ki so te narode naredile ponosne ter pripravljene boriti se za svoj obstanek.

Takoj po razglasitvi samostojnosti so se Armenija, Gruzija in Azerbajdžan tako srečale z novim izzivom. Ker so južnokavkaški narodi ob razpadu SZ videli priložnost za uresničenje svojih nacionalnih teženj, so v regiji posledično izbruhnili trije oboroženi konflikti, kar je neizogibno pustilo velik pečat ne le na razvoju teh novih držav, temveč tudi na geopolitični situaciji na celotnem območju bivše SZ. Konflikti v Abhaziji, Južni Osetiji in Gorskem Karabahu so zahtevali nekaj deset tisoč žrtev, več kot milijon ljudi pa je bilo prisiljenih zapustiti svoje domove. Izjemno zapletena in problematična zgodovinska in politična zapuščina je tako oblikovala območje Kavkaza v eno najbolj nestabilnih regij na svetu, ki neposredno vpliva predvsem na sosednje države, samim kavkaškim državam pa preprečuje, da bi lahko brez težav sodelovale v procesu interakcije in ekonomskega sodelovanja tudi z državami izven regije.

Etnični konflikti, nove odkrite energetske rezerve v Kaspijskem morju ter sam strateški položaj Kavkaza, predvsem kot prehodnega območja, so pritegnili pozornost ne le sosednjih držav, temveč tudi širše mednarodne skupnosti. Le-ta si je v devetdesetih letih bolj ali manj uspešno prizadevala rešiti konflikte na miroljuben način, obenem pa so predvsem Združene države Amerike (ZDA) in nekatere druge zahodnoevropske države oz. njihove naftne družbe videle priložnost v kaspijskih rezervah nafte in zemeljskega plina kot alternativni zalogam na Bližnjem vzhodu. Da pa bi ti naravni viri lahko varno prispeli do potrošnikov, so si prizadevale pridobiti podporo lokalnih vlad za gradnjo novih naftovodov. Tako se je na Kavkazu začela odvijati t.i. nova velika igra, v katero se je za razliko od tiste s konca 19. in začetka 20. stoletja vpletlo veliko več akterjev, tako države v regiji Rusija, Turčija in Iran kot tudi ZDA, nekatere zahodnoevropske države ter mednarodne organizacije. Na Kavkazu se je po eni strani oblikoval mozaik zavezništev, po drugi strani pa prihaja med temi zavezništvii oz. posameznimi državami do kolizije interesov, saj si namreč vsaka stran prizadeva doseči prevlado oz. čim večji vpliv v regiji, predvsem nad transportom energetskih virov, kar prinaša velik vpliv in moč.

2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Namen in cilji analize

Namen moje diplomske naloge je raziskati in predstaviti trenutnega dogajanje na območju Kavkaza, natančneje Južnega Kavkaza, ki zaobjema tri države: Armenijo, Gruzijo ter Azerbajdžan. Zaradi izbrane široke teme in omejitve dolžine naloge bom tako v svojem delu podala le širši oris dogajanja na Južnem Kavkazu. To območje je sicer bilo velikega pomena skozi celotno zgodovino, predvsem kot pomembno prehodno območje ter most med Vzhodom in Zahodom, z razpadom SZ in nastankom treh novih, samostojnih držav pa ponovno privablja pozornost tako sil v regiji kot tudi širše mednarodne skupnosti. S svojo analizo želim predstaviti prav dejavnike, zaradi katerih postaja Kavkaz vedno bolj zanimiv, ter razloge, ki vodijo države, predvsem velesile ter nekatere mednarodne organizacije, ki imajo pomembno vlogo pri razvoju kavkaških držav, pri oblikovanju politike do le-teh.

2.2 Hipoteze

Temeljna hipoteza

Dosedanji razvoj Armenije, Gruzije in Azerbajdžana kot samostojnih držav je bil močno zaznamovan z interesi velesil, ostalih držav v regiji ter nekaterih mednarodnih organizacij, ki bodo imele tudi v prihodnje velik vpliv na razvoj dogodkov v kavkaških državah.

Izvedene hipoteze

- Geografski položaj in zgodovinski razvoj sta imela pomemben vpliv na trenutno dogajanje na območju Južnega Kavkaza.
- Strateški položaj Kavkaza, etnični konflikti ter energetske zaloge na tem območju so dejavniki, ki narekujejo politiko zunanjih držav¹ do Kavkaza.
- Od interesov in nadaljnjega vmešavanja zunanjih držav ter mednarodnih organizacij bo odvisna (ne)sposobnost preživetja Armenije, Gruzije in Azerbajdžana kot samostojnih držav v okviru mednarodne skupnosti.

¹ Z zunanjimi državami oz. akterji mislim nekavkaške države, ki imajo pomembno vlogo pri razvoju treh južnokavkaških držav in sicer so to Rusija, Turčija, Iran ter zahodne države (ZDA in večje evropske države).

2.3 Struktura analize in uporabljene metode

Diplomsko nalogo bom razdelila na tri temeljna poglavja, in sicer bo metodološko-hipotetičnemu okviru sledil najprej geografski in zgodovinski oris kavkaških držav, saj menim, da sta nujna za celostno razumevanje trenutnega dogajanja na območju ter položaja teh držav v mednarodni skupnosti. V naslednjem poglavju želim predstaviti dejavnike, zaradi katerih je Kavkaz zanimiv in ki vplivajo na interese ter percepcijo akterjev, vpletenih v tamkajšnje dogajanje. Nazadnje pa bom predstavila specifične interese in politiko posameznih držav, ki najbolj vplivajo na trenutno stanje na Kavkazu. Takšna struktura se mi zdi najprimernejša za preveritev postavljene temeljne hipoteze, obenem pa po mojem mnenju najbolj sistematično predstavi območje Kavkaza ter novo odvijajočo se geopolitično igro tam.

Cilje analize in zastavljene hipoteze bom skušala preveriti:

- z analizo in interpretacijo sekundarnih virov, predvsem knjig, zbornikov, člankov iz časopisov in revij ter prispevkov, objavljenih na internetu.
- zgodovinsko analizo bom uporabila za oris dogajanja, predvsem o nastanku in razvoju treh južnokavkaških držav do danes;
- z deskriptivno metodo pa želim podati razlago temeljnih pojmov, ključnih pri mojem delu.

(po Bučar, Šabič in Brglez, 2000: 25–36).

Pri zbiranju literature sem ugotovila, da pri nas ni dostopnih primarnih virov na to temo, pri analizi in interpretaciji le-teh bi nastala tudi težava pri razumevanju samega jezika, obenem pa se tudi pisava razlikuje od naše, zato bom v svoji diplomski nalogi uporabljala le sekundarne vire. Pri analizi in interpretaciji le-teh pa se pojavi vprašanje kredibilnosti, zato je potreben dober premislek, kateri izmed teh je najbolj relevanten in objektivni. Ugotovila sem tudi, da je pri nas dostopnih malo knjig in zbornikov, ustreznih temi moje diplomske naloge, zato se bom pri svojem delu veliko naslanjala tudi na članke iz časopisov in revij ter na prispevke, objavljene na internetu.

2.4 Temeljni pojmi

- **KAVKAZ**

Kavkaško regijo lahko označimo kot prostor, kjer se združujejo evrazijska stepla na severu ter srednjevzhodno višavje, ki vključuje Anatolsko in Iransko planoto, na jugu. Obkrožujoči gorski grebeni (Taurus in Zagros na jugovzhodu, Elbrus na jugovzhodu ter osrednji Kavkaški greben na severu) ter Črno morje na zahodu in Kaspijsko morje na vzhodu pa so skozi stoletja bolj predstavljali prehodni kanal kot pa oviro za gibanje ljudstev preko Južnega Kavkaza (Herzig, 1999: 1). Pojem Kavkaz tako ne označuje le gorskega masiva Velikega Kavkaza in Malega Kavkaza, temveč celotno območje med Črnim, Azovskim in Kaspijskim morjem, ki je razdeljeno na Severni Kavkaz, Predkavkazje in Transkavkaz (Topf, Silvia v Rehder, 1992: 313). Južno od kavkaške gorske verige obsega tri neodvisne države, in sicer Gruzijo, Armenijo ter Azerbajdžan (Južni Kavkaz ali Transkavkaz), na severu pa še sedem avtonomnih republik v okviru Ruske federacije (RF) (Severni Kavkaz ali Ciskavkaz) (The New Encyclopedia Britannica Vol. 2, 2002: 966). Poleg strateške lokacije, zalog nafte in zemeljskega plina v Kaspijskem morju predstavlja pomembno značilnost Kavkaza tudi njegova izjemna etnična, lingvistična ter verska različnost. Mozaik etničnih skupnosti, ki jih najdemo na tem območju, govori različice kavkaških, indoevropskih ter turških jezikov. Po veroizpovedi je večina pripadnikov islamske ali krščanske vere, najti pa je mogoče tudi majhne judovske skupnosti (Simonian, 2002: 1–2).

- **GEOPOLITIKA**

Pojem geopolitika se prvič pojavi na začetku 20. stoletja, in sicer ga takrat uporabi švedski politolog Rudolf Kjellen. Geopolitiko smatra le kot posebno analizo politike, pogojeno s prostorskimi dejavniki, predvsem z analizo zunanje politike nacionalnih držav. Pri tem ne misli le na fizične dejavnike, temveč predvsem na medsebojni odnos odvisnosti prostorsko opredeljenih entitet. Po njegovem mnenju geopolitika tako zahteva politično analizo odnosa notranjih sil ter odnosa med subjekti, ki delujejo na mednarodnem prizorišču, se pravi analizo notranje- in zunanjegeopolitičnega konteksta. Yves Lacoste (v Parker, 1997: 10) pravi, da je geopolitika v tem smislu predvsem predstava, ki jo imajo geopolitični subjekti o teh odnosih v funkciji svojih interesov in zgodovinskih pravic. Te predstave bistveno vplivajo na razumevanje in s tem na politične odločitve.

Z vedno večjim naraščanjem zanimanja za geopolitiko v prvih letih 20. stoletja se je uveljavilo tudi stališče, da so določene države primorane voditi določene vrste politike zaradi

svoje zemljepisne lege. V tem obdobju je vse bolj naraščalo zanimanje za porazdelitev virov surovin, za pomen rečnih meja, učinkovitega železniškega omrežja in ranljivost obsežnih ravnin (Simoniti, Iztok v Parker, 1997: 41). Britanski geograf Halford Mackinder je bil eden najbolj znanih predstavnikov teh zamisli, saj je menil, da je svet naravno razdeljen na »Osručje« Evrazije ter »Svetovni otok«, sestavljen iz glavnine Azije, Evrope in Afrike, ki mu vladajo pomorske sile, kakršna je Britanija. Po njegovi binarni geopolitični teoriji je tako svet razdeljen na dve središči moči, in sicer celinsko ter pomorsko, ki sta v medsebojnem konfliktu, predvsem vzdolž osi Vzhod–Zahod. Podobne poglede je zagovarjal tudi Karl Haushofer (Luard, 2001: 473).

Takoj po prvi svetovni vojni je bila geopolitika zelo popularna, k čemur so veliko prispevali nemški strokovnjaki² ter javno mnenje, ki so mu sistematično prikazovali versajski mir kot krivičen. Geopolitične šole so takrat nastajale povsod na Zahodu, v Italiji, Franciji, VB, ZDA. Po drugi svetovni vojni pa je bila geopolitika kot način razmišljanja, veda ali politična receptura prepovedana. Očitali so ji namreč, da je navdihovala rasistične teorije nacistične Nemčije in teritorialno ekspanzijo sil osi (Nemčije, Italije, Japonske). Ponovno se začne pojavljati od šestdesetih let naprej, začetek devetdesetih let pa predstavlja pravo eksplozijo zanimanja zanjo (Simoniti, Iztok v Parker, 1997: 10–11).

Rudolf Kjellen, ki velja za utemeljitelja geopolitike kot teorije, sodi med pomembnejše Ratzelove učence, ki so na začetku 20. stoletja nadalje razvijali njegovo razmišljanje o značilnostih držav. Friedrich Ratzel in njegovo delo *Politische Geographie* iz leta 1897 namreč predstavljata začetek razvoja politične geografije kot samostojne geografske panoge (Bufon, 2001: 10, 19). Točen pomen, v katerem sta rabljena geopolitika in politična geografija, pojma, ki sta v 20. stoletju postala pogosto uporabljena, je včasih nejasen. Skupno jima je to, da skušata določiti področje raziskovanja, ki se ukvarja s presekom geografije in politike ter njunim medsebojnim učinkovanjem. Ponekod sta pojma obravnavana kot sopomenki oz. sinonima, ki izražata le stopnjo poudarka, kadar pa se med njima razlikuje, je navadno to razlikovanje čustvenega ali zgodovinskega značaja. Tako so do sredine 20. stoletja geopolitiko začeli enačiti z nemško *Geopolitik*, ki pa jo je zaznamovala povezava z nacisti. Njeno celotno raziskovalno področje je pogosto veljalo za propagandistično različico bolj znanstvene politične geografije (Parker, 1997: 63–64).

Enotna in vseobsegajoča definicija geopolitike ne obstaja, pa tudi kot samostojna disciplina preučevanja se uvršča na različne konce. Nekateri jo uvrščajo znotraj geografskih

znanosti, spet drugi v politološke, še posebej v znanost o mednarodnih odnosih. Avtor tega pojma Rudolf Kjellen (Simoniti, Iztok v Parker, 1997: 13, 15) torej definira geopolitiko kot »znanost o državi kot geografskem organizmu, takšnem, kakršen se kaže v prostoru: državi kot deželi, kot ozemlju, ali, še v pomembnejši obliki, državi kot imperiju. Stalni predmet te politične znanosti je enotna država in preučevanje njene globlje narave; medtem pa politična geografija opazuje planet kot življenjski prostor človeških skupnosti na splošno ...«.

Parker (1997: 64) definira geopolitiko kot raziskovanje mednarodnega področja s prostorskega ali geocentričnega stališča, čigar končni cilj in namen je razumevanje celote. Bistveno je raziskovanje sestavnih delov z namenom, da bi boljše razumeli celoto. Geopolitiko tako primerja s klimatologijo, ki skuša razložiti globalne vremenske sisteme, politično geografijo pa z meteorologijo, ki se osredotoča na podrobne lokalne razmere na določenih območjih. Obe vedi sta sicer tesno povezani, vendar pa se lahko njuni cilji in metode precej razlikujejo. Metodologija geopolitike je v osnovi prostorska, njen predmet pa se močno navezuje na družbene vede. Po mnenju Sira Petra Medawara lahko kot njen osrednji namen štejejo analiziranje in reševanje svetovnih problemov. Ker geopolitika poudarja pomen razumevanja celote, vsebuje tudi to, kar je Einstein imenoval »občutek za osrednji red stvari«, prizadeva pa si za boljše razumevanje svetovnega političnega prostora z analiziranjem ter zastavljanjem hipotez in teorij. East in Prescott sta videla geopolitični svet kot »občutljivo medsebojno prepleten mehanizem« in zato geopolitiko kot raziskovanje, kako in s kakšnim namenom ta »mehanizem« deluje. Raymond Aron (Simoniti, Iztok v Parker, 1997: 16) pa meni, da geopolitika združuje geografsko sliko diplomatsko-strateških odnosov z geografsko-ekonomsko analizo virov in s tolmačenjem diplomatskega obnašanja glede na način življenja in okolico. Po njegovem mnenju se zdi geopolitiko vodenje zunanje politike instrumentalno oz. kakor uporaba sredstev za doseg ciljev. Države tako mobilizirajo svoje vire (ljudi, sredstva, orožje) zaradi varnosti ali ekspanzije. Tudi Colin S. Gray (Simoniti, Iztok v Parker, 1997: 17) meni, da so politična tolmačenja globalne, skupne geografske stvarnosti pomembna, predvsem pri načinu, kako opredeljujemo probleme, in je prepričan, da nikjer na svetu ne oblikujejo zunanje in obrambne politike, ki ne bi izhajala iz okvirov geopolitike.

Defarges (Simoniti, Iztok v Parker, 1997: 10) ponudi preprosto, vendar kar prepričljivo definicijo in pravi, da geopolitika preučuje odnos med prostorom v vseh njegovih razsežnostih in politiko, način, kako prostorske danosti vplivajo na politika in politiko ter v kolikšni meri politika uporablja in izkorišča prostor. Podobno razume geopolitiko tudi Iztok

² General Karl Haushofer, ki je v Münchenu ustanovil posebno šolo ter izdajal vplivno revijo *Zeitschrift für Geopolitik*.

Simoniti (Luard, 2001: 53), in sicer kot »vedo, ki se ukvarja s politično vrednostjo geografskega prostora in vsega, kar je v njem: ljudi, kulture, gospodarstva, vere, ideologije, političnega sistema, vojaškega in ekonomskega potenciala itd.«.

Hugh Faringdon (1989: 14–15) v svojem delu *Strateška geografija* najprej navaja definicijo geopolitike iz *Oxfordskega angleškega slovarja*, ki pravi, da je geopolitika proučevanje vpliva geografije na politični značaj držav, njihovo zgodovino, institucije, še posebej pa na odnose z drugimi državami. Nadalje pa sam gleda na geopolitiko kot na psevdoznanost, ki poudarja geografski element na račun političnega ter podcenjuje vlogo naključij in osebnosti, hkrati pa je slaba pri razlagi, zakaj države, ki obstajajo v podobnih okoljih, ne dosežejo enake stopnje razvoja. Njeni glavni prednosti pa sta zmožnost oblikovanja slike nekega prostora preko meja v določenem času ter njena bogata zakladnica besed in podob.

John Brinkerhoff (IMADE, 1993: 1057–1058) definira geopolitiko kot aplikacijo vojaške geografije na strateški oz. globalni ravni in pravi, da zaobjema politične, diplomatske, sociološke, ekonomske in vojaške vidike v nek celovit pogled. Po njegovem mnenju se geopolitika ukvarja z relativno močjo med narodi in zavezništvi ter vključuje upoštevanje temeljev nacionalne moči (prebivalstvo, industrijo, trgovino, finančno stanje, notranjo stabilnost, naravne vire, voljo naroda ter vojaške sile). Bistvo geopolitike je torej upoštevanje velikosti, oblike, lokacije ter značilnosti narodov v medsebojnem razmerju.

Merilo za moje nadaljnje delo bo Simonitijeva definicija geopolitike. Le-to smatra kot vedo, ki se ukvarja s politično vrednostjo prostora in vsega, kar je v njem. Po njegovem mnenju geopolitika tako odraža predvsem interese in cilje nekega določenega političnega subjekta, obenem pa jo zanimata tudi moč in sposobnost delovanja tega subjekta v odnosu do drugih političnih subjektov, ki delujejo na istem ozemlju (Simoniti, Iztok v Parker, 1997: 8). Ker je danes v dogajanje na Južnem Kavkazu vpleteno večje število akterjev, se mi zdi ta opredelitev geopolitike najprimernejša za prikaz odnosov med temi akterji ter za prikaz samih razlogov, zaradi katerih je to območje zanimivo ne le za sosednje države, temveč tudi za Zahod.

3. GEOGRAFSKI IN ZGODOVINSKI ORIS KAVKAZA

Geografski položaj ter zgodovinska izkušnja sta imela pomemben vpliv pri razvoju južnokavkaških držav na poti od njihove osamosvojitve dalje. Prav zgodovina je pomagala izostriti čut nacionalne identitete ter okrepiti kohezijo naroda v obdobju, ko je bila le-ta najbolj potrebna. Tako je za popolno razumevanje trenutnega položaja teh treh držav v svetu ter odnosa mednarodne skupnosti do njih pomembno vzeti v ozir najprej geografski položaj in zgodovinsko izkušnjo armenskega, gruzinskega ter azerbajdžanskega naroda (Hunter, 2000: 29, 37, 44).

3.1 Geografske značilnosti kavkaških držav

Južni Kavkaz danes zaznamuje območje med Črnim in Kaspijskim morjem, ki obsega tri neodvisne republike, in sicer Armenijo, Azerbajdžan in Gruzijo (glej sliko 3.1). Za te tri države se včasih uporablja tudi izraz Transkavkaz, ki pa odslikuje rusocentrično perspektivo in je zato manj primeren (Simonian, 2002: 1).

Slika 3.1: Južni Kavkaz

Vir: Herzig, 1999: 1.

3.1.1 Gruzija

Gruzija (Sakartvelos Respublikis), z glavnim mestom Tbilisi, meri 69.493 km², ima 5.431.000 prebivalcev in je po ustavi iz leta 1995 predsedniška republika. Predsednika republike izvolijo na splošnih, tajnih in neposrednih volitvah za pet let, ima pa zelo velike pristojnosti. Predseduje namreč sejam vlade in je vrhovni poveljnik oboroženih sil. Enodomni parlament Vrhovni svet ima 235 poslancev, izvoljenih na splošnih volitvah za štiri leta. V okvir Gruzije spadata še avtonomni republiki Abhazija in Adžarija ter avtonomno območje Južna Osetija (Natek, 1999: 235).

Gruzija leži v Zakavkazju, na vzhodni obali Črnega morja. Je večinoma gorata dežela, saj leži 54 % površja nad 1.000 m nadmorske višine. Na severu se razteza z globokimi dolinami razrezano mladonagubano gorstvo Kavkaz, ki se proti jugu strmo spušča v Kolhidsko ravnino ob Črnem morju. Proti jugovzhodu se iz nje nadaljuje široko podolje, v vzhodnem delu pa ga prekinja nizki Suramski hrbet, ki predstavlja izrazito podnebno ločnico med vlažnim zahodnim delom in sušnim vzhodnim delom. Onstran njega je v porečju Kure nizko hribovje z medgorskimi kotlinami, npr. Tbilisijsko in Gorijsko kotlino. Južni del Gruzije sega v Armensko višavje, visoko planoto z nadmorsko višino 1.400 do 1.800 m, nad katero se dvigajo ugasli ognjeniki (Natek, 1999: 235). Strm in tektonsko dvignjen severni rob višavja se imenuje tudi Mali Kavkaz. Gruzija se tako razteza med Rusijo na severu, Azerbajdžanom na vzhodu, Armenijo in Turčijo na jugu ter Črnim morjem na zahodu. (Krušič ur., 1995: 26).

V zahodnem delu Gruzije je vlažno subtropsko podnebje z milimi zimami in vročimi poletji ter obilnimi padavinami skozi vse leto (več kot 3.000 mm), v vzhodnem delu pa celinsko podnebje z vročimi in suhimi poletji ter hladnimi zimami. Številne reke tečejo proti Črnemu morju, največja med njimi je Rioni (314 km), medtem ko je vzhodni del sušnejši, vode iz njega pa odteka v reko Kuro in nato v Kaspijsko morje. V Armenskem višavju so številna slana jezera. Najrodovitnejša tla so na rečnih naplavinah v Kolhidski ravnini in rečnih dolinah. Na zahodu prevladujejo listnati gozdovi, predvsem hrasta, kostanja in bresta, v vzhodnem delu države pa stepa. Gozdovi segajo vse do višine 2.000 m (Natek, 1999: 235).

Okrog 34 % površine Gruzije predstavljajo njive in trajni nasadi, travnikov in pašnikov pa je okrog 40 %. Najpomembnejše kmetijsko območje je Kolhidska ravnina na zahodu, kjer pridelujejo subtropske kulture, predvsem čaj, sadje in koruzo, v sušnejših vzhodnih delih pa predvsem pšenico. Na južnih pobočjih Kavkaza ima dolgoletno tradicijo tudi vinogradništvo. Kar se tiče naravnih virov, ima Gruzija predvsem mangan in črni premog ter skromna nahajališča nafte in zemeljskega plina. V industriji je zaposlenih 24 % delovne

sile, ki prispeva okrog 14 % bruto domačega proizvoda (BDP). Razširjena je predvsem kemična, strojna, tekstilna, živilska, elektrotehnična industrija ter industrija gradbenega materiala. Turizem je bil pomembna panoga predvsem v sovjetskem obdobju, po osamosvojitvi pa se je zaradi vojn in gospodarskih razmer precej zmanjšal (Natek, 1999: 236).

Najštevilčnejši po narodni pripadnosti so Gruzinci, sami se imenujejo Kartveli, in predstavljajo 70 % prebivalstva. Govorijo gruzinski jezik, ki spada v južnokavkaško jezikovno skupino, in pišejo v posebni gruzinski pisavi. V Gruziji živijo še Armenci (8 %, na jugozahodu in v mestih), Rusi (6 %), Azerbajdžanci (6 %, na jugovzhodu), Irancem sorodni Osetijci (3 %, v avtonomni pokrajini Južna Osetija), Abhazi (2 %, v Abhaziji) ter okrog 90.000 Adžarov (v Adžariji). Nekaj več kot polovica prebivalstva je versko opredeljenega, večinoma pa so pripadniki avtokefalne gruzinske pravoslavne cerkve, ki jo vodi tbilisijski patriarh. Azerbajdžanci, Osetijci, Abhazi in del Gruzincev (Adžari) pa so sunitski muslimani (11 %) (Natek, 1999: 235).

3.1.2 Armenija

Armenija (Hayastani Hanrapetut'yun) je s svojimi 29.743 km² površine in 3.800.000 prebivalcev najmanjša od kavkaških držav. Tudi Armenija je po svoji državni ureditvi predsedniška republika, predsednika, ki ima velika pooblastila (tudi imenuje predsednika vlade in ministre), volijo na splošnih volitvah vsake štiri leta. Enodomna Narodna skupščina ima 190 poslancev, ki so po kombiniranem sistemu voljeni za obdobje petih let (Natek, 1999: 216).

Država leži v gorah med Črnim morjem in Kaspijskim jezerom, obsega pa severni del Armenskega višavja in je večinoma gorata. Prevladujejo visoke planote v nadmorski višini 1.400 do 1.800 m z medgorskimi kotlinami (npr. Sevanska), nad katerimi se dvigajo ugasli ognjeniki. Proti jugu se višavje spušča v Araratsko ravnino vzdolž reke Araks, proti severu pa se vzpne v tektonsko dvignjen severni rob višavja, imenovan tudi Mali Kavkaz (Natek, 1999: 216). Na severu meji na Gruzijo, na vzhodu na Azerbajdžan, na jugu na Iran ter na Turčijo na zahodu (Krušič ur., 1995: 28).

Podnebje je celinsko z vročimi poletji in mrzlimi zimami ter skromnimi padavinami (200–400 mm), ki padejo večinoma jeseni in spomladi. V višjih legah je podnebje gorsko z nekaj več padavinami. Na vzhodu države je veliko sladkovodno jezero Sevan (1.400 km²); njegov odtok je reka Razdan, ki odteka v reko Araks. Ta je pritok Kaspijskega morja in teče

po široki dolini vzdolž južne meje. Najrodovitnejša tla so na rečnih naplavinah iz vulkanskih kamnin v dolinah in kotlinah, drugod pa so tla pretežno kamnita. Rastje je nekje do 2.500 m stepla, višje so listnati gozdovi (hrast, bukev), nad njimi pa gorski pašniki (Natek, 1999: 216).

Okrog 20 % površine Armenije predstavljajo njive in trajni nasadi, ki jih več kot polovico umetno namakajo, okrog 23 % površja pa je travnikov in pašnikov. Najpomembnejše kmetijsko območje je Araratska ravnina, kjer pridelujejo grozdje, sadje in povrtnino. V hribovitih predelih pridelujejo krompir, žito in tobak, v višjih legah pa prevladuje živinoreja. Armenija ima precejšnja nahajališča barvnih kovin, vendar je proizvodnja le-teh skromna. V sovjetskem obdobju je bila industrija najpomembnejša gospodarska panoga, ki je prispevala več kot polovico BDP ter zaposlovala okrog 40 % delovne sile, vendar je med leti 1989 in 1993 večina tovarn prenehala obratovati zaradi pomanjkanja energije. Tri petine današnje industrije je zgoščene v Erevanu, najbolj razširjene pa so tekstilna, oblačilna, kemična, živilska, strojna in elektrotehnična industrija (Natek, 1999: 216–217).

Večinsko prebivalstvo so Armenci (93 %), ki govorijo indoevropski armenski jezik ter pišejo v posebni armenski pisavi. V Armeniji živijo še Azerbajdžanci (3 %), katerih velik del je zaradi vojne v Gorskem Karabahu zbežal v Azerbajdžan, od tam pa je v Armenijo pribežalo okrog 150.000 armenskih beguncev; Kurdi (2 %) in Rusi (2 %). Več kot 4 milijoni Armencev živijo drugod po svetu, in sicer jih je največ v Rusiji (okrog 1 milijon), Iranu (290.000), Libanonu (170.000) in ZDA (170.000). Večina prebivalcev je članov samostojne armenske apostolske cerkve, ki jo vodi patriarh s sedežem v Ečmiadzinu (Natek, 1999: 216).

3.1.3 Azerbajdžan

Azerbajdžan (Azərbayjan Respublikası) je največja izmed treh kavkaških držav, saj meri 86.600 km² in ima kar 7.650.000 prebivalcev. Tako kot Armenija in Gruzija je tudi Azerbajdžan predsedniška republika, kjer volijo predsednika vsakih pet let na splošnih volitvah. Ta lahko, brez soglasja parlamenta, imenuje in odstavi predsednika vlade ali ministre, kar nakazuje velika pooblastila. Enodomna Narodna skupščina ima 125 poslancev, ki jih za štiri leta izvolijo na splošnih volitvah po kombiniranem sistemu. V okvir Azerbajdžana spada tudi avtonomna republika Nahičevan z večinskim azerbajdžanskim prebivalstvom (Natek, 1999: 218–219).

Azerbajdžan leži na jugozahodni obali Kaspijskega morja, osrednji del države pa predstavlja široka, proti Kaspijskemu jezeru odprta ravnina ob Araksu in Kuri. Na severu sega

Azerbajdžan v mladonagubano gorstvo Kavkaz, ki je razrezano z globokimi gorskimi dolinami, na zahodu pa obsega vzhodni del Armenskega višavja z vrhovi do 4.000 m (Natek, 1999: 218–219). Jugovzhod države zavzemajo razmeroma vlažna in kmetijsko intenzivno obdelana Lenkoranska nižina ter severni obronki gorovja Tališ. Severno od ustja reke Kure sega v Kaspijsko morje Apšeronski polotok z glavnim mestom Baku (Krušič ur., 1995: 30). Onstran Armenskega višavja leži ozemeljsko ločena Nahičevanska avtonomna republika, ki zajema del dolinskega dna na levem bregu Araksa in jugozahodni del Zangezurskega gorovja. V vzhodnem delu Armenskega višavja na jugozahodu Azerbajdžana se nahaja nekdanja avtonomna republika Gorski Karabah, ki je Azerbajdžan po razglasitvi neodvisne Armenske republike Gorski Karabah leta 1991 ni priznal in ji je odpravil dotedanjo avtonomijo (Natek, 1999: 218–219).

Podnebje v nižavju je celinsko z vročimi poletji in milimi zimami ter okrog 300 mm padavin. V višjih legah je podnebje gorsko s 500–800 mm padavin, v ravnini ob Kaspijskem jezeru pa vlažno subtropsko s 1.200–1.400 mm padavin, predvsem pozimi. Največji reki sta Araks in Kura, na slednji je tudi umetno Mingäčevirsko jezero. Ostale reke so majhne in poleti večinoma presahnejo. Najrodovitnejša tla so v ravnini ob spodnjem Araksu in Kuri, kjer so nekdanjo stepo z namakanjem spremenili v pomembno kmetijsko območje. Prevladujeta stepa in suha stepa, na skrajnem jugovzhodu zimzeleno subtropsko rastje, v višjih legah pa bukovi, hrastovi in borovi gozdovi (ibidem).

Skoraj polovica celotnega površja Azerbajdžana predstavljajo njive, trajni nasadi ter pašniki in travniki. Najpomembnejša kmetijska območja so v stepskih ravninah ob Araksu in Kuri, v glavnem pa pridelujejo žito, bombaž, tobak, zgodnjo povrtnino, grozdje, sadje in čaj. V sušnejših delih in v gorah prevladuje živinoreja, v Kaspijskem jezeru pa je pomembno tudi ribištvo. Azerbajdžan je znan po svoji nafti in zemeljskem plinu že iz 19. stoletja, katerih proizvodnja še narašča. Najpomembnejše industrijske panoge so kemična in petrokemična, strojna, tekstilna, obutvena in živilska. Turizem je skromen (Natek, 1999: 219–220).

Po narodnosti so prebivalci večinoma Azerbajdžanci (83 %) in spadajo v skupino turških narodov. Govorijo azerbajdžanski jezik, sprva so ga pisali v arabski pisavi, med leti 1939 in 1992 v cirilici, od takrat naprej pa v latinici. Poleg Azerbajdžancev so zastopani še Rusi (6 %), Armenci (6 %) in Lezgini (2 %). Armenska manjšina, ki je jezikovno, kulturno in versko zelo različna od Azerbajdžancev, živi izključno v Gorskem Karabahu. Velik del prebivalstva je versko neopredeljen, med vernimi je 80 % muslimanov (dve tretjini šiitskih in tretjina sunitskih), drugi pa so ruski pravoslavni in armenski kristjani (Natek, 1999: 218).

3.2 Zgodovinski oris kavkaških držav

Geografski položaj je osnova tudi za zgodovinski pomen Južnega Kavkaza kot mejne pokrajine ter mostu med civilizacijami in ljudstvi. Privlačnost tega območja za naselitev ali samo za prehod je pritegnila na oz. čez Južni Kavkaz veliko ljudi, posledica tega pa je pisan mozaik tam živečih etničnih skupnosti, ki govorijo osupljivo mešanico kavkaških, indoevropskih ter turških jezikov. Etnična raznolikost, strateški položaj, ekonomski viri, trgovinske poti ter prehodnost Južnega Kavkaza so vplivali tudi na zelo burno politično zgodovino regije (Herzig, 1999: 2).

3.2.1 Pregled gruzinske zgodovine

3.2.1.1 Dogajanje na ozemlju današnje Gruzije do 18. stoletja

Prvo pomembno dogajanje na tem ozemlju se je začelo 500 let pr. n. št., ko so zahodni del današnje Gruzije kolonizirali jonski Grki (Anchabadze, 2005a). Naslednji pomembni mejnik, predvsem z vidika religije pa sega v 4. stoletje n. št., kamor segajo začetki krščanstva, ki je od takrat naprej postalo tudi državna religija (Anchabadze, 2005b).

V začetku 6. stoletja se je začel razvijati fevdalizem in takrat pride Gruzija pod vladavino iranskega šaha. 6. in 7. stoletje so zaznamovali številni vojaški upadi iranskih šahov na eni in bizantinske vojske na drugi strani, oboji pa s ciljem osvojitve tega ozemlja kot strateško pomembnega prostora. Na sredini 7. stoletja pride ozemlje današnje Gruzije pod arabsko vladavino, izpod katere so si takratni prebivalci prizadevali osvoboditi se ves čas do 10. stoletja. 10. stoletje pa v gruzinski zgodovini predstavlja pomemben mejnik, in sicer je takrat uspelo kralju Bagradu III. združiti velik del države (Anchabadze, 2005c). 10. in 11. stoletje je potekalo v znamenju bojev za osvoboditev še preostalih ozemelj, ki so bila v lasti Arabcev in Bizantincev, vendar so bili neuspešni. Ob koncu 11. stoletja so ozemlje današnje Gruzije napadli tudi Seldžuki in si pokorili prebivalstvo, vendar jih je kralj David IV. uspel pregnati iz države ter leta 1122 zavzel Tbilisi, ki postane gruzinska prestolnica. Ob koncu njegove vladavine je Gruzija že segala od Črnega pa do Kaspijskega morja. Obdobje med 10. in 13. stoletjem velja za zlato dobo Gruzije, saj doživi vrhunec v smislu največjega ekonomskega, kulturnega in političnega razcveta ter velja za eno najmočnejših kraljestev na Bližnjem vzhodu (Anchabadze, 2005d).

V 13. stoletju je začelo gruzinsko kraljestvo zaradi notranjih kriz počasi razpadati in je tako prišlo pod mongolsko nadoblast, izpod katere se jim je uspelo osvoboditi v 14. stoletju. V drugi polovici 15. stoletja so se drastično spremenile politične razmere v gruzinski državi, saj je bila država po porazu Konstantinopla s strani otomanskih Turkov leta 1453 odrezana od

krščanske Evrope. Tako je postalo gruzinsko kraljestvo obkoljeno z muslimanskimi kraljestvi in postalo predmet njihovih nenehnih napadov. V začetku 16. stoletja sta Gruzijo napadla tako iransko kot otomansko cesarstvo ter si jo razdelila. Vzhodni del je pripadel Iranu, zahodni pa Turkom. Za popolno prevlado nad ozemljem sta se obe cesarstvi borili do konca stoletja, ko so bili Turki dokončno poraženi in so se morali umakniti. Iranci so postavili gruzinsko kraljestvo pod vladavino bagratidskih plemičev, ki jim je v 18. stoletju uspelo ponovno združiti gruzinske regije in ustvariti novo gruzinsko kraljestvo. Da pa bi se obvarovali pred tujimi posegi, predvsem iranskimi, so se proti koncu 18. stoletja obrnili za pomoč k Rusiji. Sprejeli so rusko vrhovno oblast v zameno za zagotovilo Rusije, da bo ohranila meje njihovega kraljestva (Mchedlishshvili, 2005).

3.2.1.2 Gruzija pod rusko nadvlado (19. in 20. stoletje)

Na začetku 19. stoletja je Rusija odstavila bagratidskega kralja in priključila Vzhodno gruzinsko kraljestvo svojemu carstvu, do konca stoletja pa ji je postopoma uspelo priključiti še preostalo gruzinsko ozemlje (Anchabadze, 2005e). Tako stanje je ostalo vse do leta 1917, ko je Rusko carstvo razpadlo in je maja 1918 nastala neodvisna Gruzinska država. Med rusko državljansko vojno leta 1921 je prišla Gruzija pod boljševiški nadzor, upravljal pa jo je Josip Stalin iz centralne moskovske vlade. Prav on je prišel na idejo o združeni Gruziji, Armeniji in Azerbajdžanu kot novi politični entiteti in tako je leta 1922 postala Transkavkaška sovjetska federativna socialistična republika del Zveze sovjetskih socialističnih republik (ZSSR) (Anchabadze, 2005f). Leta 1936 je bila Transkavkaška republika razpuščena in tako so vse tri države postale posamične sovjetske republike (Anchabadze, 2005g). Gruzinci so se ves čas upirali ruski vladavini, vendar se izpod nje niso mogli rešiti vse do razpada SZ. Edina dovoljena stranka takrat je bila komunistična partija, ki je, da bi preprečila prevelike nacionalistične težnje ter utrdila Stalinovo vladavino na tem območju, izvajala masovne usmrtitve in pregone strankarskih uradnikov, intelektualcev ter drugega prebivalstva. Ko je proti koncu osemdesetih let prišlo do razpada sovjetskega režima, so se v vseh sovjetskih republikah okrepila gibanja za neodvisnost (Anchabadze, 2005h). Tako je leta 1990 na volitvah za Gruzinski vrhovni sovjet zmagala koalicija pro-neodvisno usmerjenih strank na čelu z dolgoletnim borcem za neodvisnost Zviadom Gamsahurdijo, ki je postal predsednik novega parlamenta in s tem tudi vodja države. Aprila 1991 je Gruzinski vrhovni sovjet razglasil neodvisnost od SZ (Mchedlishshvili, 2005).

3.2.1.3 Gruzija skozi devetdeseta leta

Na referendumu 31. 3. 1991 se je 89 % volivcev izreklo za ponovno vzpostavitev gruzinske demokratične republike iz leta 1918 in tako je Gruzija 9. 4. 1991 razglasila neodvisnost. Na prvih predsedniških volitvah je zmagal dotedanji predsednik Zviad Gamsahurdija, ki je takoj po izvolitvi vzpostavil diktaturo, s tem pa sprožil val demonstracij, ki so prerasle v državljansko vojno (Natek, 1999: 236). Januarja 1992 je oblast prevzel Vojaški svet, sestavljen iz opozicijskih voditeljev, odstavil predsednika in vlado ter marca imenoval Državni svet s predsednikom Eduardom Ševardnadzejem na čelu. Gamsahurdijo so njegovi privrženci sicer še večkrat poskušali s silo spraviti nazaj na oblast, vendar neuspešno (Jane's Sentinel Security Assessment, Russia and the CIS, 1999: 197).

Leta 1992 sta se začela stopnjevati tudi konflikta v dveh separatističnih gruzinskih pokrajinah, in sicer v Abhaziji in Južni Osetiji. Gruzinska vojska, opremljena z bivšim sovjetskim orožjem, je v začetku leta obnovila napad na Južno Osetijo, ki je razglasila neodvisnost decembra 1991. Južno Osetijo so gruzinski nacionalisti napadli že leta 1989, ko so poskušali zavzeti njeno prestolnico Chinvali. Sočasno z rastjo nacionalističnih teženj se je namreč izvajal tudi pritisk na gruzinske manjšine in veliko Osetijcev je bilo izgnanih iz gruzinskih mest. Do junija 1992 je bil del južnoosetijske prestolnice že zavzet, vendar pa so bile že naslednji mesec po dogovoru med Jelcinom in Ševardnadzejem na to območje poslane mirovne sile Skupnosti neodvisnih držav (SND).³ Istega leta pa se je situacija poslabšala tudi v Abhaziji. Potem ko je Gruzija ponovno sprejela ustavo iz leta 1921, ki je Abhazijcem dodeljevala le status avtonomne regije, je Abhazija sprejela svojo ustavo iz leta 1925, ki ji daje status neodvisne države. To pa je bil eden od razlogov, da so gruzinske sile vstopile v Abhazijo. Zaradi naraščajočega konflikta na svoji južni meji je tudi Rusija napotila svoje sile v Abhazijo (Jane's Sentinel Security Assessment Russia and the CIS, 1999: 197).

³ SND je bila ustanovljena decembra 1991 kot zveza suverenih in enakopravnih držav, nastalih na ozemlju nekdanje ZSSR (Natek, 1999: 697), in sicer kot poskus Rusije, da bi ponovno združila postsovjetski prostor ter ohranila sodelovanje na področju skupne varnostni in ekonomije (Rondeli, 2000: 49). Njen namen naj bi bil oblikovanje »skupnega vojaško-strateškega območja«, vzpostavitev enotnega delovanja ter zagotavljanje materialnih in socialnih osnov za strateške oborožene sile; sodelovanje pri zagotavljanju miru in varnosti po svetu; usklajevanje zunanje politike; oblikovanje enotnega gospodarskega prostora ter sodelovanje na področju transporta, nadzora mej, varstva okolja, migracijske politike in boja proti organiziranemu kriminalu. Odnosi med članicami sicer temeljijo na medsebojnem priznanju in spoštovanju suverenosti, na načelih enakosti in nevmešavanja v notranje zadeve drugih članic ter nedotakljivosti sedanjih meja, dejansko pa SND še ni povsem zaživela. Velika ovira za sporazumevanje je pravica veta vsake članice, povečujejo pa se tudi nekatere razlike med njimi, kar občutno ovira uresničevanje skupnosti (Natek, 1999: 697). V SND so vključene vse bivše sovjetske republike z izjemo baltskih (Bžežinski, 2001: 86).

Ševardnadzeju je sicer uspelo stabilizirati državo, vendar je ta stabilnost ostala krhka. Njegova podpora Rusiji v vojni s Čečenijo je pomagala spremeniti rusko politiko do Abhazije in tako je konec leta 1994 Rusija odrekla podporo abhazijskemu režimu. Politični sistem v Gruziji se je normaliziral s sprejetjem nove ustave avgusta 1995. Novembra istega leta so potekale tudi parlamentarne ter predsedniške volitve, na katerih je prepričljivo zmagal Ševardnadze (Jane's Sentinel Security Assessment Russia and the CIS, 1999: 197–198).

Predsedniške volitve leta 2000, ki so jih mednarodni opazovalci označili za sporne, so Ševardnadzeju prinesle skoraj 80 % glasov ter nov mandat do leta 2005. Vendar pa so se novembra razmere v Gruziji zaostrele, ko so v prostore televizijske hiše Rustavi 2 poskušali vdreti pripadniki posebnih policijskih enot, ker naj bi sumili utajo davkov. Na ulice so se zgrnili protestniki, ki so skupaj z opozicijo oblast obtožili, da napada svobodo tiska, ter zahtevali tudi odstop predsednika. Razmere so privedle do tega, da je Ševardnadze v začetku novembra razpustil vlado ter sprejel odstop predsednika parlamenta in vrhovnega tožilca (Čibej, 2001).

V začetku novembra 2003 so v Gruziji potekale parlamentarne volitve, izvedba katerih je bila označena kot katastrofalna, saj nekatera volišča niti niso bila odprta, okrog 15 % volivcev pa ni moglo glasovati, ker jih ni bilo na volilnih seznamih. O resnih kršitvah so uradno poročali tudi opazovalci Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) ter Sveta Evrope. Javnomnenjske raziskave in rezultati vzporednih volitev so kazali, da bo večino glasov dobila opozicija, vendar se je po daljšem zavlačevanju rezultatov izkazalo, da je zmagala Ševardnadzejeva stranka Za novo Gruzijo (Čibej, 2003a). Predstavniki in privrženci opozicije so se po volitvah zgrnili na ulice in od Ševardnadzeja najprej zahtevali ponovitev volitev, ker pa ta ni hotel popustiti, so zahteve zaostreli in zahtevali njegov odstop. 20. novembra so bili uradno razglašeni rezultati volitev in napovedana prva seja novega parlamenta za 22. november, ki pa ni trajala dolgo, saj je opozicija vdrla v stavbo parlamenta (Mitchell, 2004: 343-344). Ševardnadzeju je komaj uspelo pobegniti in iz vojaške baze kamor se je zatekel je razglasil izredne razmere, ki pa jih opozicija ni priznala in je na njegovo mesto postavila začasno predsednico, in sicer opozicijsko voditeljico Nino Burdžanadze (Čibej, 2003b). T.i. žametno oz. cvetlično revolucijo, ki je z oblasti odnesla dolgoletnega predsednika Eduarda Ševardnadzeja, je priznalo tudi gruzinsko vrhovno sodišče (Soban, 2003a). Nove volitve so bile v Gruziji izvedene 4. januarja 2004 in na njih je prepričljivo zmagal nekdanji opozicijski voditelj Mihail Saakašvili (Čibej, 2004b).

S prihodom na oblast je Saakašvili obljubil, da bo v okvir gruzinske države vrnil separatistične regije. Napetosti so tako najprej izbruhnile v Adžariji, kjer je Saakašviliju maja

2004 le uspelo uvesti neposredno predsedniško upravo, saj se je lahko zanašal na tamkajšnjo opozicijo, ki ji je na junijskih volitvah uspelo na oblasti zamenjati Aslana Abašidzeja (Čibej, 2004c). Pod pretvezo boja proti prekupčevalcem pa je Saakašvili v juliju poslal v Južno Osetijo močne policijske enote, ki so prekupčevalce sicer pregnale, vendar pa so v regiji povzročile napetosti. Ker so se te še stopnjevale, so bile na območje poslane nove enote, ki so se zapletle v spopade z domačimi oboroženimi enotami. Padlo je nekaj deset žrtev, Južna Osetija pa je obdržala svoj prejšnji status (Čibej, 2004d).

3.2.2 Pregled armenske zgodovine

3.2.2.1 Zgodovina Armenije do konca 18. stoletja

Začetki armenske civilizacije segajo v 6. stoletje pr. n. št., ki se je razvila iz ruševin starodavnega kraljestva Urartu. Okrog leta 600 pr. n. št. je ozemlje današnje Armenije postalo del države Medijcev in v tistem času so ga poselili indoevropski Armenci. Kmalu zatem je to območje prišlo pod oblast Perzijcev, v 4. stoletju pr. n. št. pa v državo Aleksandra Velikega. Leta 301 pr. n. št. postane Armenija del Selevkidske države in ko je ta med leti 190 in 189 pr. n. št. postala del rimskega imperija, je bila Armenija razdeljena na dve provinci. Vso Armenijo je združil kralj Tigran II. in jo razširil do Kapadokije in Sirije. V tem času je kot samostojna država dosegla tudi višek svoje moči (The New Encyclopedia Britannica Vol. 1, 2002: 565). Nekje med letoma 66 in 63 pr. n. št. je morala priznati rimsko oblast in tako je ostalo do 4. stoletja, razen obdobja med letoma 238 in 287, ko je bila pod oblastjo Perzijcev. Ob koncu 3. stoletja se je v Armenijo razširilo krščanstvo, ki je postalo tudi uradna religija, vendar se je armenska cerkev na koncilu leta 451 odcepila od zahodnega krščanstva (Natek, 1999: 216).

Sredi 7. stoletja so Armenijo zavzeli Arabci, vendar je vseeno obdržala navidezno avtonomijo. V 9. stoletju je pod oblastjo rodbine Bagratidov nastala neodvisna kraljevina (med letoma 885 in 1080), vendar je že v 11. stoletju morala priznati bizantinsko nadoblast (Natek, 1999: 217). Temu je sledila invazija Seldžukov in tako je bila ob koncu 11. stoletja že večina ozemlja pod turško oblastjo. V 13. stoletju je bila večina Armenije pod Gruzijo, kmalu pa so to območje zavzeli Mongoli. Od začetka 16. stoletja dalje je Armenija ponovno postala objekt spora, tokrat med Otomanskim imperijem in Iranom. S krajšim obdobjem samostojnosti med letoma 1722 in 1730 se je rivalstvo med Otomani in Iranci nadaljevalo še celo 18. stoletje. V tem obdobju je območje Armenije postalo trgovinska povezava med Vzhodom in Evropo (The New Encyclopedia Britannica Vol. 1, 2002: 565).

3.2.2.2 *Armenija kot del Rusije*

Prihod Rusije na Kavkaz na začetku 19. stoletja, po rusko-perzijski vojni leta 1828 si je Rusija namreč priključila kanata Erevan in Nahičevan, je za armensko kulturo pomenilo preporod, obenem pa pritegnilo večje zunanje zanimanje za položaj Armencev pod otomansko oblastjo. Po rusko-turški vojni med letoma 1877 in 1878 ter sanstefanskemu sporazumu je zadeva prerasla v t.i. armensko vprašanje,⁴ ki ga je Turčija poskušala rešiti s pogromi in izseljevanjem v obdobjih med letoma 1895 in 1908 ter 1915 in 1916. Okrog milijon Armencev je bilo ubitih, 6 milijonov pa se jih je izselilo (The New Encyclopedia Britannica Vol. 1, 2002: 565).

Leta 1916 je Rusija osvojila večji del turške Armenije, vendar se je morala po sporazumu v Brest-Litovsku leta 1918 umakniti severno od reke Araks. Iz ruskega dela so ustanovili Republiko Armenijo, ki so jo leta 1920 zasedle enote Rdeče armade. Takrat je bila razglašena Armenska sovjetska socialistična republika, ki so jo nato leta 1922 skupaj z Gruzijo in Azerbajdžanom združili v Transkavkaško sovjetsko federativno socialistično republiko. Po razpustitvi le-te leta 1936 je bila v okviru ZSSR ustanovljena Armenska sovjetska socialistična republika, vendar sta večinoma muslimanski območji Nahičevan in z Armenci poseljen Gorski Karabah ostala v okviru Azerbajdžana (Natek, 1999: 217).

Leta 1988 so v Armeniji izbruhnile množične demonstracije, na katerih so zahtevali priključitev Gorskega Karabaha. Ko je Vrhovni sovjet ZSSR odločil, da Gorski Karabah ostane v okviru Azerbajdžana, so nemiri leta 1989 prerasli v vojno, v kateri je armenska vojska zasedla precejšnje dele Azerbajdžana (ibidem).

3.2.2.3 *Neodvisna Armenija*

Začetek procesa boja za neodvisnost na Kavkazu sega že v februar 1988, ko so v Armeniji izbruhnile množične demonstracije, na katerih so Armenci zahtevali priključitev Gorskega Karabaha. Gorbačovova politika *glasnost* je namreč privedla do ponovnih zahtev karabaških Armencev po združitvi z Armenijo, pa tudi Karabaški vrhovni sovjet se je odločil za armensko jurisdikcijo (Jane's Sentinel Security Assessment Russia and the CIS, 1999: 78).

⁴ Ob koncu 19. stoletja je bilo v okviru Otomanskega imperija okrog 2,5 milijona krščanskih Armencev, ki so z vzpodbudo Rusije začeli promovirati armensko teritorialno avtonomijo. Cesarstvo pa je hotelo zatreti vse separatistične težnje v svojem okviru, zato je uvedlo višje davke, ki pa jih Armenci niso hoteli plačati. Tako so Turki že leta 1894 pobili več tisoč Armencev. Dve leti kasneje so armenski revolucionarji, z namenom pritegniti pozornost evropskih držav, ponovno organizirali demonstracije ter zasedli Otomansko banko v Istanbulu. Tudi ta upor je bil krvavo zatrt. Najhujši masaker nad Armenci pa je bil storjen med 1. svetovno vojno. Armenci so namreč formirali prostovoljne enote, da bi pomagali ruski vojski v bojih proti Turkom. Turška vlada je na to odgovorila s pobjem okrog 600.000 Armencev, okrog 1.750.000 pa jih je izgnala v Sirijo in Mezopotamijo (The New Encyclopedia Britannica Vol. 1, 2002: 568).

Ker je Vrhovni sovjet SZ odločil, da Gorski Karabah ostane v okviru Azerbajdžana, so nemiri 1989 prerasli v vojno, v kateri je armenska vojska skupaj s karabaškimi silami zasedla okrog 20 % Azerbajdžana. Vojna se je končala maja 1994, ko je bil v Moskvi podpisan sporazum o premirju (Natek, 1999: 216).

Septembra 1991 je v Armeniji potekal referendum o neodvisnosti, na katerem se je 94 % volivcev izreklo za neodvisno državo, ki je bila nato razglašena 23. septembra. Na prvih neposrednih predsedniških volitvah oktobra 1991 je zmagal dotedanji predsednik Vrhovnega sovjeta Levon Ter-Petrosjan. Zmagal je tudi na naslednjih predsedniških volitvah leta 1996, in sicer že v prvem krogu, vendar pa so kmalu po volitvah izbruhnili spopadi med vojsko in opozicijo, ki so se občasno nadaljevali vse do Ter-Petrosjanovega odstopa februarja 1998 (Natek, 1999: 216). Januarja 1998 je v Armeniji namreč izbruhnila resna politična kriza. Vlada ni bila zadovoljna s predsednikovim delom in je zato zahtevala njegov odstop. Ter-Petrosjan je namreč zavzel bolj spravljivo držo v konfliktu v Gorskem Karabahu ter sprejel takratni mirovni načrt Skupine iz Minska, ki pa so ga voditelji Gorskega Karabaha zavrnil. Februarja je ministrski predsednik Robert Kočarjan začasno prevzel predsedniške dolžnosti, saj je parlament z veliko večino izglasoval Ter-Petrosjanov odstop (Jane's Sentinel Security Assessment Russia and the CIS, 1999: 19–20). Predčasne predsedniške volitve so bile izvedene 40 dni po predsednikovem odstopu, na katerih je bil izvoljen voditelj Armencev iz Gorskega Karabaha Robert Kočarjan, čeprav so njegovi nasprotniki trdili, da bi pošteno štetje glasov utegnilo prinesiti zmago njegovemu nasprotniku Karenu Demirčjanu. Ta je po porazu na volitvah postal predsednik parlamenta, a so ga oktobra 1999 med napadom na parlament skupaj s takratnim premierom in še sedmimi politiki ubili oboroženi napadalci (Čibej, 2003d).

Tudi na predsedniških volitvah februarja 2003 je zmagal Robert Kočarjan in tako te volitve kot parlamentarne v maju so mednarodni opazovalci označili za nepoštene. S Kočarjanom se je v drugem krogu volitev pomeril Stepan Demirčjan, sin Karena Demirčjana, ki je po uradnih podatkih izgubil, po mnenju opozicije pa zmagal. Ker se ta nikakor ni mogla sprijazniti z izidom volitev, je zahtevala referendum o zaupnici Kočarjanu, potem pa organizirala več množičnih protestov, na katerih so ga demonstranti pozivali k odstopu. Aprila 2004 se je v Erevanu zbralo več deset tisoč ljudi, ki jih je 200 m pred predsednikovo rezidenco pričakala bodeča žica in policija. Kljub temu da so protestniki nadaljevali z mirnimi demonstracijami, jih je policija ponoči napadla. Kočarjan je opravičeval krvavi obračun in pozval opozicijo k pogovorom, a jih je ta zavrnila in napovedala nove demonstracije. Ta dogodek naj bi povzročil razdor tudi v vladajoči koaliciji, kar pa ni bilo dovolj za resen prevrat po gruzinskem scenariju (Čibej, 2004e).

3.2.3 Pregled azerbajdžanske zgodovine

3.2.3.1 Zgodovina Azerbajdžana do 20. stoletja

V začetku 1. tisočletja pr. n. št. je na ozemlju današnjega Azerbajdžana nastala država Mana, ki je v 7. stoletju pr. n. št. prišla pod oblast Medije in z njo vred leta 550 pr. n. št. pod oblast Perzije. Po porazu Perzijcev v boju z Aleksandrom Velikim je leta 333 pr. n. št. nastala polodvisna država Aatropatena, ki je od 2. stoletja pr. n. št. priznavala oblast Partov. Leta 226 jo je osvojila sasamidska Perzija in odtlej se je država imenovala Azerbajdžan (Natek, 1999: 219).

V 7. stoletju so Azerbajdžan osvojili Arabci ter ga islamizirali, v 11. stoletju pa je postal del države Seldžukov, po izvoru perzijsko prebivalstvo pa že v 9. stoletju poturčeno. V 13. stoletju so Azerbajdžan opustošili Mongoli, nato pa sta se za to območje spopadli Perzija in Turčija (The New Encyclopedia Britannica Vol. 1, 2002: 756). Od leta 1603 do 1828 je spadal pod oblast Perzije, dokler ni Rusija osvojila severnega dela oz. območja današnjega Azerbajdžana in so vodilno vlogo prevzeli bogati Armenci in Rusi. Azerbajdžan je bil takrat tako razdeljen med Rusijo in Iran po meji, ki med Iranom in Azerbajdžanom obstaja še danes (Natek, 1999: 219).

3.2.3.2 Azerbajdžan v okviru Rusije

Po oktobrski revoluciji leta 1917 je stranka narodnozavednih Azerbajdžancev Musavat (Enakost) maja 1918 razglasila neodvisno Azerbajdžansko republiko, ki jo je aprila 1920 osvojila Rdeča armada. Konec aprila 1920 je bila razglašena Azerbajdžanska sovjetska socialistična republika in čez dve leti skupaj z Gruzinsko in Armensko združena v Transkavkaško sovjetsko socialistično republiko. Po razpustitvi te je bila leta 1936 v okviru ZSSR ustanovljena Azerbajdžanska sovjetska socialistična republika (Natek, 1999: 219).

3.2.3.3 Azerbajdžan po razpadu SZ

Vrhovni sovjet je septembra 1989 razglasil suverenost Azerbajdžanske socialistične republike, in sicer kot prve izmed republik bivše ZSSR, oblast pa je postopoma prevzela nacionalistična Ljudska fronta. Januarja 1990 je Azerbajdžan izstopil iz ZSSR, obenem pa je Vrhovni sovjet ZSSR zaradi vse hujših spopadov v Gorskem Karabahu in pogromov nad armenskimi prebivalstvom v Bakuju razglasil izredno stanje. Že par dni po tem so sovjetske sile zasedle azerbajdžansko glavno mesto. Po neuspelem državnem udaru v Moskvi je azerbajdžanski Vrhovni sovjet 30. avgusta 1991 razglasil obnovitev Azerbajdžanske republike

iz obdobja 1918–20 (Natek, 1999: 219). Na prvih predsedniških volitvah septembra 1991 je bil izvoljen dotedanji predsednik Vrhovnega sovjeta Azerbajdžanske sovjetske socialistične republike in Komunistične partije Ajaz Mutalibov, vendar je Ljudska fronta volitve bojkotirala. Po hudih spopadih med opozicijo in privrženci Mutalibova je na novih predsedniških volitvah junija 1992 zmagal predsednik Ljudske fronte Abulfas Elčibej. Obljubil je zmago v Gorskem Karabahu, tesnejše vezi s Turčijo ter demokracijo znotraj države. Junija 1993 pa je zaradi poraza v Gorskem Karabahu izbruhnil oborožen upor proti njemu in parlament je predsedniške pristojnosti prenesel na predsednika parlamenta Heydarja Aliyeva (Jane's Sentinel Security Assessment Russia and the CIS, 1999: 78–79). Aliyev je bil izvoljen tudi na predsedniških volitvah oktobra 1993 s kar 98,8 % glasov (Čibej, 2003c). Medtem ko si je poskušal utrditi svoj položaj, se je odvrnil od Moskve, saj ni hotel podleči pritiskom Rusije o prisotnosti njihovih baz v Azerbajdžanu ter ruskih vojakov na meji z Iranom. Neodvisnost svoje države od Rusije je poskušal doseči s pogajanjem o večjih naftnih pogodbah z zahodnimi podjetji. Njegov položaj se je še bolj utrdil s parlamentarnimi volitvami novembra 1995, ko so zmagali podporniki vlade. Heydar Aliyev je bil ponovno izvoljen za predsednika tudi oktobra 1998, ko je zanj glasovalo 77 % volivcev (Jane's Sentinel Security Assessment Russia and the CIS, 1999: 78–79).

Avgusta 2003 je Heydar Aliyev postavil svojega sina Ilhama za predsednika vlade, saj po ustavi premier v primeru slabega zdravja ali smrti predsednika prevzame vodenje države (Soban, 2003b). Predsednik je imel resne težave z zdravjem že od aprila, zato se je tudi tik pred predsedniškimi volitvami umaknil iz volilne tekme. Umrl je decembra v bolnišnici v ZDA (Čibej, 2003c). Predsedniške volitve so potekale oktobra 2003 in po uradno objavljenih rezultatih je zmagal Ilham Aliyev. Kot kandidat vladajoče stranke Novi Azerbajdžan je dobil 79,5 % glasov, vendar so vzporedne volitve dale drugačne rezultate, po njih bi namreč največ glasov dobil kandidat opozicijske stranke Isa Gambar. Prav to pa je bil razlog, da se je dan po volitvah na ulice Bakuja zgrnilo več deset tisoč nezadovoljnih privržencev opozicije. Vneli so se siloviti spopadi s policijo, v katerih je bilo ubitih pet ljudi, več sto pa ranjenih. Mednarodni opazovalci so opozorili na številne nepravilnosti na voliščih, med drugim tudi na dejstvo, da več sto tisoč upravičencev ni moglo voliti, ker so bili črtani s seznamov (Soban, 2003c).

Maja in junija letos se je prvič po oktobru 2003 zbralo več tisoč pripadnikov opozicije na ulicah Bakuja in zahtevalo odstop sedanje vlade (STA, 2005). Policija je demonstracije grobo zatrla, a zaradi nemirov v Uzbekistanu mednarodna javnost dogodku ni posvetila večje pozornosti (Hočevar, 2005).

3. GEOPOLITIČNI DEJAVNIKI IN NJIHOV VPLIV

Od razpada SZ in nastanka treh novih držav na Južnem Kavkazu dalje predstavlja to območje grožnjo varnosti Rusije, predvsem zaradi vedno večjega rivalstva med Vzhodom in Zahodom za vpliv nad tem z nafto bogatim območjem, zaradi politik lokalnih držav, ki tekmujejo med sabo, ter zaradi nedržavnih entitet, kot so npr. čečensko, karabaško in abhazijsko nacionalno gibanje. Prav te razmere so glavni vzrok za to strateško in varnostno kompleksno ter potencialno konfliktno območje (Blank, 1998: 14).

Dejstvo, da so vse tri južnokavkaške države predsedniške republike, kar lahko kmalu privede do avtoritarne vladavine, ter da je politična kultura v teh državah še nizka, ustvarja okolje, kjer dostop do državne politične moči pomeni vse. Prav tako pa spodbuja nezadovoljne upornike, da se povezujejo z zunanjimi akterji, ki so vedno pripravljeni sodelovati v raznih spletkah, ki podpirajo njihove interese. Personalizem preprečuje tudi politično institucionalizacijo ter vladavino prava, obenem pa omogoča politizacijo oboroženih sil ali razvoj paravojaških sil izven legalne oblasti, znotrajvladno in znotrajdržavno korupcijo, slab ekonomski razvoj ali celo nazadovanje, brezzakonje in nasilje. Ti dejavniki tako postanejo nadomestek za učinkovito izvajanje politike. Ker pa avtoritarna vladavina proizvede ali okrepi etnično-socialne razkole, pomanjkanje nadzora nad nasilnimi sredstvi ter odsotnost vladavine prava in socialno-ekonomske zaščite za prebivalstvo, ustvari popoln izgovor in/ali pravi vzrok za etnično nasilje (ibidem).

Za tako situacijo je kriva tudi ekonomska beda ter odvisnost od energije. Energetski viri so notorično nestabilni vir dolgoročnih prihodkov in ekonomsko-politične stabilnosti ter stalna skušnjava za nekavkaške države. Gruzija in Armenija imata z ekonomskega vidika malo za ponuditi, Azerbajdžan pa je za razliko od njiju potencialno bogata država zaradi svojih energetskih rezerv ter dostopa do poti naftovodov. Vendar pa so vse tri države opustošene od vojn in ekonomskega upada ali se ob spopadanju z ekonomsko-političnimi izzivi počasi pobirajo. Nestabilnost odraža in povzroča tudi omejen politični nadzor, ki ga imajo kavkaške države nad svojimi oboroženimi silami. Kjer pa tak nadzor obstaja, ni demokratičen in ne pospešuje dolgoročne stabilnosti, zato obstaja resna in stalno prisotna nevarnost, da bodo razne nacionalne skupine zanetile vojno, ki bi pritegnila tudi večje države. In prav odsotnost nadzora nad oboroženimi silami odseva in podpira razširjene etnične konflikte tudi na Kavkazu (ibidem).

4.1 Strateški geografski položaj Kavkaza

Kavkaz predstavlja točko, kjer se srečajo meje Rusije, Turčije in Irana, je pa tudi stična točka oz. most v več drugih pomenih. Z vidika kulture, jezika ter religije je Kavkaz izredno raznolik, hkrati pa močno prepleten s sosednjimi državami in narodi. Etnična in jezikovna sestava tako zajema narode, ki spadajo v kavkaško, indoevropsko ter turško jezikovno skupino pa tudi Jude, Grke, Ruse ter ostale narode poseljene po celotni regiji, ki se malo menijo za nacionalne in administrativne meje. Z izjemo Gruzincev ohranja vsaka od teh etničnih skupin stike z jezikovno- in etničnosorodnimi skupinami v tujini. Armenci ohranjajo stike in se naslanjajo na podporo armenske diaspore po svetu, medtem ko azerbajdžanski Turki krepijo socialne in kulturne stike z iranskimi Azerbajdžanci, obenem pa smatrajo Turčijo kot svojo naravno zaveznico. Pripadniki ruske skupine pričakujejo zaščito s strani ruske države, drugi narodi, ki jih med sabo ločujejo kavkaški grebeni ter meje Ruske federacije, pa prav tako ohranjajo povezave in nudijo pomoč etničnosorodnim skupinam⁵ (Herzig, 1999: 85–86).

Za nekavkaške države lahko služijo te kulturne, jezikovne in etnične povezave kot dejavnik pri oblikovanju zavesti o obvezi ali odgovornosti, da se vpletajo v zadeve v regiji, k čemur pogosto veliko pripomorejo javno mnenje ter lobiranje diaspor. Prav to pa lahko privede do oblikovanja pretveze za vmešavanje in opravičila za izvajanje politik, ki jim je težko oporekati, saj temeljijo na legitimnem nacionalnem interesu (Herzig, 1999: 86).

Tudi verska podoba Kavkaza je zelo raznolika in tako kot etnična ter jezikovna raznolikost v določeni meri vpliva na utrjevanje mednarodnih povezav. Širše gledano je Kavkaz lahko definiran kot ločnica med krščanskim in muslimanskim svetom, vendar so tu zastopane tudi druge veroizpovedi npr. budisti, Judje. V preteklosti je bila veroizpoved pomemben dejavnik v orientaciji kavkaških narodov. Armenski in gruzinski kristjani so se obračali na Rusijo kot njihovo zaščitnico, medtem ko so muslimanski narodi iskali podporo pri sunitških Turkih ter šiitskih Irancih. Veroizpoved pa je imela kasneje vlogo tudi pri oblikovanju samih držav, predvsem Armenije in Gruzije, delno pa tudi Azerbajdžana. Versko dimenzijo lahko zasledimo tudi v konfliktih, ki se odvijajo na Kavkazu, predvsem v Gorskem Karabahu (Herzig, 1999: 86–87).

Kavkaz je torej smatran kot območje, kjer se srečajo Evropa na zahodu, zahodna Azija na vzhodu, Bližnji vzhod na jugu ter Rusija in evrazijska stepa na severu. Ta definicija je sicer

⁵ Npr. Abhazi z Adigi in ostalimi severnokavkaškimi narodi, severni Osetijci z južnimi Osetijci, severnokavkaški narodi s sorodno diasporo v Turčiji.

bolj simbolična kot natančna, vendar vseeno pomembna za oblikovanje identitet ter mednarodne orientacije kavkaških držav in narodov pa tudi za oblikovanje percepcije Kavkaza od zunaj. Razprava o umestitvi Kavkaza v mednarodni sistem je bila in bo tudi v prihodnje pomemben dejavnik v mednarodnih odnosih regije, odvija pa se tako med kavkaškimi narodi kot tudi med njihovimi sosedami. Pri tem skušajo ugotoviti kulturne podobnosti in nacionalne interese ter vpliv le-teh na njihovo mednarodno orientacijo. Razprava pa bo vplivala tudi na meje morebitne širitve evropskih organizacij in institucij na Kavkaz, v sfero vplivanja katerih držav bo Kavkaz prišel, pa tudi na sodelovanje in vlogo kavkaških držav v regionalnih organizacijah kot npr. SND idr. (Herzig, 1999: 87).

Kavkaz je tudi stična točka več ekonomskih regij, v zgodovini pa je imel pomembno vlogo tudi kot most med vzhodom in zahodom ter severom in jugom, predvsem kar se tiče trgovskih poti. Predstavlja pa tudi talilni lonec narodov. Razvoj regionalne identitete in začetek delovanja Kavkaza kot regije v odnosih z ostalim svetom bosta tako deloma temeljila tudi na obsegu zavesti kavkaških narodov o skupnih točkah ter razlikah od svojih jezikovnih, etničnih in religiozних sorodnikov v Rusiji, Turčiji, Iranu in drugod. Armenci, Azerbajdžanci in Gruzinci imajo namreč kljub razlikam in sovraštvu veliko skupnega, predvsem značaj ter družbeno in materialno kulturo (Herzig, 1999: 87–88).

4.2 Suverenost, varnost in (ne)stabilnost

Varnostna vprašanja in konflikti v kavkaških državah so eden glavnih dejavnikov pri oblikovanju mednarodnih interesov na tem območju, v zadnjem desetletju pa so tudi najbolj vplivali nanje. Za kavkaške države in narode je bila in je še vedno najpomembnejša dimenzija konfliktov ravnovesje zunanje podpore, simpatiziranje s posameznimi stranmi v konfliktih ter različni predlogi za rešitev le-teh. Pomembno vlogo so odigrale tudi težnje po mednarodnem priznanju držav ter podpori pri njihovi samostojnosti. Vse tri države so poskušale pridobiti čim več zunanje pomoči s pomočjo bilateralnih sporazumov, mednarodnih forumov ter različnih poddržavnih institucij in lobijev. Za zahodne države je to pomenilo vprašanje, kako se odzvati na te prošnje ter kako bosta njihovo priznanje in podpora eni ali drugi strani v konfliktu vplivala na njihove nacionalne interese. Za sosednje države pa je bilo pomembnejše vprašanje, ali je boljši nastanek treh suverenih držav ali ohranitev statusa quo, se pravi fragmentiranih in odvisnih držav ter poddržavnih entitet. Bolj oddaljeni akterji niso dvomili o samostojnosti Armenije, Azerbajdžana in Gruzije, temveč je bilo zanje pomembnejše

vprašanje po kakšnem modelu naj se države razvijajo ter kako jih bodo podpirali (Herzig, 1999: 88–89).

Širše gledano so kavkaški konflikti ter nestabilnost regije predstavljali vrsto groženj za mednarodno varnost na splošno, še posebej pa za sosednje države. Nevarnost, da bi se spopadi razširili, je obstajala za Rusko federacijo, Iran in Turčijo.⁶ Zaskrbljenost pa je predstavljalo tudi vprašanje beguncev, večino katerih je sprejela Ruska federacija ter Iran. Eno izmed groženj za države Kavkaza je pomenilo vprašanje učinka med konflikti in nacionalnimi vprašanji med temi tremi državami in njihovimi sosedami, pri tem je bila najbolj kritična povezava gruzinskih vojn in znotrajetničnih konfliktov ter napetosti na Severnem Kavkazu. Ob enem ali drugem času pa so povzročali skrbi tako tudi vprašanje Lezginov,⁷ nevarnost, da bi nacionalistični pozivi v Azerbajdžanu sprožili nezadovoljstvo med Azerbajdžanci v Iranu, pa tudi možnost, da bi kurdski separatisti iz Turčije prejeli pomoč ali našli zatočišče v Armeniji. In prav zaradi teh razlogov je javno mnenje v Rusiji, Turčiji in Iranu zainteresirano za kavkaške konflikte in zato uveljavlja svoj vpliv ali omejuje dejanja politikov in vlad v teh državah (ibidem).

Kot odgovor na te grožnje so se sosednje države počutile prisiljene vmešati se v kavkaško regijo, in sicer z uveljavljanjem svojih varnostnih interesov ali s sprejemanjem ukrepov za zaščito le-teh, s (pre)oblikovanjem vmešavanja v politiko kavkaških držav ali konflikte, da bi dosegli ugodne izide, ter z vlogo mediatorjev in peacemakerjev. Prav to vmešavanje je postalo pomemben vidik konfliktov, katerih prednosti so hoteli vedno izkoristiti, ali s spodbudo za vmešavanje prijateljskih držav ali z izražanjem podpore mediatorjem, s katerimi so simpatizirali (Herzig, 1999: 89–90).

Nenehni konflikti na Kavkazu so zahtevali tudi odgovor mednarodne skupnosti. Ta je prav tu v okviru Organizacije združenih narodov (OZN), OVSE⁸ ter SND testirala svoje zmožnosti za mediacijo ter peacekeeping. Ker se Kavkaz smatra za del Evrope, naj bi se države in organizacije, ki se ukvarjajo z evropsko varnostjo, vmešale v dogodke ter poiskale rešitve. Čeprav Kavkaz še ni postal subjekt širšega vojaško-strateškega interesa, širitev

⁶ Za slednjo sicer bolj posredno kot državi, ki jamči za status Nahičevana.

⁷ Lezgini so kavkaško ljudstvo, ki živijo na območju meje med Azerbajdžanom in Dagestanom. Azerbajdžanski Lezgini so se pritoževali, da jim država odreka kulturne, jezikovne ter ekonomske pravice, in so zato začeli zahtevati neodvisnost (Herzig, 1999: 47).

⁸ Problem Gorskega Karabaha, Abhazije in Južne Osetije skuša OVSE rešiti tudi s pomočjo leta 2003 ustanovljene parlamentarne pobude za Južni Kavkaz (Soban, 2005a). Parlamentarna pobuda za Južni Kavkaz naj bi bila namenjena dialogu in izmenjavi stališč med parlamenti južnokavkaških držav. Deluje tako, da se po deset poslancev armenskega, azerbajdžanskega ter gruzinskega parlamenta sreča na nevtralnem ozemlju v Evropi (Pogljajen, 2004). Po Veliki Britaniji in Bolgariji je Slovenija januarja letošnjega leta gostila tretje zasedanje

Organizacije severnoatlantskega sporazuma (North Atlantic Treaty Organization – Nato) je osredotočena predvsem na osrednjo Evropo, pa ohranja svoj strateški pomen. Vprašanja, ali bodo kavkaške države ostale v sklopu varnostnega sistema SND ali Rusije ali se bodo združile v majhno regionalno varnostno povezavo ali pa se bodo povezale z zahodnimi ali evropskimi varnostnimi sistemi oz. vojaškimi zavezništvi, ostajajo pomembna ne le za kavkaške države, temveč tudi za Rusijo, Iran in zahodna vojaško-varnostna zavezništva ter tudi za Turčijo, katere strateški pomen za Nato po razpadu SZ ni več jasen. Pogledi, na eni strani Gruzije, Armenije in Azerbajdžana ter večjih zunanjih akterjev na drugi strani, o najboljši rešitvi te negotovosti v regiji se kar razlikujejo. Strateški interesi velikih sil iz hladne vojne še vedno nakazujejo njihove prioritete na tem območju in obstaja možnost, da se bo trenutno mirno tekmovalno vmešavanje sprevrglo v bolj napeto in očitno rivalstvo, v katerem bodo kavkaške države bolj pasivni objekti kot pa aktivni udeleženci (Herzig, 1999: 90–91).

Konflikti in nestabilnost regije so pospešili razvoj Kavkaza tudi kot baze in koridorja za različno ilegalno trgovino, predvsem trgovino z drogami in orožjem,⁹ ter mednarodnim organiziranim kriminalom na splošno. To je najprej vplivalo na kavkaške narode, čeprav jih v teh treh državah ter secesionističnih republikah niso smatrali kot večje varnostne grožnje (Herzig, 1999: 90). Vendar pa obstajajo domneve, da so državni in kvazidržavni akterji, predvsem v Azerbajdžanu¹⁰ in Gruziji, sami vpleteni v kriminalne aktivnosti oz. se z njimi okoriščajo. Ta vprašanja postajajo vedno bolj pomembna za mednarodno skupnost in Zahod ter predstavljajo še en razlog več za njihovo vmešavanje v regijo. Ostajajo pa tudi zaviralni dejavnik pri reševanju teritorialnih konfliktov (Makarenko, 2003: 28).

Organiziran kriminal v regiji ni nov pojav. Že v obdobju med 1920 in 1980 so bile med sovjetskim organiziranim kriminalom in državno birokracijo vzpostavljene tesne vezi, saj je to omogočalo Komunistični partiji dodaten vir dohodka ter dostop do paravojaških skupin, ki jih je lahko izkoriščala. To pa je sočasno omogočalo rast in utrditev organiziranega kriminala. Po razpadu SZ so prišli v ospredje še nekateri dejavniki, ki so omogočili razcvet kriminala na Južnem Kavkazu. Prvi tak je bila odsotnost neke večje sile, ki bi vzdrževala stabilnost v regiji, kar je omogočilo, da so prej zadušena rivalstva ponovno postala aktualna in prerasla v konflikte (Abhazija, Gorski Karabah in Južna Osetija). Drugi dejavnik je geografski

pobude. Generalni posrednik in nekakšen pokrovitelj teh srečanj je londonska nevladna organizacija Links (Soban, 2005a).

⁹ V obdobju SZ je bilo na območju Južnega Kavkaza shranjenega veliko orožja in opreme, ko pa je ta razpadla, so vse zaloge ostale tam. Zaradi slabe varnosti skladišč in politične nestabilnosti je prišlo do kraj, posledično pa tudi do formiranja črnega trga za prodajo orožja (Matveeva, 2003: 43).

¹⁰ Bivši predsednik Heydar Aliyev naj bi utrdil svoj položaj prav s pomočjo nahičevanske mafije (Makarenko, 2001a: 16).

položaj Kavkaza. S koncem hladne vojne in padcem železne zavese je Južni Kavkaz ponovno postal stičišče za čezmejne dejavnosti. Zaradi relativno slabo varovanih meja je regija seveda postala privlačna za tihotapljenje droge, orožja in ljudi. Tretji dejavnik predstavljajo šibke pravne in varnostne institucije, ki niso sposobne preprečiti tega fenomena oz. se z njim spopasti. Zadnji dejavnik pa je globalen razrast kriminala v zadnjem desetletju (Makarenko, 2003: 26–28).

Grožnjo stabilnosti in nadaljnjemu razvoju te regije predstavlja tudi organiziran kriminal, povezan z novo odkrito nafto in zemeljskim plinom, ki ju kradejo iz cevovodov, transportirajo do rafinerij pod nadzorom kriminalnih skupin ter ju končno prodajo na črnem trgu. Prav napadi na naftno in plinsko industrijo ustvarjajo dobre razmere za njihove nadaljnje neopazne kriminalne operacije. Trendi pa nakazujejo, da se bo stopnja organiziranega kriminala še povečala, saj se sočasno veča tudi prisotnost tujih podjetij in razvoj naftne industrije. Slednji se tako kaže kot dvorezen meč, saj prinaša v regijo razvoj, sočasno pa vzdržuje kriminalne aktivnosti (Makarenko, 2001a: 16–18).

4.2.1 Konflikti v Abhaziji, Gorskem Karabahu in Južni Osetiji

Konflikti v Abhaziji, Gorskem Karabahu in Južni Osetiji (slika 4.2) so zavzeli pomembno mesto v razvoju kavkaških držav, še vedno vplivajo na oblikovanje politike ter ostajajo ključni dejavnik (ne)stabilnosti na tem območju. Predstavljajo tudi enega od razlogov za mednarodno zanimanje za regijo, obenem pa imajo širok socialni in ekonomski vpliv, saj so povzročili odhod stotin ljudi iz njihovih domov, zaprtje ključnih cestnih, železniških in naftovodnih povezav ter povečali politično tveganje pri investiranju v Južni Kavkaz. Trenutno stanje ne miru ne vojne tako ne vpliva le na politično in ekonomsko stabilnost, temveč tudi na percepcijo zunanjih akterjev Kavkaza kot drugega Balkana, močno prepredenega s kompleksnimi in neukrotljivimi sovraštvi (Herzig, 1999: 59).

Slika 4.2: Območja konfliktov na Kavkazu

Vir: Herzig, 1999: 58.

4.2.1.1 Abhazija

Abhazija je majhna in mednarodno nepriznana separatistična pokrajina na Kavkazu, ki jo ruski predsednik Putin rad uporablja kot sredstvo za izvajanje pritiska na Gruzijo, vendar je njen položaj od vseh treh separatističnih pokrajin smatran kot najbolj strateški, saj gre preko nje edina gruzinska železniška ter pomembna cestna povezava z Rusijo, obenem pa zavzema polovico gruzinske obale ter bogata mineralna nahajališča. Deset let po vojni z Gruzijo (1992–1993), v kateri je bilo nekje med 4.000 in 8.000 mrtvih ter okrog 200.000 gruzinskih beguncev, v pokrajini še vedno ni trdnega miru (Gente in Damoiseil, 2004).

Leta 1989, ko je perestrojka vzbudila upanje za samostojnost po celotni SZ, je bila Abhazija le gruzinska avtonomna republika,¹¹ vendar se je marca tega leta abhazijsko nacionalno gibanje odločilo za spremembo tega statusa. Gruzinci, ki so bili dominantna etnična skupina v državi, so takoj reagirali in demonstracije so se hitro sprevrgle v zahteve po neodvisnosti. Sovjetske sile so nasilno razgnale demonstrante ter jih 21 ubile (Gente in Damoiseil, 2004). Avgusta 1990 je Abhazijski vrhovni sovjet razglasil neodvisnost Abhazije, julija 1992 pa so na volitvah glasovali za vrnitev ustave iz leta 1925. Velika večina Abhazijcev je podpirala predlog tedanjega ruskega predsednika Gorbačova o prenovljeni SZ, v kateri bi Abhazija imela status avtonomne republike (Herzig, 1999: 77).

¹¹ Do leta 1931, ko jo je Stalin vključil kot avtonomno republiko v Gruzijo, je bil status Abhazije enakovreden gruzinskemu.

Spopadi so se začeli 14. avgusta 1992, in sicer so gruzinske sile pod pretvezo varovanja železnic in osvobajanja talcev vstopile v Abhazijo. Njihov pravi namen je bil nevtralizirati separatiste. Nad Abhazijci in drugimi negruzinskimi prebivalci so izvajale objestno nasilje ter grobo kršile njihove človekove pravice (Gente in Damoisel, 2004). Abhazijske sile so na ta dejanja odgovorile podobno, mobilizirana pa je bila tudi Konfederacija kavkaških narodov, vključno s čečenskimi bojavniki, ki so v operacijah igrali glavno vlogo, ter južnoosetijskimi prostovoljci. Boji so potekali vse do 27. septembra 1993, ko se je gruzinska vojska umaknila iz Abhazije (Billingsley, 1996: 66–67). Poraz Gruzije pa je pomenil zmago tudi za Moskvo, saj je s podporo abhazijskim separatistom poskušala pridobiti nadzor nad Gruzijo, po njihovem mnenju ključa do Kavkaza, čeprav so jo tako Abhazijci kot Gruzinci obtoževali, da je oboroževala ene in druge. K abhazijski zmagi pa ni veliko prispevala le ruska podpora, ampak predvsem finančna pomoč abhazijske diaspore iz Turčije, Sirije, Jordanije, Evrope in ZDA, dejavnik, ki je bil bolj ali manj spregledan (Herzig, 1999: 77).

Maja 1994 so pogajanja pod okriljem Rusije in OZN med gruzinsko in abhazijsko stranjo rodila sadove in podpisan je bil sporazum o prekinitvi ognja ter razmestitvi mirovnih sil SND, predvsem 3.000 ruskih vojakov vzdolž reke Inguri, ki naj bi jih nadzorovale sile OZN v okviru Opazovalne misije Združenih narodov v Gruziji (United Nations Observer Mission in Georgia – UNOMIG) (Grošelj, 2003: 19-20). Ta naj bi skrbela za nadzor nad delovanjem ruske vojske in za spoštovanje premirja med sprtima stranema, mandata obeh sil pa sta zasnovana na pravici vseh notranjerseljenih oseb do vrnitve na domove ter ohranitvi gruzinske teritorialne integritete (Matveeva, 2002: 13). Vendar pa v letih, ki so sledila podpisu premirja, vojakom ruske vojske in UNOMIG ni uspelo preprečiti gverilskih akcij Gruzincev, predvsem v regiji Gali. Ugrabitve in poboji lokalnega prebivalstva so bili pogosti, umrlo pa je tudi preko 90 pripadnikov ruskih mirovnih sil ter 6 uslužbencev OZN. Abhazijci so se večkrat pritoževali, da bi ta teroristična dejanja običajno ne bila tolerirana s strani mednarodne skupnosti ter trdili, da misija OZN v tem konfliktu podpira gruzinsko stališče (Billingsley, 1998: 14–15).

Trenutna državna struktura v Abhaziji je šibka, saj je pritisk klanov in bivših sovjetskih vplivnih mrež velik, veliko oviro pri končni rešitvi konflikta pa predstavljajo tudi interesi mafije. Črta prekinitve ognja ob reki Inguri je območje brez nadzora zakona, zato tam cveti tihotapljenje. Tudi posebni predstavnik OZN v Gruziji Heidi Tagliavini se zaveda, da vprašanje Abhazije ni rešeno, je pa trenutna situacija dokaj stabilna, za kar gre zahvala tudi UNOMIG (Gente in Damoisel, 2004).

4.2.1.2 *Gorski Karabah*

Začetki konflikta v Gorskem Karabahu segajo v dvajseta leta 20. stoletja, ko je bila ustanovljena avtonomna regija v okviru Azerbajdžana. Takrat je Moskva odcepila Gorski Karabah od Armenije, katere del je bil od začetka ruske revolucije leta 1917 (Harris, 1999: 29). Korenine konflikta pa segajo še dlje v zgodovino, in sicer v 18. stoletje, ko je Armenija že izrazila zahteve po ustanovitvi armenske države, ki bi zaobjemala vse narode, izhajajoče iz armenskega, in ki so bili pod iransko ali turško oblastjo. Nezdružljive armenske in azerbajdžanske zahteve po tem območju so tako ustvarile ideološko dimenzijo konflikta (Herzig, 1999: 65–66).

Leta 1988 so karabaški Armenci hoteli zamenjati azerbajdžansko jurisdikcijo za armensko, saj so menili, da jim Baku namenja premalo sredstev, da so jim kratene kulturne pravice ter da Azerbajdžan namenoma spodbuja naseljevanje Azerbajdžancev na ozemlju Gorskega Karabaha z namenom doseči demografsko ravnotežje¹² oz. z dolgoročnim ciljem izseliti Armence (Herzig, 1999: 65–66). Njihove zahteve so pritegnile mednarodno pozornost z masovnimi demonstracijami, na vrhuncu le-teh je demonstriralo okrog milijon ljudi, ki so se iz Karabaha razširile tudi v Erevan (Kaufman, 2001: 49). Decembra 1991 je bil v Gorskem Karabahu izveden referendum, na katerem je 98 % prebivalstva glasovalo za odcepitev od Azerbajdžana, in januarja naslednjega leta je bila razglašena neodvisna Republika Gorski Karabah, ki pa je ni priznala niti Armenija. Azerbajdžan se je na to odzval z razveljavitvijo statusa avtonomne republike in z napadom na glavno mesto Stepanakert (Harris, 1999: 29).

Potek konflikta je bil zapleten in je imel v svojem triletnem trajanju, prekinitvev ognja je bila izpogajana maja 1994, neposredne posledice tudi za območja izven meja Gorskega Karabaha. Okrog 200.000 Armencev iz Azerbajdžana je zbežalo v Karabah ali Armenijo, nekaj tudi v Rusijo, Azerbajdžanci, živeči v Armeniji in Gorskem Karabahu, pa so bili prisiljeni emigrirati v Azerbajdžan (Herzig, 1999: 66). V triletni vojni je Karabah izgubil skoraj polovico svojega ozemlja, vendar je naposled le uspel premagati azerbajdžanske sile, deloma zaradi ruske podpore, deloma zaradi močnega lobija armenske diaspore na zahodu (Harris, 1999: 29–30). Karabaško-armenske sile so v siloviti ofenzivi leta 1994 zasedle celotno ozemlje Gorskega Karabaha oz. okrog 20 % ozemlja Azerbajdžana. Pod pritiskom RF in mednarodne skupnosti ter grožnje popolnega poraza je bil podpisan sporazum o premirju,

¹² Večinsko prebivalstvo Gorskega Karabaha je namreč armenskega izvora ter krščanske veroizpovedi (Herzig, 1999: 66).

vendar je Azerbajdžan nasprotoval razmestitvi mirovnih sil SND,¹³ zato so rešitev poiskali v okviru OVSE (Grošelj, 2003: 20).¹⁴ Konflikt v Gorskem Karabahu je zahteval 15.000 žrtev, od njegovega začetka leta 1988 pa je okrog milijon ljudi ostalo brez domov (Croissant, 1997: 309).

Rusija je prvotno še v času SZ podpirala azerbajdžanske oblasti v konfliktu, po razpadu SZ pa je podprla armensko stran, predvsem z orožjem v vrednosti okrog 1 milijarde \$, in čeprav je ta zanikala neposredno vpletenost v konflikt, je s svojo finančno in materialno pomočjo veliko prispevala k zmagi Armenije (Matveeva, 2002: 11). Turčija je sicer podprla Azerbajdžan, vendar je bila njena pomoč zaradi pritiska ostalih članic Nata ter Rusije omejena predvsem na urjenje ter izvajanje diplomatskih in ekonomskih pritiskov na Armenijo (Herzig, 1999: 67). Na zmago Karabaha je vplivalo več dejavnikov, in sicer njihova pripadnost in odločnost boriti se za svoje ozemlje, dobro poznavanje terena, ki so ga branili, armenska pomoč pri zagotavljanju potrebne opreme ter zajetje azerbajdžanskega orožja. Pri tem pa je pomembno tudi dejstvo, da so bile azerbajdžanske sile slabo motivirane in da so v prve bojne črte pošiljale pripadnike svojih upornih manjšin, npr. Kurde (Harris, 1999: 29–30).

4.2.1.3 Južna Osetija

Tudi korenine konflikta v Južni Osetiji segajo daleč v zgodovino, ko so tako Osetijci kot Gruzinci zahtevali to območje zase. Krvav konflikt je doživela že med rusko revolucijo, predvsem pa je veliko pripomogla k zdajšnjemu konfliktu ustanovitev Južne Osetije kot avtonomne regije v okviru Gruzije v dvajsetih letih prejšnjega stoletja. Med letoma 1989 in 1991 so tako gruzinski kot osetijski nacionalisti izkoristili takratno politično dogajanje za izražanje svojih zahtev (Herzig, 1999: 74). Gruzinci so zagovarjali primat oblasti iz Tbilisija ter gruzinskega jezika in kulture po vsej republiki, Osetijci pa so na to odgovorili s poudarjanjem njihove avtonomije ter vezi s Severno Osetijo. Ker je naraščal gruzinski pritisk nad Osetijci, so ti podprli abhazijske separatiste, kar pa je bil razlog za izgon Osetijcev iz več gruzinskih mest (Jane's Sentinel Security Assessment Russia and the CIS, 1999: 248).

Južna Osetija je sprejela deklaracijo o neodvisnosti avgusta 1990, naslednji mesec pa zahtevala, da jo Moskva prizna kot neodvisni subjekt SZ. Na nacionalnih volitvah je Tbilisi iz sodelovanja izključil vse regionalne stranke, vključno z južnoosetijskimi, in decembra 1991 ukinil Južno Osetijo kot posebno administrativno enoto (Herzig, 1999: 74). Januarja 1992 so

¹³ Večino mirovnih sil bi sestavljale ruske sile, ki pa jih je Azerbajdžan obtoževal podpiranja Armencev (Grošelj, 2003: 20).

Osetijci z 99 % na referendumu podprli neodvisnost od Gruzije, s 97 % pa pridružitve k RF in združitve s Severno Osetijo (Jane's Sentinel Security Assessment Russia and the CIS, 1999: 248).

Resni boji med gruzinsko in osetijsko vojsko so se začeli konec leta 1990, vanje pa so se vključile tudi sovjetske sile. Začetno bojevanje je bilo skoncentrirano v glavnem mestu republike Chinvali, iz katerega so Osetijci izgnali vse Gruzince, ter njegovi okolici. Leta 1992 so Osetijci le dosegli premoč, zahvaljujoč se predvsem orožju in neposredni podpori Rusije. Večina gruzinske populacije iz Južne Osetije je zbežala v Gruzijo, vendar pa je v nekaj vaseh severno od Chinvalija še ostalo gruzinsko prebivalstvo, in sicer izven osetijskega nadzora. Vsaj polovica od 100.000 po vsej Gruziji živečih Osetijcev pa je emigrirala v Severno ali Južno Osetijo, da bi se izognila bojem oz. poiskala boljše ekonomske pogoje (Herzig, 1999: 74).

Junija 1992 sta ruski predsednik Jelcin in gruzinski predsednik Ševardnadze podpisala prekinitev ognja, ki naj bi jo nadzirale skupne ruske, gruzinske in osetijske mirovne sile pod okriljem SND. Oboroženi boji so se znatno zmanjšali (Jane's Sentinel Security Assessment Russia and the CIS, 1999: 249). Vsaka stran je prispevala bataljon za skupni nadzor razmejitvene črte, sodelovali pa so tudi pri umiku enot ter razorožitvi lokalnih policij. Spor je trenutno zamrznjen in se ga skuša rešiti v okviru preoblikovanja Gruzije v federativno državo, pri čemer aktivno sodeluje tudi OVSE (Grošelj, 2003: 19).

4.2.1.4 Skupne značilnosti konfliktov

Začetki vseh treh konfliktov segajo še v obdobje SZ, ob razpadu le-te pa so nacionalisti v Južni Osetiji, Abhaziji ter Gorskem Karabahu videli priložnost v nemirnem političnem dogajanju za izražanje svojih zahtev. Cilj teh treh separatističnih pokrajin pa je bil sprememba njihovega takratnega statusa. V okviru svojih držav so sicer imeli določeno stopnjo avtonomije, vendar so želeli samostojne države oz. v primeru Južne Osetije priključitev RF in združitve s sorodnimi Severnoosetijci. Podpora tem zahtevam je bila v vseh treh pokrajinah velika, kar se je pokazalo na izvedenih referendumih. Ker pa odcepitev katere koli izmed teh separatističnih pokrajin za Gruzijo oz. Azerbajdžan ni prišla v upoštevanje, to bi namreč precej omajalo takratno oblast ter najverjetneje sprožilo separatistične težnje tudi drugih narodov oz. pokrajin na tem območju, je prišlo do oboroženih spopadov.

¹⁴ Z rešitvijo konflikta v Gorskem Karabahu se v okviru OVSE ukvarja Skupina iz Minska, ki je s pogajanjem začela že leta 1992 in ima močno podporo tudi v OZN ter mednarodni skupnosti (Grošelj, 2003: 20).

Oboroženi spopadi so v vseh treh separatističnih pokrajinah trajali približno dve leti, v katerih so sodelovale sile separatističnih pokrajin ter državne sile, razen v primeru Abhazije, ko je bila na njihovi strani mobilizirana tudi Konfederacija kavkaških narodov, ki je med drugimi vključevala tudi čečenske in južnoosetijske borce. Pomembno vlogo pa je imela tudi Rusija, saj je v primeru Južne Osetije neposredno sodelovala v bojih, v primeru Abhazije in Gorskega Karabaha pa znatno pomagala separatistom, predvsem z orožjem. Boji so terjali nekaj deset tisoč žrtev, največ konflikt v Gorskem Karabahu (15.000), več kot milijon ljudi pa je bilo prisiljenih zapustiti svoje domove. Kljub temu da je v vseh konfliktih uspelo separatistom zmagati, pa se njihovi cilji, in sicer mednarodno priznanje njihovih držav, niso uresničili. Zanimivo je tudi dejstvo, da samooklicane Republike Gorski Karabah ni priznala niti Armenija, ki je bila njihov glavni zaveznik. Vsem trem konfliktom je skupno tudi to, da je bila prekinitve ognja podpisana ob posredovanju mednarodne skupnosti.

Prekinitve ognja so sicer končale večino nasilja, vendar pa so konflikti trenutno le zamrznjeni in ne dokončno rešeni, saj ostajajo pogajanja o legalnem statusu teh pokrajin še vedno odprta. Nacionalni vladi Gruzije in Azerbajdžana namreč vztrajata pri svoji ozemeljski celovitosti, separatisti pa pri svoji pravici do samoodločbe. Jasno pa je tudi dejstvo, da mednarodna skupnost ne bo priznala zelenega statusa separatističnih pokrajin dokler nacionalne vlade ne bodo sprejele njihovih zahtev. Tako se zdi, da ostaja Južni Kavkaz kot sod smodnika, saj lahko v kateri koli od teh pokrajin ponovno pride do oboroženih bojev, kar se je že zgodilo v Južni Osetiji, ko je na oblast prišel nov predsednik Saakašvili in hotel v okvir gruzinske države vrniti separatistične regije. V Južni Osetiji je takrat padlo nekaj deset žrtev, vendar je pokrajina obdržala svoj prejšnji status.

4.3 Ekonomski dejavnik

Dva glavna ekonomska dejavnika, ki pomembno vplivata na interese kavkaških držav ter zunanjih sil in sta pomembna objekta njihove zunanje politike, kot že prej omenjeno, sta nafta in transport le-te. Pri tem so poti cevovodov, po katerih potujeta nafta in plin iz Kaspijskega bazena na svetovne trge, velikega mednarodnega pomena. V današnji svetovni ekonomiji pomeni nafta strateški ekonomski vir in nadzor nad njim ali vsaj dostop do naftnih rezerv je za državo odločilna varnostna skrb. In v zadnjih nekaj letih so nafta in naftovodi po pomembnosti mednarodnih interesov na Kavkazu zasenčili konflikte (Herzig, 1999: 91).

Transport in komunikacije so tako kot nafta smatrani za strateške vire. V obdobju SZ je Kavkaz izgubil svojo zgodovinsko vlogo mostu za regionalne in interkontinentalne

trgovske poti ter postal nekako izoliran prostor znotraj SZ z ekonomskimi povezavami le z Rusijo in ostalimi sovjetskimi republikami. Vendar imajo tako kavkaški kot tudi mednarodni ekonomski sistemi interes, da bi se ponovno vzpostavila vloga Kavkaza kot trgovskega mostu. Pri tem pa bi obe strani radi kar največ pridobili z razvojem transportne infrastrukture v regiji. Posebnega pomena so trase naftovodov in plinovodov. Za države, ki nafto uvažajo in izvažajo, pa je glavna skrb varnost naftovodov pred sabotажami in političnim vmešavanjem ter stroški transporta. Tako imajo prednost tisti naftovodi, ki potekajo prek stabilnih in prijateljskih držav. Za države, preko katerih naj bi potekali naftovodi, je zavarovanje le-teh odvisno predvsem od pristojbin, ekonomske pomoči, pridobljene ob gradnji naftovodov, ter politične moči, ki naj bi jo ti zagotovili. Za komercialne interese pa so pomembni le stroški ter varnost (Herzig, 1999: 92).

Za izvoz azerbajdžanske nafte so možne tri poti, in sicer na sever preko Rusije do Črnega morja, na zahod preko Gruzije do Črnega morja ali preko Gruzije (ali Armenije ali Irana) in Turčije do Sredozemlja ali preko Irana do Perzijskega zaliva. Izbira med temi poti je predmet velikega ekonomskega in strateškega zanimanja v Azerbajdžanu, zahodnih državah uvoznicah ter tranzitnih državah. In prav dejstvo, da se prvi večji mednarodni konzorcij, ki razvija kaspjska naftna polja, nahaja v Azerbajdžanu in da že izvažata nafto ter bo kmalu moral zavarovati dodatne naftovode, je pripomoglo k temu, da je vprašanje naftovodov postalo tako pomembno. Po mnenju Herziga (1999: 92–93) bosta lahko nafta in njen transport pognala regionalni ekonomski razvoj in pozitivno ekonomsko sodelovanje z različnimi mednarodnimi akterji, po drugi strani pa dodatno podpihovala regionalne konflikte in rivalstvo med velesilami. Podobno velja tudi za ostale cestne, železniške, pomorske in komunikacijske poti kot del transportnega koridorja na osi vzhod–zahod (povezujoč Evropo in Črno morje s Kaspjskim bazenom, Srednjo in Vzhodno Azijo) ter na osi sever–jug (povezujoč Rusijo in Črno morje z Iranom, Srednjim Vzhodom in Perzijskim zalivom).

Transportna infrastruktura v regiji, vključno z naftovodi, je postala že močno politizirana okrog konfliktov, kar dokazujejo nenehne blokade, s katerimi hoče ena ali druga stran v konfliktu vplivati na drugo. Razvijajoča se infrastruktura tako ne bo mogla sama po sebi doseči konsenza o skupnih interesih in koristih, čeprav potencial za to obstaja, vendar je neizkoriščen, saj je mnogo cest, železnic in naftovodov zaprtih. Tudi v preteklosti so lokalni konflikti in rivalstvo med velesilami onemogočali načrte za razvoj regionalne infrastrukture, vključno z naftovodi za izvoz kaspjske nafte (Herzig, 1999: 93).

4.3.1 Energetska infrastruktura na Kavkazu

Z razpadom SZ in povečano proizvodnjo nafte v Kaspijskem morju je kavkaška regija z energetskega vidika pridobila na pomenu. Prej je bila namreč edina transportna pot kaspijske nafte do evropskih trgov preko Rusije (Cohen, 2004a: 2). Preko Rusije še vedno potekata dva naftovoda, ki izvažata kaspijsko nafto, in sicer iz Kazahstana do Novorossijska ter iz Bakuja do Novorossijska. Slednji poteka prav preko Čečenije in je bil že večkrat zaprt zaradi bojev na tem območju. Da pa bi se izognil nemirom na jugu Rusije, izvažata Azerbajdžan večino svoje nafte preko Gruzije do pristanišča Suspa ob Črnem morju (Klare, 2001a: 101–102). Že marca 1996 sta Edvard Ševardnadze in Heydar Aliyev podpisala tridesetletni dogovor o transportu azerbajdžanske nafte preko Gruzije, točneje do gruzinskih črnomorskih pristanišč Supsa in Batumi (slika 4.3). T.i. zahodna pot je postala operativna aprila 1999. Na začetku je bila kapaciteta naftovodov 200.000 sodčkov na dan, po zadnjih nadgradnjah pa naj bi bila kapaciteta naftovoda v Supsi 220.000¹⁵ in 140.000 sodčkov na dan v Batumiju (Cohen, 2004a: 2). Vendar pa je tudi ta naftovod izpostavljen določeni stopnji tveganja, saj poteka blizu Gorskega Karabaha ter Južne Osetije in Abhazije (Klare, 2004: 433). Stvari pa še dodatno zaplete dejstvo, da ima Rusija tako v Abhaziji kot Južni Osetiji mirovne sile, pomoč pa naj bi zagotavljala tudi Armencem v Gorskem Karabahu. In ko bi Gruzija in Azerbajdžan skušala zaščititi naftovod pred napadi upornikov, bi to lahko kaj kmalu privedlo do nesoglasij z ruskimi silami in do večjega konflikta (Klare, 2001a: 102).

ZDA so bile glavni predlagatelj plinovoda in naftovoda, ki bi do Tbilisija sledil naftovodu Baku–Suspa, potem pa bi zavil južno v severovzhodno Turčijo. Ta povezava je za ZDA pomembna, saj bi povezala Turčijo, eno izmed ključnih članic Nata, ter glavni ameriški zaveznici v Kaspijskem bazenu Gruzijo in Azerbajdžan (Klare, 2001a: 102). Novembra 1999 so se v Istanbulu srečali ameriški predsednik Bill Clinton in predsedniki Azerbajdžana, Gruzije in Turčije ter podpisali pogodbo, ki dovoljuje začetek del za naftovod Baku–Tbilisi–Ceyhan (BTC) (Kleveman, 2003: 25). Bivši ameriški predsednik Bill Clinton se je osebno vmešal v kampanjo, da je prepričal voditelje Azerbajdžana, Gruzije in Turčije o gradnji tega naftovoda, in prav podpis pogodbe o njegovi gradnji je za ZDA pomenil večjo zunanjepolitično zmago. Prav tako se je za zagotovitev uspeha projekta kot njegov velik zagovornik osebno angažiral sedanji predsednik George W. Bush (Klare, 2004: 430).

¹⁵ Leta 2002 in 2003, ko so znašale tranzitne dajatve 0,19 \$ za sodček, je naftovod Baku–Suspa prinesel Gruziji skoraj 9 milijonov \$ oz. 0,2 % BDP na leto (Billmeier, Dunn in van Selm, 2004: 5).

Naftovod BTC bo tako izvažal azerbajdžansko nafto, možno tudi kazahstansko, po 1.673 km dolgi poti iz Bakuja preko Gruzije¹⁶ do turškega sredozemskega pristanišča Ceyhan (slika 4.3). Konstrukcija naftovoda s kapaciteto milijon sodčkov na dan naj bi po ocenah stala 2,9 milijard \$ (Cohen, 2004b: 6). Po načrtih naj bi bil naftovod dokončan konec leta 2004, operativen pa poleti 2005. Pri gradnji je sicer prihajalo do zamud (Donaldson, 2004: 52), vendar je bil naftovod BTC vseeno dokončan in odprt konec maja letošnjega leta (Hočevar, 2005).

Že med samim razvojem se je projekt spopadal z več izzivi. Ko so se pomirili začetni strahovi, da je naftovod tehnično neizvedljiv zaradi svoje dolžine in razgibanega terena, po katerem teče njegova trasa, pa so v ospredje prišle kritike lokalnih in mednarodnih nevladnih organizacij, ki trdijo, da je projekt tvegan za okolje, da ogroža regionalne arheološke najdbe ter da krši človekove pravice. Kritiki so se obrnili celo na Svetovno banko ter Evropsko banko za obnovo in razvoj, da bi umaknila svojo podporo (Cohen, 2004b: 6). Največ zaskrbljenosti je izrazila Gruzija, saj naj bi po prvotnem načrtu naftovod prečkal dolino Borjomi, kjer ima Gruzija nahajališča mineralne vode, vendar sta se gruzinsko ministrstvo za naravne vire in British Petroleum dogovorila, da bo naftovod obšel dolino. Zaradi notranjih sporov v Gruziji ter sovražnosti med Armenijo in Azerbajdžanom je gruzinska vlada zaskrbljena tudi glede varnosti transporta nafte preko njenega ozemlja. Prav zato so januarja 2003 ZDA in Gruzija ustanovile posebno vojaško enoto za varovanje naftovodov in plinovodov, sestavljeno iz gruzinskega vojaškega osebja, ki ga bodo izurile ZDA (Cohen, 2004a: 2). Ker pa bo naftovod prečkal tudi območje, kjer so potekali spopadi med turško vojsko in kurdsкими uporniki, obstaja po mnenju nasprotnikov naftovoda kljub prekinitvi ognja iz leta 1999 možnost, da se spopadi obnovijo. Nekatera podjetja zato preferirajo krajšo pot od Bakuja do Supse oz. bi raje počakala dokler ne bi izboljšani ameriško-iranski odnosi dovoljevali transport kaspijske nafte do Perzijskega zaliva, kjer že obstaja znatna naftna infrastruktura (Klare, 2001a: 103).

Kljub vsemu ostaja naftovod BTC najboljša alternativa ruskim potem, saj v primerjavi z njimi ponuja varnejše okolje za investiranje, potencialno nižje tarife, direktno povezavo do Sredozemskega morja ter dostop do pomembnih turških in zahodnoevropskih energetskih trgov. Naftovod bo preusmeril tudi promet preko Bosporske ožine, najpomembnejša za kavkaške in druge kaspijske države pa bo utrditev vezi z Zahodom (Kalicki, 2001: 124).

¹⁶ Pričakovane tranzitne dajatve naj bi bile 0,12 \$ za sodček oz. naj bi Gruziji že v letošnjem letu prinesle 6,8 milijona \$ (Billmeier, Dunn in van Selm, 2004: 8).

Plinovod Baku–Tbilisi–Erzurum (BTE) bo tekkel paralelno z naftovodom BTC večino poti, dokler se ne bo priključil turški infrastrukturi blizu mesta Erzurum. Po 885 km dolgem plinovodu, imenovanem tudi Južnokavkaški, se bo izvažal zemeljski plin iz azerbajdžanskega polja Shah Deniz. Kapaciteta naftovoda naj bi bila 40,5 milijonov km³ na dan, do leta 2007 pa naj bi ga razširili celo do kapacitete 81 milijonov km³ na dan. Projekt naj bi stal okrog milijardo \$, prvi izvoz plina v Turčijo pa je po pogodbi načrtovan za oktober 2006 (Cohen, 2004b: 6).

Slika 4.3: Naftovodi Kaspijske regije

Vir: Cohen, 2004b: 6.

Naftovodi bodo tudi v prihodnje ostali prizorišče potencialnih konfliktov, saj so za voditelje držav, preko katerih gredo, strateško pomembni, za njihove nasprotnike pa so napadi na te naftovode idealno sredstvo za slabenje položaja vlad in praznjenja državnih blagajn. Če vlade ne bodo sposobne zavarovati naftovodov, se bodo zagotovo obrnile za pomoč na svoje zunanje zaveznike, kar bo pripeljalo do večje vpletenosti Washingtona in Moskve v regiji, v najslabšem primeru pa celo do razmestitve ameriških in ruskih vojaških enot (Klare, 2001a: 104).

4. SPECIFIČNI INTERESI IN POLITIKA AKTERJEV NA KAVKAZU

Razpad SZ je dogajanje na Kavkazu dramatično spremenil ter postavil nove samostojne države v geopolitične kalkulacije, predvsem zaradi zalog nafte in zemeljskega plina ter etničnih konfliktov, ki so izbruhnili kmalu po osamosvojitvi. Kljub dejstvu, da sta ruska moč in vpliv od takrat dalje le slabela, Rusija še vedno smatra bivšo sovjetsko južno mejo kot svojo zunanjo mejo in se še vedno trudi vzpostaviti ekonomski, politični in vojaški nadzor nad Južnim Kavkazom, ki ga je izgubila na začetku devetdesetih let (Aydin, 2000: 8, 10). Ker RF meji na kavkaške države ter zaradi tesnih vezi med severno- in južnokavkaškimi narodi, ima Rusija na tem območju velike interese, obenem pa ga smatra kot pomembnega za svojo varnost ter povezanost in sam obstoj federacije (Hunter, 2000: 27).

Kavkaz postaja vedno bolj pomemben tudi za Turčijo, Iran, ZDA ter ostale zahodne države. Zahodni interesi temeljijo predvsem na dejstvu, da je regija bogata z naravnimi viri, nafto in zemeljskim plinom, dostop do njih pa je strateškega pomena predvsem za ZDA, saj predstavlja pomembno alternativo bližnjevzhodni nafti in vsakršno dogajanje na Kavkazu posledično posredno ali neposredno vpliva na Zahod. Nasprotujoči si interesi vrste regionalnih in izvenregionalnih akterjev, povezanih predvsem s pričakovanimi naftnimi dobički, pomenijo za mir in stabilnost na tem območju le nove napetosti. Nadaljnja stabilnost regije je zaskrbljujoča, kar nakazuje prepričanje, da kdor si bo zagotovil največji nadzor nad izvozom nafte, si bo pridobil tudi večji vpliv ne le na območju Kavkaza, temveč v svetovnem merilu. Rivalstvo za energetske vire Kaspijskega morja skupaj z regionalnimi konflikti ter poskusi mednarodne skupnosti, da bi na tem območju zagotovila mir, postavlja Kavkaz v položaj regije izjemnih geopolitičnih interesov, kar pa skriva različne grožnje ne le regionalnemu, temveč tudi širšemu svetovnemu miru in stabilnosti (Aydin, 2000: 10–11).

5.1 Kavkaške države: Armenija, Gruzija in Azerbajdžan

Po razpadu SZ je bila glavna prioriteta kavkaških držav pridobiti mednarodno priznanje svoje samostojnosti ter zasesti svoj prostor v mednarodni skupnosti. Vse tri so kaj kmalu pridobile priznanje večjih regionalnih in svetovnih sil (mednarodno priznanje gruzinske samostojnosti je bilo zakasnjeno do vrnitve Ševardnadzeja marca 1992), vzpostavile diplomatske odnose z večjim številom držav ter postale članice vrste mednarodnih organizacij, med njimi OZN, OVSE (tedanje Konference o varnosti in

sodelovanju v Evropi – KVSE), Mednarodnega denarnega sklada, Svetovne banke, Sveta Evrope ter Evropske banke za obnovo in razvoj. Vse tri pa bi se rade še bolj integrirale v mednarodni, predvsem pa evropski politični in ekonomski sistem. Skupno jim je tudi to, da poudarjajo prijateljske, vzajemne in enakovredne odnose z zunanjimi državami, predvsem s sosedomi, da bi utrdile regionalno in mednarodno sodelovanje na Kavkazu ter med Kavkazom in Evropo (Herzig, 1999: 94).

5.1.1 Armenija

Današnja Armenija je majhna država brez izhoda na morje, čemur so botrovala stoletja dolga tuja osvajanja ter emigracija armenskega prebivalstva. Zaradi svoje zaprtosti je za dostop do zunanjega sveta odvisna od naklonjenosti njenih sosed, kar ji daje občutek izoliranosti ter ranljivosti. Armenija je izolirana tudi v etničnem in verskem smislu, saj jo iz treh strani obkrožajo večje muslimanske države (Iran, Turčija in Azerbajdžan), vendar pa relativno dobra zgodovina odnosov z Iranom kaže, da verske razlike niso bile glavni razlog za konflikte z njenimi sosedomi in tudi niso glavni razlog za njeno izoliranost in ranljivost. Razlog za tako občutje so posamezni dogodki, predvsem pobje okrog milijona Armencev oz. t.i. armenski genocid. Ta dogodek je imel ogromen vpliv na oblikovanje skupne zavesti armenskega prebivalstva po celem svetu in je še okrepil občutek izoliranosti ter slabotnosti, hkrati pa, da so zahodne krščanske sile pozabile nanje (Hunter, 2000: 29–30).

Tako geografski položaj Armenije kot njena zgodovinska izkušnja sta v veliki meri vplivala na njeno zunanjo politiko, odkar je postala neodvisna. Predvsem zgodovinska izkušnja je ustvarila resne ovire pri normaliziranju turško-armenskih odnosov, Armenija je postala opreznjša do prekomernega turškega vplivanja na Kavkazu in kot odgovor na to se je tesneje povezala z Rusijo ter tudi z drugimi državami, npr. Iranom in Grčijo, razvijala dobre odnose. Ena izmed posledic je bilo poslabšanje odnosov z Azerbajdžanom, predvsem kar se tiče spora o Gorskem Karabahu, saj Armenci identificirajo Azerbajdžance kot Turke ter jih posledično povezujejo z armenskim genocidom. Dvom o zanesljivosti Zahoda kot zaveznika pa se je ustvaril zaradi njegovega velikega zanimanja za azerbajdžanske naravne vire ter podpiranja turškega vpliva v regiji. Čeprav se Armenija zaveda velikega pomena dobrih vezi z Zahodom, pa mu nikakor ne more popolnoma zaupati. In prav zato se je Armenija kljub nezadovoljstvu Zahoda ter šibkosti Rusije tesneje povezala prav s slednjo (Hunter, 2000: 30).

V zadnjih letih SZ ter prvih dveh letih armenske neodvisnosti pretekle izkušnje in revizionizem niso imeli večjega vpliva na usmeritev zunanjih odnosov Armenije, postali pa so

prisotni v določenih vplivnih intelektualnih krogih Armenskega nacionalnega gibanja, ki je prišlo na oblast leta 1990 ter ostalo tam vse do 1997. Novo armensko vodstvo je imelo nove ideje o odnosih z zunanjim svetom, predvsem z njenimi sosedomi. Pri tem je bila najpomembnejša nezadostnost in nerealnost politike zanašanja se na tretjo silo, tradicionalno je bila to Rusija, opustitev prevelike naklonjenosti do Rusije in nerealističnih pričakovanj, kaj lahko in kaj dejansko bo Rusija storila za Armenijo, ter končanje armensko-turškega sovraštva. Prav slednje je bilo smatrano kot najpomembnejše, saj je Turčija velika in vplivna država, kar pomeni, da bi morala Armenija prej ali slej z njo doseči spravo, obenem pa je današnja Turčija bistveno drugačna eniteta, kot je bilo otomansko cesarstvo z drugačnimi cilji in težnjami. Zagovorniki tega pogleda so podpirali stališče, da je moderna Turčija opustila otomanske ideje panturcizma in panislamizma ter sprejela evropsko orientacijo, kar bi po njihovem mnenju moralo pospešiti turško-armensko spravo. Eden izmed največjih zagovornikov teh idej je bil tudi predsednik Levon Ter-Petrosjan s svojimi tesnimi sodelavci. Hitro in bistveno izboljšanje turško-armenskih odnosov je preprečilo več dejavnikov, kot npr. turško vztrajanje in armensko zavračanje opustitve pogovorov o armenskem genocidu ter opustitvi armenskih teritorialnih zahtev od Turčije; turška želja postati dominantna regionalna sila na Kavkazu ter v Srednji Aziji, kar je privedlo do popolne podpore Azerbajdžanu v konfliktu z Armenijo ter pri zapori mej z njo; dinamika konflikta v Gorskem Karabahu ter ponovna oživitve panturcističnih idej v Turčiji in Azerbajdžanu v zgodnjih devetdesetih letih. Slednje je ponovno vzbudilo zgodovinski strah Armencev, da bodo obkroženi s potencialno sovražnimi turškimi narodi, predvsem pa je onemogočilo izboljšanje odnosov med državama. S prihodom Roberta Kočarjana na oblast, ki je bolj razumevajoč do pogledov in čustev armenskih nacionalistov; z izboljševanjem strateškega sodelovanja med Izraelom in Turčijo, kar se smatra kot povečevanje turške regionalne moči, ter povečanjem izraelskega vpliva v Azerbajdžanu, se turško-armenski odnosi in možnost njune sprave v bližnji prihodnosti le še bolj zapletajo. Posledica tega pa je povezovanje in sodelovanje med Armenijo, Iranom in Grčijo, ki pa je daleč od kakršne koli vojaške ali varnostne dimenzije sodelovanja (Hunter, 2000: 30–32).

Za razliko od Turčije pa armenski odnosi z Iranom niso bili določeni s travmatičnimi zgodovinskimi izkušnjami in čeprav so bile včasih med narodoma tudi napetosti, so bili v tritisočletni zgodovini iransko-armenski odnosi dobri. Dobro sodelovanje so določali predvsem strateški in ekonomski dejavniki. Iran namreč lahko zagotovi Armeniji dostop do zunanjega sveta ter predstavlja protiutež turški moči; je lahko dragocen ekonomski partner in preskrbi Armenijo z zelo potrebno energijo; tako Armenijo kot Iran skrbijo ambicije

Azerbajdžana po združitvi z iransko provinco z azerbajdžanskim prebivalstvom; sodelovanje med Turčijo, Izraelom in Azerbajdžanom je v Iranu vzbudilo zaskrbljenost za svoje zahodne in severne meje in zato spodbudilo tesnejše sodelovanje z Armenijo; pomemben dejavnik za sodelovanje pa je tudi okrog 200.000 Armencev v Iranu. Ameriško-iranske sovražnosti, aktiven poskus ZDA po preprečitvi tesnejših armensko-iranskih odnosov ter nestrinjanje med armenskimi vodstvom o meri, do katere naj Armenija sodeluje z Iranom, pa kljub dejavnikom, ki govorijo v prid dobremu sodelovanju, preprečujejo državama, da bi realizirali potencial v njihovih odnosih. Bivši predsednik Ter-Petrosjan ter Armensko nacionalno gibanje sta podpirala sodelovanje z Iranom le do določene mere, vendar sta priznala, da je Iran ostal nevtralen v konfliktu v Gorskem Karabahu, kljub podpori Šiitov Azerbajdžanu, in zato označila Iran kot prijateljsko državo. Omejitev v njihovih odnosih pa je predstavljalo tudi nasprotovanje Rusije povečani iranski prisotnosti na njenih bivših ozemljih ter tudi iranske ekonomske in finančne omejitve. Kljub vsem omejevalnim dejavnikom sta državi ohranjali dobre odnose in jih nameravata tudi v prihodnje še okrepiti, predvsem na področju prometa in energije. K okrepitvi armensko-iranskih odnosov bi veliko pripomoglo izboljšanje ameriško-iranskih odnosov ter odprava ameriškega nasprotovanja večji vlogi Irana na Kavkazu (Hunter, 2000: 32–33).

Razumno bi bilo, da bi imela Armenija najboljše odnose z zahodnimi državami, predvsem z ZDA. Kot majhna krščanska država na robu muslimanskega sveta z zahodno kulturno orientacijo, bi bila lahko izhodišče za zahodne kulturne in politične vplive v regiji. Velika armenska diaspora v ZDA, Franciji in Kanadi prav tako spodbuja tesnejše armenske odnose z Zahodom, pomena trdnih vezi z Zahodom, ki bi zavarovali armenske varnostne, ekonomske in druge interese, pa se zaveda tudi armenska politična elita. Prav to je bil tudi razlog za pridružitvev Armenije Svetu Evrope in Natovemu programu Partnerstvo za mir ter za podpis pogodbe o sodelovanju z Evropsko unijo (EU). Vendar pa odnosi Armenije z Zahodom niso dosegli take stopnje, kot bi jo lahko oz. je Armenija postala prepričana, da se pri uresničevanju svojih interesov ne more zanašati le na Zahod zaradi razhajanja pri določenih pogledih in interesih, predvsem kar se tiče konflikta v Gorskem Karabahu¹⁷. Pogledi in interesi Armenije in Zahoda pa se razhajajo tudi pri vlogi Turčije v regiji, saj predstavlja ta za Zahod najpomembnejšega partnerja na Kavkazu in v Srednji Aziji ter zato podpira širjenje turškega vpliva na tem območju, ne strinjata pa se tudi glede Irana in njegove strateške vloge v regiji. Predvsem ZDA se trudijo osamiti Iran in preprečiti širjenje njegovega

¹⁷ Zahod namreč podpira teritorialno integriteto Azerbajdžana.

vpliva na Kavkazu, nasprotno pa Armenija vidi Iran kot protiutež Turčiji in Azerbajdžanu. Zaradi zahodnih interesov v azerbajdžanskih energetskih rezervah ter želje, da bi Azerbajdžan ostal čim dlje od Irana, smatra Armenija politiko Zahoda kot proazerbajdžansko. Armenija pa je bila razočarana tudi s pozicijo Zahoda v konfliktu v Karabahu, saj je ta podpiral ohranitev teritorialne integritete Azerbajdžana. Takega mnenja pa nimajo vsi Armenci, saj je npr. bivši predsednik Ter-Petrosjan leta 1997 sprejel rešitev karabaškega konflikta, ki ga je predlagala Skupina iz Minska, in sicer, da se ohrani teritorialna integriteta Azerbajdžana, vendar je bil Ter-Petrosjan prav zaradi te odločitve odstavljen (Hunter, 2000: 32–33).

Že v zgodovini je Rusija igrala vlogo zaščitnika Armenije in kot tako jo veliko Armencev smatra še danes. To pa je bil bolj rezultat bližine Rusije, njena ekspanzija proti jugu v 18. in 19. stoletju, položaj Armenije kot majhne krščanske države med muslimanskimi državami ter pomanjkanje podpore in interesov velikih evropskih držav v Armeniji kot pa posebnih vezi med obema narodoma. Z razpadom SZ pa so nekateri armenski intelektualci začeli dvomiti o tradicionalnih pogledih na zagotavljanje varnosti njihove države, vključno z naslanjanjem na Rusijo. Že pred tem so namreč voditelji Armenskega nacionalnega gibanja zavzeli ostro protirusko stališče, kar je bilo bolj posledica boja za oblast v SZ med konzervativci in reformisti kot pa vsesplošni pojav protiruskih čustev v Armeniji. Vendar pa je prihod proturškega nacionalističnega predsednika na oblast v Azerbajdžanu junija 1992, širjenje turškega vpliva v regiji, konec obdobja dobrih odnosov med Rusijo in Zahodom leta 1993, naporu Rusije po svoji ponovni prisotnosti na Transkavkazu ter razočaranje Armenije z Zahodom privedlo do tesnejših odnosov med Armenijo in Rusijo. Prvi rezultat tega zблиžanja je bila pridružitvev Armenije SND leta 1992 (Hunter, 2000: 34–35). Med leti 1992 in 93 so med Armenijo in Rusijo nastali tesni odnosi z utrditvijo vezi med ruskim vojaškim osebjem in osebjem obrambnega ministrstva, pa tudi med obema predsednikoma (Ter-Petrosjanom in Jelcinom). Kredit Ruske centralne banke je bil v tem obdobju za podporo armenskemu proračunu vitalnega pomena. Armensko-ruski bilateralni odnosi so se utrjevali s pomočjo raznih pogodb in sporazumov; Armenija je pridobila veliko koristi od tesnih povezav z Moskvo, in sicer podporo pri razvoju njene vojske,¹⁸ vladna posojila ter energetske zaloge. Poudarek na odnosih z Moskvo se je nadaljeval kljub ruski izgubi moči in ugleda, ki je sledil porazu v vojni s Čečenijo ter politični in ekonomski krizi leta 1998. Erevan pa skuša ohranjati določeno ravnotežje v svojih zunanjih odnosih, saj bi prevelika navezanost na Rusijo lahko

¹⁸ Državi imata skupen sistem zračne obrambe v okviru sporazuma o kolektivni varnosti SND, sodelujeta pri obnavljanju vezi med svojima obrambnima industrijama, kar za Armenijo predstavlja priložnost za preskrbo

ogrozila možnosti za integracijo v evropske strukture in globalno ekonomijo, kar je zelo pomemben dolgoročni cilj (Herzig, 1999: 96–97).

S prihodom Heydarja Aliyeva na oblast v Azerbajdžanu so se izboljšali tudi azerbajdžansko-ruski odnosi, kar so Armenci smatrali kot pogubno za njihove interese. Po njihovem mnenju bi Rusija lahko ne cenila več toliko njunega prijateljstva, glede konflikta v Gorskem Karabahu pa bi lahko zavzela proazerbajdžansko stališče. Aliyev je na začetku imel podobne zunanje politične poglede kot prej Elčibej, in sicer proturške, protiruske ter protiiranske, vendar se je zavedal, da ne bo mogoče najti zadovoljive rešitve karabaškega problema brez ruskega sodelovanja. Pod vplivom notranje situacije v Azerbajdžanu, zunanjih vplivov, predvsem Zahoda in Turčije, ter razočaranja nad Rusijo glede problema Gorskega Karabaha se je Aliyev po krajšem obdobju vrnil na prozahodno, proturško in do neke mere protirusko pozicijo. Prav to dogajanje je prepričalo Rusijo, da je Armenija edina država na Transkavkazu, katero lahko smatra kot zaveznika. To spoznanje Rusije je skupaj z armenskim razočaranjem nad obeti pri izboljšanju odnosov s Turčijo ter pomanjkanjem podpore Zahoda le še bolj utrdilo zavezništvo med državama, kar je bilo dokončno oblikovano s podpisom rusko-armenske pogodbe o prijateljstvu leta 1997 ter pogodbe o namestitvi 5.000 ruskih vojakov v Armeniji (Hunter, 2000: 35).

Konflikt v Gorskem Karabahu je tako na Armeniji pustil močan vpliv. Veliko je prispeval k izolaciji države, spodkopal napore za normaliziranje odnosov s Turčijo ter pomembno pripomogel k tesnejšim odnosom z Rusijo, predvsem na vojaško-varnostnem področju. Neizogibno je onemogočil razvoj odnosov z Azerbajdžanom (Herzig, 1999: 97). Armenski odnosi z Azerbajdžanom bodo ostali napeti, vse dokler ne bo rešen problem Gorskega Karabaha, ki bo sprejemljiv za vse strani, vendar pa bo tudi po sprejetju takega sporazuma potrebno obdobje sprave in izgrajevanja vzajemnega zaupanja, preden bodo njihovi odnosi normalizirani (Hunter, 2000: 35).

Odnosi z Gruzijo za Armenijo ne predstavljajo enakega problema kot z Azerbajdžanom, čeprav v zgodovini niso bili vedno dobri. Potencialni vir konflikta med državama je obstoj armenske skupnosti v južni Gruziji, ki je prišla na to območje po turško-ruski vojni leta 1828–29. Le-to je bilo predmet spora med državama že od leta 1918, ko sta državi prvič ustanovili neodvisne vlade, vendar nista dovolili, da bi to ogrozilo njune odnose. V zadnjem obdobju pa se zunanje politike držav razvijajo v nasprotni smeri, predvsem zaradi strateških in ekonomskih dejavnikov, saj Gruzija širi in utrjuje svoje vezi z Zahodom, Turčijo

vojaške opreme iz Rusije z minimalnimi stroški ter za usposabljanje svojega častniškega kadra na ruskih

in Azerbajdžanom, medtem ko ostaja Armenija navezana le na Rusijo (Hunter, 2000: 35–36). Ker pa se vloga Rusije v okviru SND slabša, predvsem zaradi gruzinske in ukrajinske revolucije, se bo Moskva še nadalje trudila obdržati nadzor nad Armenijo. Dokler bodo Armenijo zaznamovali prevrati v politiki, od zunaj vsiljen in stalen slab ekonomski razvoj, mednarodna osamitev ter skorumpirana in nasilna politika, bo ostal položaj Armenije v svetu negotov (Blank, 2005).

5.1.2 Gruzija

Na gruzinsko zunanjo politiko je tako kot na druge vidike njenega nacionalnega življenja po osamosvojitvi vplivala velika stopnja notranjih konfliktov, ki so zaznamovali prvo desetletje gruzinske samostojnosti. Delno je bil to rezultat gruzinske etnične in kulturne raznolikosti, ki se je odrazila v medetničnih sporih v Abhaziji in Južni Osetiji, predvsem pa je bil to rezultat razdeljenosti med samimi Gruzinci ter intenziven boj za oblast med različnimi politikami ter njihovimi podporniki. Zviad Gamsahurdija se je v svojem kratkem predsednikovanju med majem 1991 in januarjem 1992 moral spopadati z etničnimi konflikti ter drugimi izzivi njegovi oblasti, zato se trdnejša zunanja politika niti ni mogla razviti. Verjel pa je, da je Gruzija naravni kulturni most med Zahodom in Vzhodom, zato naj bi igrala vlogo mediatorja med obema svetovoma. Če bi ostal na oblasti, bi si verjetno prizadeval za razvoj odnosov tako z Bližnjim vzhodom kot tudi z Zahodom. Zaradi njegovega prekomernega nacionalizma ter protiruske drže je odklonil pridružitvev SND, s svojim obnašanjem in retoriko pa se ni priljubil niti na Zahodu. Obdobje njegovega predsednikovanja je sovpadalo z viškom rusko-zahodnih odnosov, zato ni niti iz Zahoda niti od drugih držav prišla pomoč, ko se je Rusija vmešavala v gruzinske notranje spore tudi z namenom njegove odstavitve (Hunter, 2000: 44–45). Gruzinska politika v zgodnjih devetdesetih letih tako ni bila preveč uspešna, sicer ji je uspelo odtujiti se od Rusije, vendar je bila spodbujena k podpori secesionistov in drugih zunanjih nasprotnikov, ki so tedanjo vlado vrgli z oblasti (Herzig, 1999: 98–99).

Tudi v Ševardnadzejevem obdobju so bili glavni zunanjepolitični problemi odnosi z Rusijo. Z njegovim prihodom na oblast se je vzbudilo upanje, da se bodo odnosi med državama izboljšali, kar bi pomagalo rešiti problem Abhazije v korist Gruzije. Ta pričakovanja so temeljila predvsem na dejstvu, da je Ševardnadze v ključnem obdobju leta 1991 podprl Jelcina in prav to je vzbudilo upanje, da mu bo nova ruska oblast pomagala vzpostaviti avtoriteto v državi. Pri tem pa je bilo spregledano sovraštvo ruske vojske do

vojaških akademijah (Valasek, 2000: 12).

Ševardnadzeja, saj ga je smatrala za odgovornega za razpad SZ in je ob njegovem povratku v Gruzijo predstavljalo večji problem, saj so večino ruske politike do Kavkaza oblikovali častniki ruske vojske. Kljub ponavljajočim prošnjam Ševardnadzeja za pomoč Rusije proti abhazijskim upornikom poleti 1993 ni bilo pomoči vse do novembra, ko je Rusija končno pomagala Ševardnadzeju premagati Gamsahurdijeve podpornike. Do takrat je Tbilisi že izgubil nadzor nad Abhazijo, Gruzija pa se je pridružila SND. Februarja 1994 sta Gruzija in Rusija podpisali pogodbo o prijateljstvu in dobremu sosedstvu, kar je pripomoglo tudi k rešitvi konflikta v Abhaziji. V Gruzijo so takrat prišle ruske mirovne sile, državi pa sta se sporazumeli tudi o skupnem nadzoru gruzinsko-turške meje. Vendar pa je v Gruziji obstajal tudi odpor do ruskega vpliva, zato parlament tudi ni hotel ratificirati rusko-gruzinskega sporazuma o prijateljstvu. Od leta 1994 dalje se je tudi sam Ševardnadze trudil zmanjšati ruski vpliv v Gruziji z utrjevanjem vezi z Zahodom, Turčijo in drugimi državami SND. Glavni cilj Gruzije je bil zmanjšati število ruskih vojakov v državi, a je Rusija nakazala, da ne namerava zapreti svojih baz. Zaradi svoje notranje ranljivosti si Gruzija niti ni mogla privoščiti prevelikega odvrčanja od Rusije, saj Zahod ni pokazal večjega zanimanja za rešitev njenih notranjih problemov oz. za večjo mirovno operacijo v državi. Sicer pa se je zahodno usmerjena Ševardnadzejeva strategija pokazala kot uspešna, delno zaradi čuta hvaležnosti Zahoda za Ševardnadzejevo vlogo pri razpadu SZ in koncu hladne vojne, delno pa zaradi pridružitve Gruzije Natovemu programu Partnerstvo za mir ter podpisa sporazuma o sodelovanju z EU (Hunter, 2000: 45–46).

Ruske baze v Gruziji so že več let predmet spora med državama. Leta 1999 je na vrhu OVSE v Istanbulu Rusija pristala na zaprtje vojaške baze Vaziani blizu Tbilisija ter baze Gudauta v Abhaziji, o dveh preostalih, Batumi in Ahalkalaki, pa naj bi začeli pogajanja. Bazi Vaziani in Gudauta sta bili zaprti v juliju oz. novembru 2001, ostali dve bazi pa se nahajata na območjih manjšin, ki so z rusko prisotnostjo zadovoljne, predvsem iz ekonomskih razlogov, pomeni pa jim tudi garancijo pred gruzinskim nacionalizmom (Matveeva, 2002: 10). Prvotno so Rusi trdili, da potrebujejo za zaprtje teh dveh baz 15 let, vendar so ta rok postopoma krajšali in pred kratkim predlagali, da lahko začnejo z umikanjem svojih sil že letos ter ta proces končajo do konca leta 2008. Ruske baze v Gruziji so sicer minimalnega vojaškega pomena, trenutno je v njih stacioniranih okrog 3.000 pripadnikov vojaškega osebja, vendar pa so za Rusijo pomembne iz vidika ohranjanja njihovega vpliva v državi (Galeotti, 2005: 48).

Kot članica SND Gruzija ni bila najbolj entuziastična, zavračala je namreč poskuse integracije, ki bi lahko ogrozili njeno suverenost, in neprestano kritizirala organizacijo kot mehanizem za ruske ambicije ter njeno vlogo v Abhaziji. Prav zato je vedno bolj izkoriščala

SND kot mehanizem za kritiziranje ruske vloge na tem postsovjetskem prostoru ter za usklajevanje svoje pozicije s podobno mislečimi državami v SND. Med letoma 1996 in 1997 je tako nastalo novo združenje za sodelovanje na političnem in ekonomskem področju GUAM,¹⁹ ustanovili pa naj bi tudi skupni bataljon za mirovne operacije. GUAM sicer naj ne bi bil uperjen proti nobeni državi, vendar pa je jasno, da je odraz skupnih strateških interesov njenih članic, ki se razlikujejo od ruskih (Herzig, 1999: 99–100).

Zunaj SND pa skuša Tbilisi okrepiti sodelovanje s Turčijo na političnem, vojaško-varnostnem in ekonomskem področju, poskuša pa tudi izboljšati odnose z Iranom ter drugimi zahodnimi državami s ciljem povečati mednarodno podporo svoji državi in teritorialni integriteti (Herzig, 1999: 100). Odnosi med Gruzijo in Turčijo so se otoplili in celo razširili na področje obrambnega sodelovanja. Taka politika se je Gruziji obrestovala zaradi novega naftovoda BTC, zahodne vlade in naftne družbe pa so ji namenile tudi večjo ekonomsko pomoč (Hunter, 2000: 46).

Gruzija je uspela obdržati dobre odnose z Armenijo in Azerbajdžanom, kljub nekaterim področjem potencialnih napetosti, predvsem armenske in azerbajdžanske manjšine v svoji državi. Razvoj je viden v bilateralnih odnosih z Armenijo, saj sta obe zainteresirani za razvoj transportnih poti čez njuno ozemlje, vendar pa ti odnosi niso dosegli enake intenzitete kot gruzinsko-azerbajdžanski (Herzig, 1999: 101). Vzpostavitev tesnih bilateralnih odnosov med državama je bila v bistvu pričakovana, saj sta državi v podobnih situacijah. Obe imata nerazrešene notranje konflikte s secesionisti, obe smatrata Rusijo kot grožnjo njuni varnosti ter si želita razviti politične, ekonomske in varnostne vezi z Zahodom. K zблиžanju držav pa je največ prispevala izbira Gruzije kot tranzitne države za azerbajdžansko nafto. Predlaganih pa je bilo tudi že veliko predlogov in iniciativ za multilateralno kavkaško sodelovanje med tremi južnokavkavškimi državami oz. med njimi in severnokavkavškimi republikami RF. Vodstvo držav je sicer pozdravilo te predloge, vendar je bilo malo narejenega na področju dogovora o prioritetah za sodelovanje, delno zato ker se kratkoročno zdi neizogibno, da bi se konflikti in nesoglasja razrešili, predvsem pa zato ker so taki predlogi navadno precej nejasni in široko zastavljeni (Hunter, 2000: 46).

Eden najpomembnejših ciljev gruzinske zunanje politike je postati del evroatlantskih struktur, predvsem Nata in EU, ki ima tudi veliko domačo politično in javno podporo.

¹⁹ Združenje GUAM je bilo ustanovljeno leta 1996 v teku pogajanj o pogodbi o konvencionalnih silah v Evropi. Predsedniki Azerbajdžana, Gruzije, Moldavije in Ukrajine so se dogovorili o razvoju bilateralnega in regionalnega sodelovanja, o evropski in regionalni varnosti ter političnih in gospodarskih stikih. Na vrhu Nata v Washingtonu aprila 1999 se je temu združenju pridružila še Ukrajina. GUUAM je bil formalno ustanovljen kot

Članstvo v Svetu Evrope in GUUAM je pomenilo za Gruzijo razočaranje, saj ni nič pripomoglo k rešitvi njenih varnostnih in ekonomskih problemov. In prav sodelovanje z Natom predstavlja po njihovem mnenju najrealnejše sredstvo za nadomestitev ruske prevlade na Južnem Kavkazu in njenega vpliva v Abhaziji in Južni Osetiji. Prisotnost ameriških sil v Gruziji med leti 2002 in 2004 je tako razjezila Rusijo, da je ta ponovno pregledala osnutek resolucije o predvidenem priznanju neodvisnosti Abhazije in Južne Osetije (Vatanka in Trifonov, 2004: 28). ZDA so namreč spomladi 2002 začele v okviru programa *Train and Equip* usposablјati in opremlјati gruzinsko vojsko, da bi bila ta sposobna odgovoriti na teroristične grožnje ter z ameriško pomočjo očistiti regijo teroristov. Urjenje gruzinskih specialnih sil za protiteroristične operacije v gorskih predelih ter potrebna oborožitev naj bi stala 64 milijonov \$ (Matveeva, 2003: 42–43).

5.1.3 Azerbajdžan

Podobno kot v Gruziji si je tudi Azerbajdžan po razglasitvi svoje neodvisnosti prizadeval odvrniti se od Rusije proti Zahodu. Odvrnitev od Rusije je bila povezana z dajanjem velikega poudarka odnosom s Turčijo iz preprostega razloga, saj naj bi ta predstavljala najboljše sredstvo za predstavitev zahodnim političnim institucijam, modelom ter zahodnim investitorjem in dostop do njih. Pri tem pa je pomembna tudi etnična in kulturna sorodnost, ki je bila glavni razlog tudi za Elčibejevo podporo azerbajdžanski populaciji v Iranu. Njegova vlada ni vzdržala dolgo, je pa zagotovila določena sredstva in postavila temelje za sledečo politiko Heydarja Aliyeva. Uspelo mu je izpogajati umik ruskih sil in mejnih straž iz Azerbajdžana, s tem pa razviti neodvisne zunanjepolitične prioritete. Začel in nadalje razvijal pa je tudi »naftno diplomacijo«, se pravi, s podpisovanjem pogodb o razvoju energetskih virov je spodbudil mednarodno ekonomsko zanimanje za azerbajdžansko samostojnost in stabilnost ter zagotovil podporo svoji poziciji v sporu o Gorskem Karabahu. Kot Ševardnadze je tudi Alijev poudarjal priznanje vloge Rusije v regiji ter dobre odnose z njo, pozdravil pa je tudi rusko sodelovanje pri pogodbah o azerbajdžanski nafti ter ponovno vzpostavitev ekonomskih povezav med državama (Herzig, 1999: 98–99).

Azerbajdžanska opozicija pa je ostala močno kritična do vloge Rusije na Kavkazu ter jo obtoževala, da podpira secesioniste in zarotnike. Ko pa je bilo leta 1997 odkrito, da je Rusija dobavila Armeniji velike zaloge orožja, je celoten Azerbajdžan močno protestiral.

politično, gospodarsko in strateško zavezništvo za krepitev neodvisnosti in samostojnosti teh nekdanjih sovjetskih republik (Salukvadze, 2005).

Skupaj z Gruzijo je v okviru SND zavračal ruske težnje po združitvi ter kritiziral, da izkorišča SND za doseg svojih interesov ter njeno pozicijo glede spora v Gorskem Karabahu. Tako je bil Azerbajdžan ena izmed ustanovnih držav združenja GUAM (Herzig, 1999: 99–100). Medtem ko danes večina azerbajdžanske javnosti še vedno ostaja nezaupljiva do Rusije in jo smatra kot zaveznico Armenije, pa predsednik Ilham Aliyev poudarja, da je Rusija njihova strateška partnerica in da mora Azerbajdžan ostati lojalen temu partnerstvu. Od razpada SZ dalje državi namreč nista imeli ravno najboljših odnosov. Azerbajdžan je obtoževal Rusijo, da podpira Armenijo v vojni za Gorski Karabah, leta 1997 pa je med njima izbruhnil celo večji politični škandal, saj so ruski častniki priznali, da so ilegalno zalagali Armenijo z orožjem. Po drugi strani pa je bila Rusija nezaupljiva do Bakuja zaradi njegovega sodelovanja z zahodnimi vojaškimi in varnostnimi institucijami ter zaradi naporov privabiti zahodna naftna podjetja v regijo. Prav tako so jih obtoževali pomoči čečenskimi upornikom. Od izvolitve predsednika Putina dalje pa se je situacija počasi popravila. Prejšnji predsednik Heydar Aliyev je s Putinom kmalu našel skupni jezik in odnosi med državama so se izboljšali. Rusija je kmalu najela radarsko postajo v Azerbajdžanu, podpisali pa sta tudi sporazum o delitvi Kaspijskega morja. Ruska pozornost do Azerbajdžana naj bi bila povezana s povečevanjem ameriške prisotnosti na Kavkazu ter možnostjo odprtja ameriške vojaške baze v Azerbajdžanu. Predsednik Putin naj bi se odločil voditi z novim azerbajdžanskim predsednikom politiko korenčka in palice prav z namenom, da bi preprečil odprtje ameriških baz v bližini (Ismailzade, 2004b)

Prve govorice o ustanovitvi ameriškega vojaškega oporišča v Azerbajdžanu so se razširile že lani, ko so se odnosi med Washingtonom in Teheranom resno poslabšali. Baku bi namreč bil zaradi geografske bližine dobra odskočna deska za morebitni vojaški naskok ZDA na sosednji Iran. Tema je postala ponovno aktualna marca letos ob obisku ameriškega obrambnega ministra Rumsfelda v Bakuju. Obe strani sta namreč prikrivali pravi namen obiska, pogovarjali naj bi se predvsem o »sodelovanju na področju varnosti« ter večji vlogi Azerbajdžana v Partnerstvu za mir. Dejansko pa naj bi Rumsfeld prišel po odgovor glede ustanovitve oporišča. Pentagon namreč že nekaj časa resno načrtuje prerazporeditev svojih sil, še posebej v Srednji Aziji in na Kavkazu naj bi imeli operacijska središča za hitra posredovanja, zainteresiran pa naj bi bil tudi za ustanovitev posebne kaspijske straže, ki naj bi varovala naftno infrastrukturo in naftovod BTC. Ameriška baza v Azerbajdžanu naj bi bila le prehodne narave, saj je Azerbajdžan lani sprejel poseben zakon, ki prepoveduje nastanitev tujih sil na njihovem državnem ozemlju (Soban, 2005b).

Glavni azerbajdžanski diplomatski naporji so bili tako usmerjeni na Zahod in precej uspešni, saj jim je uspelo pritegniti interese vrste zahodnih držav pa tudi Rusije, Turčije in Japonske, s tem pa so želeli kljubovati armenskemu lobiju v ZDA in Franciji. Zahodne naftne družbe in vlade so podprle tudi azerbajdžansko pozicijo o legalnem statusu²⁰ Kaspijskega morja (Herzig, 1999: 100). Vendar pa Zahod na začetku ni bil zadovoljen s takratnim proruskim in proiranskim nagibom v azerbajdžanski orientaciji, saj se je obdobje dobrih odnosov med Zahodom in Rusijo leta 1993 končalo z rusko-iranskim zблиžanjem. Zaskrbljenost Zahoda o prihodnjih političnih trendih na območju Kavkaza pa je vzbudila tudi zmaga nacionalistov in drugih konzervativnih strank konec leta 1993 na parlamentarnih volitvah v Rusiji. Zahodna politika je tako postala bolj osredotočena na negovanje vezi s posameznimi postsovjetskimi državami prav z namenom, da prepreči njihov ponovni padec pod ruski vpliv. Ta sprememba zahodnega stališča je kavkaškimi državam zagotovila protiutež Rusiji oz. sredstvo za uravnavanje ruskega vpliva v njihovi neposredni bližini. Vse te spremembe so privedle Azerbajdžan k tesnejšemu sodelovanju z Zahodom in seveda proč od Rusije. Leta 1995 se je Azerbajdžan pridružil programu Partnerstvo za mir, okrepil je vezi z EU ter postal pomembna povezava v okviru transportnega in komunikacijskega koridorja, sponzoriranega s strani EU (Hunter, 2000: 42).

V zgodnjih 90-ih letih, ko je Aliyev živel v rodnem Nahičevanu, je zaradi vojne v Karabahu v provinci nastala težka ekonomska situacija in potreba po vseh vrstah pomoči. Iran je tako Nahičevanu zagotavljal elektriko, hrano in drugo pomoč, zato je bil Aliyev naklonjen izboljšanju odnosov z njim. Verjel je, da bodo boljši odnosi z Iranom pomagali tudi pri želeni rešitvi problema Karabaha, in v prvih letih njegovega predsednikovanja je dejansko prišlo do izboljšanja azerbajdžansko-iranskih odnosov. V letih, ki so sledila, pa so se ti odnosi začeli krhati predvsem iz dveh razlogov. Prvi je izviral iz zgodovinskih, kulturnih in političnih odnosov med državama, drugi pa iz vpliva mednarodnih in regionalnih politik. V okviru slednjega je bilo predvsem ameriško nasprotovanje večji vlogi Irana na Transkavkazu ter tesnejši odnosi med Azerbajdžanom in Izraelom, ki je prav tako nasprotoval večji vlogi Irana na območju. Kljub temu da je Heydar Aliyev začel svoje predsednikovanje z namenom

²⁰ Litoralne države Kaspijskega morja se namreč še vedno trudijo doseči sporazum o njegovi razdelitvi. Maja 2003 so Azerbajdžan, Rusija in Kazahstan sicer podpisale trilateralni sporazum in postavile meje, vendar Iran in Turkmenistan ne priznavata do sedaj sprejetih mejnih sporazumov. Težavo predstavlja tudi sama klasifikacija, saj ni skupnega dogovora o tem, ali je Kaspijsko jezero ali Kaspijsko morje, kar pa je ključnega pomena za pomorsko jurisdikcijo. Kot morje spada namreč pod Konvencijo OZN o zakonu o morju iz leta 1982, s tem pod mednarodni legalni režim o morskem prostoru. Če pa se litoralne države ne dogovorijo o statusu morja, je lahko klasificirano kot jezero in pade pod popolno suverenost države kot del njenega ozemlja (Donaldson, 2004: 48-49).

izboljšanja odnosov z Iranom, so ti ostali napeti (Hunter, 2000: 41–42). Novi azerbajdžanski predsednik Ilham Aliyev pa je januarja letos obiskal Teheran, kar sta obe državi videli kot točko preobrata v odnosih med tema dvema državama. Vendar prav trud izboljšanja odnosov z Iranom kaže na trenutno šibkost Aliyevskega režima (Vatanka, 2005: 5).

Predsednik Elčibej je imel s Turčijo tesne odnose, znan pa je bil tudi po svoji ekstremno proturški drži. Prav zaradi tega je bila njegova odstavitev z oblasti za Ankaro hud udarec in je bila sprva sovražno nastrojena do nove vlade. Ko pa je spoznala, da Elčibejeva vrnitev na oblast ni preveč verjetna, je vseeno spremenila svoje stališče, saj si je tudi Aliyev prizadeval pridobiti turško zaveznitvo. Razlogi za to so bili podpora Turčiji in sodelovanje med državama s strani velikega števila Azerbajdžancev, dobri odnosi s Turčijo so bili pomembni pri nastopu proti Rusiji in Iranu, Aliyev pa se je zavedal tudi dejstva, da so dobri odnosi s Turčijo kot pomembno zahodno zaveznico in članico Nata ključni za vzdrževanje dobrih vezi z Zahodom (Hunter, 2000: 42–43).

Od osamosvojitve dalje sta imela Gruzija in Azerbajdžan dobre odnose, saj sta imela podobne probleme, vključno z etničnim separatizmom, agresivno rusko politiko ter šibkimi demokratičnimi institucijami. Odnosi so se izboljšali predvsem med predsednikovanjem Ševardnadzeja in Heydarja Aliyeva, h krepitvi ekonomskih, političnih in kulturnih vezi pa je veliko prispevala tudi gradnja naftovoda BTC. Ob koncu leta 2004 pa so se odnosi med Gruzijo in Azerbajdžanom nekoliko poslabšali. Razlog za to je bila zamenjava oblasti v Gruziji, Ilham Aliyev je namreč podpiral Ševardnadzeja, uboj neke Azerbajdžanke v regiji Kvemo Kartli, transportna kriza, zamuda pri gradnji naftovoda BTC ter ostrejši dialog med državama (Valiyev in Valiyev, 2005).

Od pomladi 2004 dalje so Azerbajdžanci v Gruziji protestirali proti njihovem zatiranju in so trdili, da gruzinska vlada favorizira etnične Gruzince glede privatiziranja zemlje. Sami naj bi ostali brez zemlje in bi bili nato prisiljeni jo najeti od gruzinskih kmetov po višjih cenah. Ker je bil ta problem ignoriran, je v začetku decembra prišlo do prelivanja krvi. Ubita je bila ena oseba, več drugih pa ranjenih. Posledično je to vodilo do transportne krize med državama, saj je Azerbajdžan uvedel omejitev transporta tovora v Gruzijo preko Azerbajdžana. Ta problem naj bi s rešil, ko bo Baku prepričan, da ta tovor ni namenjen v Armenijo (ibidem).

Med Azerbajdžanci velja mnenje, da je do problemov z azerbajdžansko manjšino v Gruziji prišlo z nastopom Saakašvilijevega predsednikovanja oz. naj bi se z njimi soočali že v času Gamsakhurdije. Vendar pa sta si obe državi zatiskali oči pred tem. V času Ševardnadzejevega režima so bile pravice Azerbajdžancev omejene, ker pa so se bali vladne

represije in ker je Aliyeva vlada ignorirala njihove interese, si niso upali uveljavljati svojih državljanskih pravic. Saakašvili pa jim je obljubil izboljšanje življenja in po tem incidentu odpoklical guvernerja te regije, kar kaže na to, da se sedanja gruzinska vlada trudi izgraditi pravo civilno družbo. Ker se Saakašvili trudi rešiti ta problem, azerbajdžanska manjšina podpira nov režim, čeprav je stopnja njihove integracije v gruzinsko družbo še vedno nizka. Protikorupcijska kampanja, ki se izvaja v regiji Kvemo Kartli, ni neposredno usmerjena na azerbajdžansko manjšino, čeprav je večina tihotapcev pripadnikov prav te manjšine. Prejšnja vlada je celo desetletje ignorirala tihotapljenje čez mejo, saj je imela koristi od tega, ta kampanja pa prizadane tudi nekatere politične kroge, ki trdijo, da je azerbajdžanska manjšina diskriminirana z namenom, da bi diskreditirali Saakašvilijevo vlado (ibidem).

Te napetosti med Gruzijo in Azerbajdžanom sicer ne bodo ogrozile odnosov med njima, bo pa izpostavitve teh problemov pomagala azerbajdžanski manjšini, da se bo popolnoma integrirala v gruzinsko družbo, ki postaja vse bolj demokratična. Transportna kriza je prizadela tako Gruzijo kot Azerbajdžan, finančno sicer bolj malo, vendar pa je pokazala drugim državam, da je transportni koridor preko Azerbajdžana in Gruzije do Evrope lahko nezanesljiv (ibidem).

5.2 Separatistične pokrajine: Gorski Karabah, Južna Osetija in Abhazija

V primerjavi z vladami v Erevanu, Bakuju in Tbilisiju imajo vlade v nepriznanih republikah Gorskem Karabahu, Južni Osetiji in Abhaziji zelo omejene možnosti pri uresničevanju svojih zunanjepolitičnih ciljev. Mednarodno priznanje njihove neodvisnosti je cilj, ki ga niso še opustili, vendar je jasno, da morda nikoli ne bo dosežen. Ker svojih interesov ne morejo promovirati preko normalnih diplomatskih poti, se poslužujejo mednarodnih forumov, ki so bili ustanovljeni za pogajanja v konfliktih na teh območjih, predvsem z namenom, da lahko izrazijo svoje mnenje ter nasprotujejo Bakuju in Tbilisiju. Prav zaradi omejenega dostopa do mednarodnega sistema, ki naj bi podpiral državno suverenost in teritorialno integriteto, je mogoče neizogibno, da se zdijo ti secesionisti izolirani in so smatrani kot trdovratni in neracionalni. Vendar pa ta izoliranost in šibkost ne sme prikriti njihovega uspeha pri nenehnem iskanju podpore pri pomembnih zunanjih privržencih. Armenci v Gorskem Karabahu imajo namreč močno podporo v Erevanu, saj izhaja armenski predsednik Robert Kočarjan prav iz Karabaha, Abhazijci vzdržujejo dobre odnose in dobivajo podporo iz Moskve, Južnoosetijci pa so tesno povezani s Severno Osetijo. Čeprav so

secesionisti malo zastopani v mednarodni skupnosti, pa znajo dobro izkoristiti tiste zunanje povezave, ki jih imajo (Herzig, 1999: 102).

5.3 Rusija

V teku »velike igre« devetnajstega stoletja med VB in Rusijo je slednja pridobila nadzor tako nad Kavkazom kot Srednjo Azijo ter ga obdržala skozi celotno obdobje SZ. Po razpadu le-te in po nastanku samostojnih držav je Moskva hotela ohraniti svoj vpliv v regiji, zato je izkoristila priložnost ter v konfliktu v Gorskem Karabahu podprla Armenijo (Forsythe, 1996: 13–14). Prav odvisnost Armenije od ruske pomoči ji je omogočila izvajati pritisk nad Erevanom. Vendar pa postaja položaj Rusije čedalje šibkejši. Delno je to posledica samega razpada SZ ter posledično omogočen dostop drugim akterjem v regijo, predvsem pa ruska moč slabi zaradi političnih in ekonomskih težav, s katerimi se spopada. Njeno nadaljnje umikanje iz regije pa bi lahko imelo tudi negativne posledice, saj bi se ustvaril nekakšen politični vakuum, ki bi lahko vodil h kaosu in nestabilnosti. To se je pokazalo že ob razpadu SZ, ko so v novih državah izbruhnili številni nemiri, npr. v Gruziji. Ravno pravšnje sodelovanje z Rusijo pa bi lahko pomagalo rešiti probleme, povezane s konflikti. In ker bo Rusija ohranila oz. se trudila ohraniti svoj vpliv v regiji, bosta tudi regionalni mir in stabilnost delno ostala v njenih rokah (Aydin, 2000: 36).

Poleg geostrateških interesov ima Rusija dva glavna razloga za vmešavanje na Kavkazu. Prvi je zaščita Rusov v regiji, drugi pa ohranitev dostopa do pomembnih virov, predvsem nafte in zemeljskega plina. Rusija ima jasne politične in ekonomske težave in prav to je spodkopalo njeno učinkovitost pri varovanju svojih interesov (Aydin, 2000: 37). V tekmi za dominacijo v kavkaški regiji vidi dva glavna nasprotnika, in sicer Turčijo in ZDA. Že od nastanka kavkaških držav dalje se je v Rusiji obnovila stoletja stara percepcija Turčije kot glavne nasprotnice v regiji. Eden od strahov oz. grožnja je možnost nastanka t.i. islamskega pasu, kar bi pomenilo, da bi bila Rusija obkrožena z neodvisnimi državami ali regijami z večinskim muslimanskim prebivalstvom. Drugi razlog za sumničavost Rusije proti Turčiji pa izvira že iz časov hladne vojne ter turškega članstva v Natu. Kavkaz se je namreč nahajal na južnem robu Varšavskega pakta, kjer je SZ mejila na Natovo članico Turčijo. Kljub koncu hladne vojne in novemu obdobju odnosov med Rusijo in Natom še vedno ostaja v Rusiji strah, da bi umik njihove vojske iz regije neizogibno vodil v ustanovitev Natovih baz na tem območju (Zelkina, Anna v *Turkey and the Southern Caucasus*, 2002: 52–54).

Z dejstvom, da kavkaška regija ni več pod njenim vplivom, se je Rusija kar težko sprijaznila. Pod predsednikom Borisom Jelcinom si je prizadevala ohranjati svojo premoč, toda z omejenimi vojaškimi in ekonomskimi resursi je imela, razen grožnje z večjo nestabilnostjo brez ruskega vpliva, kaj malo ponuditi Kavkazu. Moskva je nasprotovala vplivu ZDA na območju, ki ga je smatrala za svoje dvorišče in je države, ki so ubrale svojo pot, kaznovala vojaško in ekonomsko. Primer je vojna med Gruzijo in Abhazijo leta 1992, ko naj bi Moskva podpirala Abhazijce in jim celo pošiljala na pomoč čečenske vojake. Odnosi med Rusijo in Gruzijo so se od druge čečenske vojne²¹ dalje slabšali in skozi leta je Rusija močno povečala pritiske nad Gruzijo, ker naj bi ta sodelovala s Čečeni. Ob začetku druge vojne med Rusijo in Čečenijo je Gruzija sprejela tisoče čečenskih beguncev in jih nastanila v obmejno regijo v soteski Pankisi, kjer so Kistini, gruzinski državljani čečenskega porekla, živeli že desetletja. Ker pa Ševardnadze iz strahu, da bi v vojno potegnili tudi Gruzijo, leta 1999 ni dal Jelcinu dovoljenja za uporabo baz v Gruziji, iz katerih bi lahko napadali Čečene, je Rusija začela izvajati ogromne politične in ekonomske pritiske nad Gruzijo. Uvedla je režim viz, sredi zime je odrezala dobavo plina, obenem pa jih stalno obtoževala skrivanja čečenskih upornikov (Baran, 2002: 3–5). Po zamenjavi oblasti na volitvah leta 2003, ko je prišla na oblast prozahodna opozicija, se je v Rusiji pojavil strah pred izgubo vpliva v regiji. To pa je vodilo v dodatno in odprto rusko podporo separatističnim režimom v Abhaziji, Južni Osetiji ter adžarskemu voditelju Abashidzeju (Ismailzade, 2003).

V nasprotju z Gruzijo so se odnosi med Rusijo in Azerbajdžanom skozi leta izboljšali. Mislili so, da bo predsednik Heydar Aliyev kot bivši član Komiteja državne varnosti (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti – KGB) držal Azerbajdžan blizu Rusije, vendar je usmeril prihodnost svoje države na Zahod. Tako so bili odnosi med državama v letih Jelcinove oblasti napeti, sedanji predsednik Putin pa je bolj pragmatičen in je Azerbajdžanu ponudil sodelovanje na ekonomskem in varnostnem področju, kar je Aliyev tudi sprejel. Voditelja sta se dogovorila o sodelovanju ruskih in azerbajdžanskih obveščevalnih služb, pogovori pa so stekli tudi o možnosti ruske uporabe radarske postaje v azerbajdžanski Gabali. To je vodilo tako k boljšemu ekonomskemu sodelovanju kot tudi k zmanjšanju napetosti med državama (Baran, 2002: 5).

²¹ Prva čečenska vojna je potekala med leti 1994 in 1996, druga čečenska vojna pa se je začela leta 1999 (Baran, 2002: 4).

Po tragičnem terorističnem napadu v ruskem Beslanu²² so se odnosi med Rusijo in Azerbajdžanom nekoliko poslabšali. Čeprav je bil ta eden prvih, ki je obsodil napad in ponudil humanitarno pomoč, se je Rusija odločila poostriži mejni režim ter odpovedati več poletov med državama. Dejanje je utemeljila z nujnostjo boja proti mednarodnemu terorizmu ter poostritvijo mejne varnosti, podobno je storila že na meji z Gruzijo. Ilegalne migracije in tihotapljenje čez mejo sta v zadnjem desetletju postala za Rusijo eden največjih problemov, ni pa še jasno, kako bo zaprtje meje pomagalo izboljšati situacijo. Ta rešitev bi lahko imela ravno nasproten učinek, saj naj bi preprodajalci znali najti pot čez mejo s pomočjo skorumpiranih mejnih uslužbencev. Prav to pa je glavni razlog, da je tihotapljenje ob ruski meji tako cvetelo, kar pa Rusija noče razumeti. Baku se sicer pretvarja, da poostreni mejni režim ne moti vlade, dejansko pa trpi ekonomija. Strožji režim na meji je že vplival na zvišanje cen dobrin uvoženih iz Rusije, odpoved poletov pa je povečala uporabo železnice oz. jo preobremenila. Vendar pa se taka dejanja Moskve v boju proti terorizmu niso zgodila prvič. Leta 1994, po začetku prve čečenske vojne, je Rusija zaprla mejo z Gruzijo in Azerbajdžanom, saj naj bi oskrbovali čečenske teroriste, kar pa sta obe večkrat zanikali. Ta t.i. varnostna merila se dogajajo paralelno z ustrahovanjem in umori etničnih Azerbajdžancev v ruskih mestih. Predvsem v Moskvi postaja stanje neznosno, kjer so Azerbajdžanci in ostali Kavkazijci tarča napadov skinheadov in neofašistov. Njihov namen je očistiti Rusijo tujcev, s svojimi terorističnimi dejanji pa širijo tudi rasno in etnično sovraštvo (Ismailzade, 2004a).

Od treh kavkaških držav je Armenija razvila najtesnejše odnose z Rusijo in je edina, ki je vojaško povezana z njo tudi iz pragmatičnih razlogov (Baran, 2002: 5). Prav vojaška prisotnost Rusije v Armeniji deloma zagotavlja uresničitev ruskih strateških ciljev na Južnem Kavkazu. Velika armenska skupnost v ZDA ima sicer velike sposobnosti lobiranja, vendar zaradi trajajočih sovražnosti s Turčijo in Azerbajdžanom, ki sta za ZDA strateško bolj pomembna kot Armenija, se je ta obrnila na Rusijo, da ji zagotavlja varnost (McCarthy, 2000: 23).

²² Beslan je severnoosetijsko mesto, kjer so lani na prvi šolski dan oboroženi ugrabitelji v tamkajšnji največji šoli zajeli več kot tisoč otrok, njihovih sorodnikov in učiteljev. Med kaotičnim reševanjem je umrlo preko tristo ljudi (Čibej, 2004a).

5.4 Turčija

Turčija kot ruski rival v regiji predstavlja eno najmočnejših vojaških sil v neposredni bližini Kavkaza. Dogodki, ki so se odvijali od leta 1991 naprej, so vodili Ankaru, da je oblikovala ambiciozno politiko širjenja svojih interesov in stabiliziranja regije, skupaj s preprečevanjem ponovne prevlade Rusije (Blank, 1998: 15). Prav neposredna bližina s Kavkazom, mik kaspijske nafte ter potreba po njenem transportu na zahodne trge so za Turčijo predstavljali spodbudo, da se bolj vključi v dogajanje v regiji, zato je tudi kmalu po osamosvojitvi kavkaških držav usmerila svojo pozornost nanje, predvsem na Azerbajdžan (Aydin, 2000: 39). Turčija namreč smatra Azerbajdžan za svojega naravnega zaveznika, zato je znatno povečala trgovino in investicije v tej državi, si prizadevala, da bi naftovodi z azerbajdžansko nafto potekali preko njenega ozemlja ter podpisala več varnostnih sporazumov ter protokolov o urjenju z Bakujem. Cilj te politike je pomagati Bakuju pri nasprotovanju Rusiji in pokazala se je kot uspešna. Turčija je namreč videla priložnost za preureditev regionalnega statusa quo nasproti Rusiji in pomaga Azerbajdžanu v največji meri, vendar pa ji njena relativna vojaška, ekonomska in politična šibkost preprečuje, da bi Rusiji odvzela vodstvo. Kar se tiče naftovodov ter neposredne podpore Bakuju, se Turčija zanaša predvsem na Washington (Blank, 1998: 15). Turki so tudi želeli, da bi Azerbajdžan sprejel turški sekularni muslimanski demokratični model vladanja namesto bolj konzervativne iranske inačice. Takratni azerbajdžanski proturški predsednik Abulfaz Elčibej je večkrat poudarjal, da so Turki in Azerbajdžanci en narod v dveh različnih državah, zato je bila Turčija precej zaskrbljena, ko je bil ta odstavljen in je postal nov predsednik bivši član KGB Heydar Aliyev. Obstajala so celo namigovanja, da si je Turčija prizadevala odstraniti Aliyeva in postaviti Elčibeja ponovno na oblast. Vendar pa so se odnosi z Aliyevim kmalu izboljšali in med državama je zraslo strateško zavezništvo, ki je temeljilo predvsem na vzhodno-zahodnem energetske in transportnem koridorju, čemur je kmalu sledilo tudi vojaško sodelovanje (Baran, 2002: 6–7).

Turško-gruzinski odnosi so bili in so pozitivni. V preteklosti je Gruzija prosila za pomoč proti Otomanom Rusijo, danes pa prejema od Turčije vojaško, ekonomsko in politično podporo. Po pridružitvi Gruzije programu Partnerstvo za mir je ta podpisala pogodbo o sodelovanju tudi s Turčijo, katera je prevzela usposabljanje gruzinskih častnikov. Državi sta veliki strateški partnerici, na kar kaže dejstvo, da je Turčija večji trgovinski gruzinski partner kot Rusija. Pomemben del partnerstva med državama pa je tudi vzhodno-zahodni energetski

koridor ter program Transportnega koridorja Evropa–Kavkaz–Srednja Azija²³ (Transport Corridor Europe–Caucasus–Central Asia – TRACECA) (Jones, 2000: 57–58).

Prav nasprotno pa se odnosi z Armenijo niso nikoli izboljšali. V vojni za Gorski Karabah je Turčija podprla Azerbajdžan ter zaprla meje z Armenijo. Oviro pri normaliziranju odnosov med državama predstavlja prav dejstvo, da Armenija še vedno zaseda okrog 20 % azerbajdžanskega ozemlja pa tudi turško nepriznanje genocida, ki je bil izvršen leta 1915 nad Armenci, ki so živeli v vzhodnem delu Turčije. Naraščajoča armenska diaspora si močno prizadeva, da bi Zahod priznal ta dogodek kot genocid, Turki pa se izgovarjajo, da so bili poboji nesrečna tragedija 1. svetovne vojne, v kateri so oboji izgubili veliko število ljudi. Nevladne organizacije se sicer trudijo stabilizirati napetosti med Armenijo in Turčijo, vendar politični odnosi konstantno nazadujejo (Baran, 2002: 7).

Nadaljnji razvoj in orientacija Turčije bosta za kavkaške države zelo pomembna, saj bi prav pridružitve Turčije EU in utrditev njenega položaja v Evropi veliko pripomogel k približanju teh treh držav Evropi, kar je tudi njihov cilj v prihodnosti (Bžežinski, 2001: 141).

5.5 Iran

V dogajanje v kavkaški regiji je bil Iran manj vpleten, saj se je v preteklosti boril z Rusijo za nadzor nad Kavkazom in Kaspijskim morjem, njuno vsakršno zaveznitvo pa je bilo kratkotrajno (Baran, 2002: 5). Širjenje njegovega vpliva so preprečevali predvsem naslednji dejavniki: večinsko šiitsko prebivalstvo, medtem ko je večina muslimanov na Kavkazu sunitov; njegov jasen teokratski karakter, ki je za regionalne posvetne voditelje nesprejemljiv ter politika konfrontacije z Zahodom, h kateremu pa se nove kavkaške države obračajo s prošnjo za pomoč in podporo. V zadnjih letih pa se vloga Irana povečuje, saj se trudi imeti pozitivno vlogo v regiji in je zelo pazljiv, da s svojo revolucionarno retoriko ne daje vtisa, da hoče destabilizirati regijo (Aydin, 2000: 41).

Iranski interesi na Kavkazu so zanj vitalnega pomena, saj si predvsem prizadeva preprečiti, da bi azerbajdžanski nacionalizem razvnel iredentistično gibanje v severnem Iranu. Prav tako pa se trudi, da bi z izkoriščanjem in transportom kaspijskih naravnih virov kar

²³ TRACECA je program EU, ki ga je leta 1993 podpisalo pet srednjeazijskih držav ter tri kavkaške države. Namen programa, ki je skladen s širšo strategijo EU na tem območju, je razviti transportni koridor na osi zahod–vzhod od Evrope čez Črno morje, Kavkaz ter Kaspijsko morje do Srednje Azije. Cilji programa so predvsem podpora politični in ekonomski neodvisnosti teh republik s povečevanjem njihove sposobnosti dostopa do evropskih in svetovnih trgov, spodbujanje nadaljnjega sodelovanja med temi državami, pritegnitev podpore mednarodnih finančnih institucij in privatnih investorjev ter povezava koridorja s transevropskimi mrežami (TRACECA – TRANsport Corridor Europe Caucasus Asia: Introduction, 2005).

največ pridobil, in si zato skupaj z Rusijo prizadeva čim bolj preprečiti nadzor in vpliv Zahoda na energetske razvoj. Kljub nestrinjanju o mnogih stvareh imata Rusija in Iran več skupnih interesov (Makarenko, 2001b: 26–27). Tako jima je skupno predvsem nestrinjanje z ameriškim vplivom v regiji ter njihovim poskusom diktiranja ruske in iranske politike. Iran prav zato vidi Rusijo kot pot, ki vodi iz mednarodne osamitve, medtem ko se Moskva zaveda prednosti povezovanja z regionalno silo, ki je izven ameriške sfere vplivanja (Blank, 1998: 15).

V zgodnjih devetdesetih letih je Teheran skušal vsiliti svojo vizijo Azerbajdžana ter videl možnost sklenitve zavezništva s tem kavkaškim narodom, saj so državljani obeh držav šiitski muslimani, zanimivo pa je tudi dejstvo, da živi več Azerbajdžancev v Iranu (15–25 milijonov) kot v samem Azerbajdžanu (okrog 7 milijonov). Skupna dediščina pa je med narodom povzročila več konfliktov kot pa sodelovanja. Z iranskim zavezništvom z Armenijo v sporu o Gorskem Karabahu so bile uničene vse možnosti za pozitiven odnos med državama (Baran, 2002: 6).

V regiji je Iran imel nekaj vpliva le na Armenijo, kar je na prvi pogled precej nenavadno glede na to, da je Iran muslimanski, Armenija pa krščanska. Skupno točko sta državi našli v armenskem strahu ter iranskem nasprotovanju širjenja turške moči in vpliva v regiji. Ko pa je Iran spoznal, da bo Azerbajdžan v bližnji prihodnosti postal tekmeč za naftne trge ter da bo podprl projekt naftovodov čez turško ozemlje za izvoz svoje nafte, je postala njegova podpora Armenije še bolj izrazita. S turško privolitvijo na azerbajdžansko blokado Armenije ter s problemi z Gruzijo, v kateri se je odvijala državljanska vojna, je Armenija spoznala, da je Iran njena edina kopenska povezava z zunanjim svetom (Aydin, 2000: 42).

5.6 Izvenregijski akterji

Kavkaška regija je za Zahod pomembna zaradi njenega strateškega položaja na periferiji jugovzhodne Evrope, obdana z Rusijo, Bližnjim vzhodom ter Srednjo Azijo. Prav ta položaj je za Zahod pomemben pri promoviranju miru, varnosti in stabilnosti na Južnem Kavkazu ter pri preprečevanju dominacije katere od držav v regiji ali prodiranja protizahodnih ideologij na to območje (Herzig, 1999: 114–115). Stabilnost Kavkaza je za Zahod, predvsem pa za ZDA zelo pomembna iz več razlogov: nestabilnost namreč omogoča delovanje in razvoj terorističnih skupin, ki so večkrat usmerjene globalno in protiameriško, s čimer je povezana tudi trgovina z mamili preko te regije na zahod, ki ji zagotavlja tudi največ podpore; območje Kavkaza in Srednje Azije postaja vitalno za nemoten dostop do energije; regionalni konflikti

pa lahko prerastejo v spopad večjih sil, ki bi vplival na varnost ZDA in njenih zaveznic (Cornell, 2000).

Drugi pomemben interes, ki ga ima Zahod v regiji, izvira iz naftnih zalog v Kaspijskem bazenu. Tu so v ospredju predvsem komercialni interesi pri razvoju energetskih virov in varnost pri izvozu le-teh na zahodne trge. Pomen energetskega dejavnika se konstantno povečuje že od konca leta 1994, ko je bil narejen večji korak s prvimi investicijami Zahoda v Azerbajdžan. Z vedno večjim vmešavanjem v naftni razvoj se je povečala tudi potreba po regionalni stabilnosti in izključitvi zunanje dominacije, da bi se nafta lahko varno izvažala. Zahod vidi te svoje strateške in ekonomske interese kot medsebojno komplementarne, obenem pa skladne z interesi kavkaških držav (Herzig, 1999: 114–115).

Ameriški in evropski politiki se strinjajo, da je najboljši način za zagotovitev teh interesov podpora pri samostojnosti kavkaških držav, pomoč pri iskanju miroljubnih rešitev konfliktov, promocija političnih, ekonomskih in vojaških reform ter vzpodbuda pri integraciji teh držav v mednarodno skupnost, predvsem v evropske in evroatlantske skupnosti. Pri tem naj bi bil naftni razvoj *positive-sum game*, kjer bi vse strani imele korist od naftnega bogastva. Tako ZDA kot posamezne države EU so v regijo investirale večje vsote denarja²⁴ v obliki humanitarne pomoči, tehnične pomoči pri razvoju marketinške ekonomije, demokracije, civilne družbe ter človekovih pravic in v obliki kreditov za podporo vladnim proračunom. Zahodne države pa so tudi podpirale in sodelovale pri mediacijah mednarodne skupnosti (pod okriljem OZN in OVSE) v konfliktih na Kavkazu ter uporabile Natov program Partnerstvo za mir²⁵ pri vzpodbujanju vojaških reform (Herzig, 1999: 115).

5.6.1 ZDA

Skrb za dostop do globalnih naravnih virov je že dolgo pomembna tema v ameriški varnostni politiki. V devetdesetih letih 19. stoletja je kapitan Alfred Thayer Mahan pridobil podporo za svoje argumente o tem, da ZDA potrebujejo veliko mornarico, ki bo sposobna zavarovati status države kot globalne trgovinske sile. Ta perspektiva je oblikovala tudi

²⁴ EU je med letoma 2002 in 2004 namenila programom pomoči kavkaškim državam, predvsem programu TRACECA, okoljevarstvenemu programu ter programu preprečevanja tihotapljenja drog, 24 milijonov € (MacFarlane, 2004: 127–128).

²⁵ Kljub temu da so se vse tri južnokavkaške države pridružile programu Partnerstvo za mir že leta 1994, je vloga Nata ostala omejena le na svetovanje pri urjenju, demokratično kontrolo nad vojsko ter na pomoč pri obrambnih proračunih in načrtovanju (Vatanka in Trifonov, 2004: 28). Vendar pa je ta program vseeno zagotovil ogrodje, ki omogoča tem državam sodelovanje v številnih vojaških vajah ter pobudah za urjenje vojaškega osebja. Predvsem Gruzija in Azerbajdžan pa skušata s pomočjo programa Partnerstvo za mir preusmeriti svoje varnostne interese k zahodnim državam in se rešiti odvisnosti od Rusije (Herzig, 1999: 51–52).

geopolitično mišljenje predsednikov Theodora Roosevelta ter Franklina Delano Roosevelta. V obdobju med hladno vojno so bili naravni vir pogosto podrejeni politični in ideološki dimenziji ameriško-sovjetskega rivalstva, zato pridobiva danes zavarovanje dostopa do le-teh ponovno osrednje mesto v ameriškem varnostnem načrtovanju (Klare, 2001b: 50–51).

Čeprav so ameriški politiki ob vsaki priložnosti zanikali kakršnekoli imperialistične težnje na Kavkazu, sta Iran in Rusija razumela ameriško politiko v regiji ravno nasprotno. V začetku devetdesetih let ZDA še niso imele jasne politike na Kavkazu, tudi zato ker večina politikov in raziskovalcev niti ni poznala regije. V zadnjem času pa so ameriško politiko do Kavkaza oblikovali trije dejavniki, in sicer nafta, demokracija in politična stabilnost oz. razvoj vzhodno–zahodnega energetskega transportnega koridorja, krepitev regionalnih ekonomskih in političnih mehanizmov ter zagotavljanje pomoči pri reševanju konfliktov (Baran, 2002: 2–3). Prav vedno večje zavedanje o bogatih zalogah naravnih virov v Kaspijskem morju ter regionalni konflikti so postopoma privedli do aktivnejše vloge ZDA v zadnjih letih na Kavkazu. Za ameriško vmešavanje pa obstajajo tudi drugi geostrateški in geoekonomski razlogi, kot npr. omejevanje iranskega vpliva v regiji ter podpiranje ameriških poslovnih interesov in strateških načrtov. Skrbi pa jih tudi možnost proliferacije orožja za množično uničevanje (Aydin, 2000: 44).

Od sredine devetdesetih let naprej je ameriška politika podpirala kaspijske naftovode, še posebej pa vzhodno–zahodni energetski koridor. S tem je Washington želel doseči širše zunanjepolitične cilje, in sicer konsolidirati neodvisnost in prosperiteto novih kaspijskih držav, podpirati regionalno sodelovanje, večati svetovno energetske varnost s prostim pretokom kaspijske nafte in plina na svetovne trge ter omogočati možnosti investiranja družbam iz ZDA in drugih držav. Da bi dosegli te cilje so, ZDA tesno sodelovale z Azerbajdžanom, Gruzijo in Turčijo, predvsem pri razvoju vzhodno–zahodnega transportnega koridorja, kar je pomenilo dodatne ne-ruske in ne-iranske naftovode za transport kaspijske energije na svetovne trge. Naftovod BTC in plinovod Shah-Deniz bi tako razbila ruski monopol nad transportnimi kaspijskimi potmi, čeprav ZDA smatrajo svojo politiko kot protimonopolistično in ne proti-rusko (Baran, 2002: 2–3).

Demokracijo in tržne principe so ZDA aktivno promovirale s pomočjo programov Agencije za mednarodni razvoj. Večina pomoči je bila humanitarne narave, ki pa se je s spreminjajočimi se potrebami regije začela bolj osredotočati na ekonomsko pomoč ter pomoč pri demokratizaciji. Vendar *Freedom Support Act* prepoveduje neposredno ameriško pomoč Azerbajdžanu, izjema je humanitarna pomoč ter pomoč pri neširitvenih in razoroževalnih

programih. Nekaj denarja so lahko donirali le za izgrajevanje demokracije ter trgovinski razvoj (Baran, 2002: 3).

V ameriški politiki na Kavkazu je tako najpomembnejše povečanje dostopa potrošnikov do energetske rezerv, onemogočenje Iranu kakršenkoli vpliv na izkoriščanje, transport, razvoj in trženje naftnih zalog ter preprečitev, da bi katerakoli država imela monopol nad tamkajšnjo energetske zalogo. Slednji vidik se nanaša predvsem na Rusijo. Uradno se ameriška politika trudi povečati sposobnost kavkaških držav pri pridobivanju in transportu nafte ter s tem zagotoviti dostop ameriškim energetskim in drugim podjetjem, ki želijo investirati v te države. Trudi pa se tudi skrbeti, da se v regiji izvršujejo izpogajani dogovori v vojnah, ter oblikovati stabilne in demokratične vlade kot temeljni cilj teh procesov. Želja po razbitju ruskega monopola, širjenje ameriških investicij ter podpora tamkajšnjim vladam nakazujejo podobnost novi in posodobljeni obliki dolarske diplomacije. Uradna ameriška politika sicer podpira integracijo Rusije v globalni ekonomski in politični sistem ter poudarja, da ni njen cilj razdelitev regije na sfere vplivanja ali izključitev Rusije, temveč najti rešitev, ki bo najboljša za vse, vendar pa se glede na regionalne razmere, mentaliteto tamkajšnjih ljudi ter dejansko ameriško politiko zdi, da je ta pogled napačno umeščen, če ne celo naiven. Rusija namreč težko sprejema to stališče, saj mora po mnenju ruskih elit transkaspjska regija ostati kot ekskluzivna sfera ruskega vpliva (Blank, 1998: 17).

V razvoju energetske zalog Kaspjskega bazena vidijo ZDA strateški interes. Zaradi nenehnega tveganja konfliktov v Perzijskem zalivu si Washington prizadeva, da bi Kaspjski bazen postal alternativni vir energije, ki bi pokrila potrebe Zahoda, če bi bila prekinjena dobava nafte iz Zaliva. Tako politiko so ZDA predstavile že leta 1997, ko se je takratni predsednik Bill Clinton pogovarjal s Heydarjem Aliyevim o ameriškem sodelovanju pri izkoriščanju velikih energetske zalog Azerbajdžana ter mu obljubil veliko podporo pri prodaji njihove nafte na Zahod. Kaspjske energetske zaloge so bile definirane kot varnostni interes ZDA in naj bi jih branili tudi s silo, če bi bilo potrebno (Klare, 2001a: 3–4).

5. ZAKLJUČEK IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Pojem geopolitika prvič uporabi Rudolf Kjellen na začetku 20. stoletja, sicer pa ima geopolitika globlje korenine. Z razvojem merkantilizma in kolonializma, ki sta na prehodu iz 19. v 20. stoletje dobila svetovno razsežnost, se je namreč razvil tudi interes po celovitejšem razumevanju globalnih političnih razvojnih procesov in politične strukture sveta. V tem času sta se s temi vprašanji med drugimi ukvarjala zlasti Alfred T. Mahan in Halford J. Mackinder, ki ju lahko smatramo kot utemeljitelja te vede. Zanimanje za geopolitiko je v prvih letih 20. stoletja vedno bolj naraščalo, obenem pa je naraščalo tudi zanimanje za porazdelitev virov surovin. Takrat se je uveljavilo tudi stališče, da so določene države primorane voditi določene vrste politiko zaradi svoje geografske lege, kar je posledično privedlo do prve svetovne vojne. Po njej je bila geopolitika zelo popularna in geopolitične šole so nastajale povsod na Zahodu, vodilni na tem področju pa so bili nemški strokovnjaki. Po drugi svetovni vojni je bila geopolitika kot veda ali način razmišljanja prepovedana, očitali so ji namreč navdihovanje nacističnih teorij, ponovno pa se začne pojavljati od šestdesetih let naprej, medtem ko začetek devetdesetih let predstavlja pravo eksplozijo zanimanja zanjo.

Enotna definicija geopolitike sicer ne obstaja, je pa največkrat opredeljena kot veda, ki preučuje odnos med prostorom in politiko, oz. kot veda, ki se ukvarja s politično vrednostjo geografskega prostora in vsemi njegovimi elementi. Zanimajo jo tako interesi in cilji kot tudi moč in sposobnost nekega političnega subjekta v odnosu do drugih političnih subjektov, ki delujejo na istem ozemlju. Politični subjekti, najpogosteje države, se navadno trudijo imeti in ohranjati čim boljše odnose tako s sosednjimi kot tudi drugimi državami, saj postaja v času globalizacije povezovanje med državami, tako na ekonomskem kot tudi na varnostnem idr. področjih, vse bolj pomembno. Npr. tudi grožnje varnosti postajajo vse bolj globalne, predvsem terorizem in okoljske grožnje, pri čemer bi bilo zoperstavljanje le-tem ene same države le malo uspešno. Prav na podlagi zaznavanja groženj varnosti ter odnosov z drugimi državami neka država oblikuje nacionalnovarnostni sistem, katerega naloga je zaščita samega ozemlja ter prebivalstva države, obenem pa ima pomembno vlogo tudi pri zaščiti nacionalnih interesov. Pogosto se zgodi, da pridejo interesi večih držav na nekem prostoru, še posebej če je ta manjši, do kolizije oz. napetih odnosov med državami, kar lahko privede tudi do grožnje njihovi varnosti. Pri tem je pomembno tudi samo pojmovanje nacionalne varnosti. Nekatere države, primer so predvsem ZDA, namreč z nacionalno varnostjo razumejo tudi nemoten dostop do energetskih virov in grožnjo le-temu smatrajo kot grožnjo njihovi nacionalni

varnosti in ker so jo pripravljene braniti tudi s silo, lahko to privede do oboroženih konfliktov. Potreba po varnosti je ena najpomembnejših potreb ne le vsake države, temveč tudi vsakega posameznika, zato se države trudijo za čim boljše odnose z drugimi ter se z njimi povezujejo tudi zato, da bi si zagotovile večjo varnost in posledično nemoten razvoj. Ker se geopolitika tako ukvarja tudi z odnosi med državami, pri katerih ima varnost pomembno vlogo, je potemtakem varnost pomemben element tudi v okviru preučevanja geopolitike.

Z razpadom SZ so na območju Južnega Kavkaza nastale tri nove samostojne države, ki so že takoj na začetku svojega obstoja postale predmet geopolitičnih kalkulacij. Zaradi strateškega pomena tega območja, ki je veljal že v zgodovini kot pomembno prehodno območje, ločnica med Vzhodom in Zahodom ter območje s pomembnimi zalogami energetskih virov, se je v razvoj Armenije, Gruzije in Azerbajdžana vpletlo kar nekaj akterjev. Najprej so bile to sosednje, ki smatrajo ta prostor kot svoje »dvorišče«, predvsem Rusija, nato pa še zahodne države, najprej zaradi etničnih konfliktov, ki so izbruhnili v začetku devetdesetih let, predvsem pa zaradi energetskih virov v Kaspiskem morju. Rivalstvo za energetske vire skupaj z regionalnimi konflikti ter poskusi mednarodne skupnosti, da zagotovi mir, postavlja Južni Kavkaz v položaj regije velikih geopolitičnih interesov, kar pa skriva različne grožnje ne le regionalnemu, temveč tudi širšemu svetovnemu miru in varnosti.

Kavkaške države so v obdobju svoje samostojnosti sicer že veliko dosegle, vendar se še vedno spopadajo s težavami, ki spodkopavajo njihovo notranjo enotnost. Vse tri države so predsedniške republike, njihova politična kultura je še nizka in v takih državah pomeni dostop do politične moči vse. To lahko privede do avtoritarne vladavine in vprašljivega izvajanja predsedniške oblasti, posledično pa do korupcije na vseh nivojih, slabega ekonomskega razvoja ali nazadovanja, nezadovoljstva državljanov ter tudi nasilja. Etnični konflikti na tem območju še niso končani, temveč ostajajo le zamrznjeni, obenem pa je v treh kavkaških državah tudi več drugih narodov, ki se ne strinjajo z odnosom nacionalne vlade do njih in si želijo večjih pravic oz. nekateri tudi avtonomijo, npr. Lezgini. Nacionalne vlade nimajo posluha za separatistične težnje teh narodov, ohraniti namreč skušajo svojo teritorialno integriteto, saj se zavedajo, da če bi popustili zahtevam le ene separatistične pokrajine, bi imelo to najverjetneje »domino efekt« tudi v drugih in to bi ogrozilo takratno politično oblast, morebiti pa tudi sam obstoj države. Ker nacionalne vlade vztrajajo pri svojem, separatistični narodi pa pri svoji pravici do samoodločbe, ni verjetno, da bodo ta vprašanja, kljub trudem različnih pobud, npr. Parlamentarne pobude za Južni Kavkaz, rešena v bližnji prihodnosti.

Pomemben dejavnik, ki lahko ogrozi mir in varnost, pa so tudi naftovodi in plinovodi za izvoz energetskih virov na svetovne trge. V današnji svetovni ekonomiji pomeni predvsem

nafta strateški ekonomski vir in nadzor nad njim ali vsaj dostop do naftnih rezerv pomeni za neko državo odločilno varnostno skrb. To je znano že iz druge svetovne vojne, ko je igrala kaspjska nafta za Hitlerja pomembno vlogo, saj se je zavedal, da je brez zalog goriva zanje vojna izgubljena. Nafta in njen transport bosta lahko na Kavkazu po eni strani pognala ekonomski razvoj ter pozitivno ekonomsko sodelovanje z različnimi mednarodnimi akterji, po drugi strani pa dodatno podpihovala regionalne konflikte ter rivalstvo med velesilami. Vsaka od velesil, pa tudi manjše države, ki sodelujejo v tekmi za nadzor nad nafto ter njenimi prihodki, namreč želi zaščititi svoje interese, ki pa se večkrat križajo z interesi drugih, predvsem ameriški in iranski ter ameriški in ruski, zato obstaja možnost, da bodo nesoglasja glede izvoznih poti ter samim nadzorom nad nafto, nekega prerasla iz trenutne diplomatske retorike v kaj več, če države ne bodo sodelovale med sabo.

6.1 Verifikacija hipotez

Celotno moje delo je vodila želja bolj seznaniti se s področjem geopolitike, obenem pa z geopolitičnega vidika zelo zanimivim območjem Kavkaza. Interes za preučevanje Kavkaza in njegovih držav Armenije, Gruzije in Azerbajdžana se v svetu vedno bolj povečuje vse od razpada SZ in njihove razglasitve samostojnosti, vendar pa je pri nas to še dokaj neraziskano področje, kar posledično pomeni tudi malo dostopne relevantne literature. Skozi celotno preučevanje izbrane teme mi je to predstavljalo izziv, obenem pa motivacijo da čim bolj objektivno in jasno prikažem trenutno dogajanje na tem območju ter glavne dejavnike, ki so do tega privedli. Prikaz le-tega sem razdelila v tri sklope, ki so se mi za širši oris teme zdeli najprimernejši, vseskozi pa je moje delo vodila na začetku postavljena hipoteza *»Dosedanji razvoj Armenije, Gruzije in Azerbajdžana kot samostojnih držav je bil močno zaznamovan z interesi velesil, ostalih držav v regiji ter nekaterih mednarodnih organizacij, ki bodo imele tudi v prihodnje velik vpliv na razvoj dogodkov v kavkaških državah.«* Ker je izbrana tema diplomskega dela precej široka, sem si za lažje preučevanje postavila tudi tri dodatne in bolj specifične hipoteze, ki so mi na koncu pomagale verificirati temeljno hipotezo.

Za najlažje in celotno razumevanje trenutne situacije na Južnem Kavkazu sem najprej geografsko umestila kavkaške države ter na kratko predstavila njihov zgodovinski razvoj. Pri tem se je prva izvedena hipoteza glasila *»Geografski položaj in zgodovinski razvoj sta imela pomemben vpliv na trenutno dogajanje na območju Južnega Kavkaza.«* To območje je imelo velik pomen kot povezava med Vzhodom in Zahodom ter kot pomembno trgovinsko prehodno območje že daleč nazaj v zgodovini. Od nekdanj je bil Kavkaz privlačen za naselitev

in tako je tam nastal pester mozaik narodov z dolgo zgodovino, kulturo in tradicijo. Pomemben pečat so na tamkajšnjih ljudeh pustili nenehni boji velikih imperijev, ki so si skozi celotno zgodovino prizadevali pridobiti nadzor nad tem strateško zelo pomembnim območjem. Pri tem so ti narodi preživeli tudi več različnih, včasih tudi nasilnih, asimilacijskih pritiskov, npr. genocid izveden nad Armenci, vendar so jih prav taki dogodki oblikovali v zelo ponosne narode, ki se nenehno trudijo preživeti in se borijo za svoje pravice. Prvo izvedeno hipotezo lahko potrdim, saj so zgodovinske izkušnje narodov na tem območju dejansko pomembno vplivale na njihov razvoj, predvsem od oblikovanja novih držav Armenije, Gruzije in Azerbajdžana dalje, pa tudi na izostritev čuta nacionalne identitete ter okrepitev kohezije, ko je bila le-ta najbolj potrebna.

Nadalje me je zanimalo, kateri so tisti dejavniki, zaradi katerih je Kavkaz vse pogosteje objekt zanimanja in predmet preučevanja v svetu. Drugo izvedeno hipotezo, ki se je glasila *»Strateški položaj Kavkaza, etnični konflikti ter energetske zaloge na tem območju so dejavniki, ki narekujejo politiko zunanjih držav do Kavkaza«* lahko tudi potrdim, saj omenjeni dejavniki dejansko največ prispevajo k zanimivosti območja za ostali svet ter k oblikovanju interesov oz. politik nekaterih držav na Kavkazu. Najbolj v ospredju so energetske zaloge, v katerih predvsem zahodne naftne družbe vidijo dobiček ter alternativo bližnjevzhodnim zalogam. Ker pa morata nafta in zemeljski plin varno priti do potrošnikov, je pomembno, da naftovodi in plinovodi prečkajo ozemlja prijateljskih držav. Za mednarodno skupnost in še posebej za ZDA je bilo tako toliko bolj pomembno, da se čim prej poišče miroljubna rešitev etničnih konfliktov, ki so na Kavkazu izbruhnili v začetku devetdesetih let. V nasprotnem primeru bi namreč predstavljali veliko varnostno grožnjo obstoječi energetske infrastrukturi, ki poteka preko kavkaških držav, predvsem pa novemu naftovodu BTC, v katerega so ZDA vložile veliko truda in sredstev.

Zadnja izvedena hipoteza se je glasila *»Od interesov in nadaljnjega vmešavanja zunanjih držav in mednarodnih organizacij bo odvisna (ne)sposobnost preživetja Armenije, Gruzije in Azerbajdžana kot samostojnih držav v okviru mednarodne skupnosti«* in tudi ta se je izkazala za pravilno. Z izjemo azerbajdžanskih energetskih zalog ter svojega strateškega položaja kot pomembnega prehodnega območja nimajo kavkaške države svetu veliko za ponuditi. Vse tri se namreč spopadajo z revščino in nerazvitostjo, kar pa same brez lastnih sredstev ne morejo spremeniti. Velika ovira pri razvoju pa je tudi precej razširjen kriminal ter šibkost političnega vodstva. Zavedajo se, da bo brez zunanje pomoči njihov nadaljnji razvoj zelo počasen, in si zato prizadevajo pridobiti zaveznike, ki bodo pripravljene vlagati vanje. Držav, ki jim je Kavkaz zanimiv in imajo interese na tem območju, je kar nekaj in med sabo

tekmujejo za prevlado. Tako države v regiji kot tudi nekatere zahodne države si želijo pridobiti čim več koristi predvsem od izvoza energetskih virov, zato so pripravljene pomagati pri razvoju kavkaških držav, saj to posledično pomeni varen in nemoten transport energetskih virov na svetovne trge, obenem pa večji vpliv in moč v mednarodni skupnosti. Medtem ko posamezne države vodijo predvsem dobičkonosni interesi, so interesi mednarodnih organizacij usmerjeni največ v pomoč kavkaškim državam pri miroljubnem reševanju konfliktov, ohranjanju miru in stabilnosti v regiji ter tudi v sam ekonomski in demokratični razvoj.

Ker so se moje predpostavke izkazale kot pravilne, lahko svoje delo zaključim s potrditvijo na začetku postavljene temeljne hipoteze. Od osamosvojitve dalje se je v razvoj kavkaških držav vpletalo kar nekaj držav in mednarodnih organizacij, najprej z namenom rešiti oborožene konflikte, nato pa predvsem z namenom pridobiti si prevlado na območju ter nadzor nad kaspijskimi energetskimi zalogami. Kljub temu da v tej novi geopolitični igri večkrat pride do kolizije interesov med državami, pa se nobena izmed njih ni pripravljena umakniti, saj sta moč in vpliv, ki ju prinaša nadzor nad zalogami nafte in zemeljskega plina, preveč mikavna. In ker so konflikti na Južnem Kavkazu ostali le zamrznjeni ter se je tekma za prevlado nad naravnimi viri šele dobro začela, bo Kavkaz najverjetneje ostal na dnevnem redu držav, ki imajo interese na tem območju, še precej časa. Pri tem pa se poraja vprašanje, kaj bo to prineslo južnokavkaškemu narodu, obljubljeni boljše življenje v samostojnih državah ali ponovno podjarmljenje s strani katere izmed večjih držav.

SEZNAM UPORABLJENIH VIROV

Knjige in zborniki:

1. Aydin, Mustafa (2000) *New Geopolitics of Central Asia and the Caucasus*. Ankara: Center for Strategic Research.
2. Bufon, Milan (2001) *Osnove politične geografije 1*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.
3. Bučar, Bojko; Šabič, Zlatko in Brglez, Milan (2000) *Navodila za pisanje seminarske naloge in diplomskega dela*. Ljubljana: FDV.
4. Bžežinski, Zbignjev (2001) *Velika šahovska tabla*. Podgorica: CID in Banja Luka: Romanov.
5. Faringdon, Hugh (1989) *Strategic Geography*. London in New York: Routledge.
6. Forsythe, Rosemarie (1996) *The Politics of Oil in The Caucasus and Central Asia*. London: Oxford University Press Inc.
7. Herzig, Edmund (1999) *The New Caucasus. Armenia, Azerbaijan and Georgia*. New York: Chatam House Papers.
8. Hunter, Shireen (2000) *The Evolution of the Foreign Policy of the Transcaucasian States*. V Gary K. Bertsch, Cassidy Craft, Scott A. Jones, Michael Beck (ur.) *Crossroads and conflict: security and foreign policy in the Caucasus and Central Asia*. London in New York: Routledge.
9. *International Military and Defense Encyclopedia* (1993). Washington/New York: Brassey's (US), Inc.

10. Jane's Sentinel Security Assessment, Russia and the CIS, July-December 1999. Surrey: Jane's Information Group Limited.
11. Jones, Scott A. (2000) Turkish Strategic Interests in the Transcaucasus. V Gary K. Bertsch, Cassady Craft, Scott A. Jones, Michael Beck (ur.) Crossroads and conflict: security and foreign policy in the Caucasus and Central Asia. London in New York: Routledge.
12. Kaufman, Stuart J. (2001) Modern Hatreds: The Symbolic Politics of Ethnic War. Ithaca in London: Cornell University Press.
13. Klare, Michael T. (2001a) Resource Wars. New York: Henry Holt and Company.
14. Kleverman, Lutz (2003) The New Great Game. Blood and Oil in Central Asia. London: Atlantic Books.
15. Krušič, Marjan ur. (1995) Dežele in ljudje: Severna in vzhodna Evropa, Arktika. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
16. Luard, Evan (2001) Človek, država in vojna. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
17. MacFarlane, S. Neil (2004) The Caucasus and Central Asia: Towards a non-strategy. V Roland Dannreuther (ur.) European Union Foreign and Security Policy. London: Routledge.
18. Matveeva, Anna (2002) The South Caucasus: Nationalism, Conflict and Minorities. London: Minority Rights Group International.
19. Natek, Karel in Marjeta (1999) Države sveta 2000. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
20. Parker, Geoffrey (1997) Geopolitika v XX. stoletju. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
21. Rehder, Peter (ur.) (1992) Das neue Osteuropa von A-Z. München: Droemer Knaur.

22. Rondeli, Alexander (2000) *Regional Security Prospects in the Caucasus*. V Gary K. Bertsch, Cassady Craft, Scott A. Jones, Michael Beck (ur.) *Crossroads and conflict: security and foreign policy in the Caucasus and Central Asia*. London in New York: Routledge.
23. *The New Encyclopaedia Britannica Micropaedia Ready Reference Volume 1* (2002). Chicago: Encyclopaedia Britannica Inc.
24. *The New Encyclopaedia Britannica Micropaedia Ready Reference Volume 2* (2002). Chicago: Encyclopaedia Britannica Inc.
25. *Turkey and the Southern Caucasus* (2002). London: The Turkish Embassy.

Revije in časopisi:

26. Billingsley, Dodge (1996) *Georgian-Abkhazian security issues*. *Jane's Intelligence Review* Februar 1996, Volume 8 Number 2, str. 65–68.
27. Billingsley, Dodge (1998) *Truce means nothing in western Georgia*. *Jane's Intelligence Review* June 1998, Volume 10 Number 6, str. 13–17.
28. Blank, Stephen (1998) *Instability in the Caucasus: new trends, old traits – part one*. *Jane's Intelligence Review* April 1998, Volume 10 Number 4, str. 14–17.
29. Croissant, Michael (1997) *Tensions renewed in Nagorno-Karabakh*. *Jane's Intelligence Review* July 1997, Volume 9 Number 7, str. 308–311.
30. Donaldson, John W. (2004) *Bilateral agreements raise stakes in Caspian competition*. *Jane's Intelligence Review* May 2004, Volume 16 Number 5, str. 48–53.
31. Galeotti, Mark (2005) *Russia clings onto its influence in the Caucasus*. *Jane's Intelligence Review* June 2005, Volume 17 Number 06, str. 48–49.

32. Grau, Lester W. (2001) Hydrocarbons and New Strategic Region: The Caspian Sea and Central Asia. *Military Review*, May – June 2001, str. 17–26.
33. Grošelj, Klemen (2003) Mirovne operacije (7. del). *Slovenska vojska* 13. junij 2003, Leto XI/11, str. 19–21.
34. Harris, Paul (1999) Karabakhis preside over an uneasy truce. *Jane's Intelligence Review* September 1999, Volume 11 Number 09, str.29–32.
35. Kalicki, Jan H. (2001) Caspian Energy at the Crossroads. *Foreign Affairs* September/October 2001 Volume 80 No. 5, str. 120–134.
36. Klare, Michael T. (2001b) The New Geography of Conflict. *Foreign Affairs* May/June 2001 Volume 80 No. 3, str. 49–61.
37. Klare, Michael T. (2004) Geopolitics Reborn: The Global Struggle over Oil and Gas Pipelines. *Current History* December 2004, Volume 103 No. 677, str. 428–433.
38. Makarenko, Tamara (2001a) Patterns of crime in the Caspian basin. *Jane's Intelligence Review* April 2001, Volume 13 Number 04, str. 16–18.
39. Makarenko, Tamara (2001b) New directions in Caspian politics. *Jane's Intelligence Review* May 2001, Volume 13 Number 05, str. 25–28.
40. Makarenko, Tamara (2003) Smuggling operations degrade security in the Caucasus. *Jane's Intelligence Review* November 2003, Volume 15 Number 11, str. 26–29.
41. Matveeva, Anna (2003) Russia and USA increase their influence in Georgia. *Jane's Intelligence Review* May 2003, Volume 15 Number 05, str. 42–45.
42. McCarthy, John (2000) The geo-politics of Caspian oil. *Jane's Intelligence Review* July 2000, Volume 12 Number 07, str. 20–25.

43. Mitchell, Lincoln (2004) Georgia's Rose Revolution. *Current History* October 2004, Volume 103 No. 675, str. 342–348.
44. Valasek, Tomas (2000) Armenia polarised by struggle for power. *Jane's Intelligence Review* May 2000, Volume 12 Number 05, str. 10–12.
45. Vatanka, Alex in Trifonov, Denis (2004) Pulled in all directions. *Jane's Defence Weekley* 6 Oct. 2004, Volume 41 Issue No. 40, str. 26–29.
46. Vatanka, Alex (2005) Azerbaijan improves relations with Iran. *Jane's Intelligence Review* March 2005, Volume 17 Number 03, str. 5.

Internetni viri:

47. Anchabadze, George (2005a) Early Ancient Georgia. (Till the end of the III cen. B.C.)
Dostopno na:
<http://www.parliament.ge/GENERAL/HISTORY/his1.html> (14.4.2005)
48. Anchabadze, George (2005b) Georgian Kingdoms in the Late Antique Period. (the IV cen. B.C. - V cen.)
Dostopno na:
<http://www.parliament.ge/GENERAL/HISTORY/his2.html> (14.4.2005)
49. Anchabadze, George (2005c) Georgia in the Early Feudal Period. (VI - X cen.) Creation of Georgian Nation.
Dostopno na:
<http://www.parliament.ge/GENERAL/HISTORY/his3.html>
50. Anchabadze, George (2005d) Georgia in the De veloped Feudal Period (XI-the first quarter of the XIII c.)
Dostopno na:
<http://www.parliament.ge/GENERAL/HISTORY/his4.html> (14.4.2005)

51. Anchabadze, George (2005e) Development of Capitalism in Georgia. Periods after national and social liberating actions. (the middle of the XIX c. - 1917)

Dostopno na:

<http://www.parliament.ge/GENERAL/HISTORY/his10.html> (14.4.2005)

52. Anchabadze, George (2005f) Temporary revival of Independence and reconquer of Georgia by Russia (1918-1921)

Dostopno na:

<http://www.parliament.ge/GENERAL/HISTORY/his11.html> (14.4.2005)

53. Anchabadze, George (2005g) Georgia in 1921–1945

Dostopno na:

<http://www.parliament.ge/GENERAL/HISTORY/his12.html> (14.4.2005)

54. Anchabadze, George (2005h) Georgia in 1946–1992. Crysis of Soviet System. Decomposition of Soviet Union and Revival of Independence of Georgia

Dostopno na:

<http://www.parliament.ge/GENERAL/HISTORY/his13.html> (14.4.2005)

55. Baran, Zeyno (2002) The Caucasus: Ten Years after Independence.

Dostopno na:

<http://puck.ingentaselect.com/vl=1656919/cl=77/nw=1/fm=docpdf/rpsv/cw/mitpress/0163660x/v25n1/s17/p221> (1.2.2005)

56. Billmeier, Andreas; Dunn, Jonathan in van Selm, Bert (2004) In the Pipeline: Georgia's Oil and Gas Transit Revenues

Dostopno na:

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2004/wp04209.pdf> (19.8.2005)

57. Blank, Stephen (2005) Does Armenia Face a Major Crisis?

Dostopno na:

http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=3000 (28.4.2005)

58. Cohen, Michael (2004a) Caucasus Region

Dostopno na:

<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/caucasus.html> (11.4.2005)

59. Cohen, Michael (2004b) Caspian Sea Region

Dostopno na:

<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/caspian.html> (11.4.2005)

60. Cornell, Svante E. (2000) U.S. Policy in 'Caspian-Asian': The Imperatives of Strategic Vision

Dostopno na:

http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=146 (28.4.2005)

61. Čibej, Boris (2001) Oblast zgolj v rokah dedka naroda

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=d62618b0209fef28f7c57539a8d4f28204&source=Delo (20.1.2005)

62. Čibej, Boris (2003a) Ševardnadzejeva volilna farsa

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=6b76905a1174ddd3f14f7ed60384155504&source=Delo (20.1.2005)

63. Čibej, Boris (2003b) Predsednik Ševardnadze se je uklonil množicam

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=9af13ac0fd92c49b6c0086d4ec021c1204&source=Delo (20.1.2005)

64. Čibej, Boris (2003c) Smrt kameleona Aliyeva

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=579d28ba63393296d316b0562fec363c04&source=Delo (20.1.2005)

65. Čibej, Boris (2003d) Volitve novega predsednika

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=ae68edb5f1a942a8095f7455f2ea98cb04&source=Delo (19.1.2005)

66. Čibej, Boris (2004a) Žarišča, kamor koli pogledamo

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=22de4a75ebda487e2ef7164cd01a2a1304&source=Delo (18.1.2005)

67. Čibej, Boris (2004b) Dežela rožnatih revolucij

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=1f7911578ad05d52d84cde5683f79c5104&source=Delo (20.1.2005)

68. Čibej, Boris (2004c) Južnokavkaška kuhinja

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=154ed0e328b8448e0539b097da15d36304&source=Delo (20.1.2005)

69. Čibej, Boris (2004d) Orožje utihnilo, besedna vojna še traja

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=e63854bf5d36c0a66eee31258016633304&source=Delo (20.1.2005)

70. Čibej, Boris (2004e) Premalo podpore za gruzinski scenarij?

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=ad4296405522caadeabee649b0fa2fc004&source=Delo (19.1.2005)

71. Gente, Regis in Damoiseil, Mathilde (2004) Abkhazia: stable but fragile

Dostopno na:

<http://mondediplo.com/2004/01/08abkhazia> (7.3.2005)

72. Hočevar, Barbara (2005) Naftovod bo tkal nova prijateljstva

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=5389cb1f8231344e2eab7bb078e0d404&source=Delo (11.6.2005)

73. Ismailzade, Fariz (2003) Heightened Geopolitical Competition Over the Caucasus?

Dostopno na:

http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=1977 (28.4.2005)

74. Ismailzade, Fariz (2004a) Russian-Azerbaijan Relations Suffer After the Beslan Attack

Dostopno na:

http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=2749 (28.4.2005)

75. Ismailzade, Fariz (2004b) Is Azerbaijan Turning Toward Russia?

Dostopno na:

http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=2145 (28.4.2005)

76. Mchedlishvili, David A. (2005) History of Georgia

Dostopno na:

<http://members.tripod.com/ggdavid/georgia/history.htm> (14.4.2005)

77. Poglajen, Jože (2004) Prispevek k miru na Kavkazu

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=b945e76f1f8231344e2eab7bb078e0d404&source=Delo (20.1.2005)

78. Salukvadze, Khatuna (2005) The GUUAM Summit: Toward a New Yalta Order for CIS?

Dostopno na:

http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=93 (11.7.2005)

79. Simonian, Hovann H. (2002) Geopolitics of the Caucasus

Dostopno na:

<http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=aph&an=7353262> (1.2.2005)

80. Soban, Branko (2003a) Nino Burdžanadze

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=c91a36ad97acd03e6d530f85b74247c304&source=Delo (20.1.2005)

81. Soban, Branko (2003b) Oče izročil oblast sinu

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=dd63dd30cf56102bb87a84930ce310504&source=Delo (20.1.2005)

82. Soban, Branko (2003c) Dinastični prenos oblasti z očeta na sina

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=32ad8d6075426461e29d070bd65b458404&source=Delo (20.1.2005)

83. Soban, Branko (2005a) Karabah v Ljubljani

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=558ed3bba1becbea63c060b14fe41a1804&source=Delo (20.1.2005)

84. Soban, Branko (2005b) Rumsfeldova »kaspjska straža«

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=e3d2f4c6b30de0d9f5595130ec362faf04&source=Delo (13.5.2005)

85. STA (2005) Več tisoč protestnikov zahteva spremembo režima

Dostopno na:

http://www.delo.si/index.php?sv_path=41,396,66995 (11.6.2005)

86. TRACECA – TRANsport Corridor Europe Caucasus Asia: Introduction (2005)

Dostopno na:

<http://www.traceca-org.org/default.php> (12.7.2005)

87. Valiyev, Anar in Valiyev, Yusuf (2005) Azerbaijan-Georgia Relations Put To The Test

Dostopno na:

http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=2998 (28.4.2005)